Heidi Schmidt

Vikingernes Hærvæsen

Forlaget MIDDELALDEREN

Copyright: Forlaget MIDDELALDEREN og Heidi Schmidt

Printed in Denmark 2020.

EAN 9788799895151

ISBN: 978-87-998951-4-4

Dette værk er tilegnet min datter, Emma.

Forord

I dette værk fortsættes studiet af den historiske vikingetid med denne gang blikket rettet mod vikingernes hærvæsen i Dena lage, eller *Danelagen*, det danske bosættelses-område i det angelsaksiske England. Spørgsmålet vil være i hvilket omfang vikingerne ydede til den angelsaksiske ledingshær, fyrden, eller bibeholdt et eget hærvæsen efter bosættelserne i England.

Dette følger op på studiet af kirkejord, *bocland*, og ydelserne herfra til kongemagten fra Dena lage samt resten af England i værket *Kirkejord i det angelsaksiske England.*

Indhold

Dedikation 3
Forord 4

Indholdsfortegnelse 5

Kapitel 1: Hærvæsen i Dena lage? 6

Indledning 6
Forskningsdebat 7
Definition 1: Dena lage 9
Definition 2: Cyne-hlaford 11
Teori 13
Kapitelstruktur 13
Om kilderne 15
Noter til kapitel 1 18

Kapitel 2: Et annekteret Dena lage? 21
Indledning 21
Wessexs erobring af Mercia 21
Wessexs erobring af de vestlige provinser 24
Wessex og Kent 25
Wessexs erobring af Northumbria 26
Wessexs erobring af de danske områder 27
Nordmænd 30
Termer 31
Frið 34
Noter til kapitel 2 38

Kapitel 3: Jord og fyrd i Dena lage 46
Indledning 46
Landbesiddelser i Dena lage 47
Fyrdydelser fra Dena lage? 54
Noter til kapitel 3 60

Kapitel 4: Kong Knuds diplomer 66
Indledning 66
Dispositio 70
Titulerings-formula 72
Tremoda necessitas 76
Noter til kapitel 4 80
Opsamling og konklusion 85
Noter til opsamling 87
Appendix: Guldmarker og sølvmarker – skatteleding og leding på Landskabslovenes tid 88
Litteraturliste 98

Kapitel 1

HÆRVÆSEN I DENA LAGE?

INDLEDNING

I dette værk vil vikingernes hærvæsen i de danske kolonier i England blive studeret. Spørgsmålet er om vikingerne i det såkaldte Dena lage, eller på dansk Danelagen, de områder der lå under dansk lovgivning, uagtet om disse danske bosættelsesområder i skiftende perioder var under dansk eller angelsaksisk kontrol, fortsat havde eget hærvæsen efter at områderne var blevet erobret af angelsakserne, eller om de i stedet ydede til den engelske ledingshær, fyrden? Ydelsen til den angelsaksiske ledingshær, fyrden, var i den sene angelsaksiske periode i stigende grad bundet til den jordejende adel, og af den grund vil der i værket ses nærmere på forskellige former for jordbesiddelser og på hvorledes der blev ydet fra disse, såvel som at diverse former for fiskale ydelser fra jordene vil blive gransket, herunder ydelsen til bro- og befæstningsarbejde samt fyrden, *tremoda necessitas*. Af afgørende betydning for besvarelsen af spørgsmålet er blandt andet klarlæggelsen af hvorvidt Dena lage blev annekteret af angelsakserne, eller i stedet forblev blot et underkongerige. Ifølge teori fremlagt af Hanna Vollrath-Reichelt har dette nemlig en stor betydning for i hvilket omfang en konge kunne udøve magt over en anden konges territorium efter erobring, herunder i hvor stor grad en konge eller overkonge besad kontrol over en anden konges jorder, særligt i forhold til det såkaldte bocland.[1]Afgørelsen heraf har følgeligt nok også betydning for hvorvidt de privilegier og ydelser, der førhen blev ydet til kongen fra disse jorder, herunder fyrdservicen, nu skulle erlægges til den nye konge eller overkonge? Der vil ses nærmere på de forskellige teorier og modstridende holdninger i debatten.

I værket vil der endvidere blive set på ledelsen af Dena lage, samt på aftaler om fredsbestemmelser mellem de danske vikinger og de angelsaksiske konger, og på

hvilken betydning dette har haft for den engelske kongemagts mulighed for magtudøvelse i Danelagen, herunder i forhold til krav om militære bidrag fra de danske bosættere, eller om vikingerne havde egne hære også efter den engelske erobring af Danelagen, og i bekræftende fald hvor længe dette da stod på og i hvilken udformning og omfang. Dette aspekt er tillige af stor betydning, da bocland og bestemmelserne om ydelsen af *tremoda necessitas* i tidens diplomer, måske ikke er de eneste kilder til belysning af de danske bosætteres eventuelle ydelser til fyrden, eller til disses mulige eget hærvæsen. Hertil er et studium af tidens love og andre kilder også et vigtigt bidrag. Endelig vil Knud den Stores diplomer studeres for at klarlægge hvor og til hvem eventuelle donationer af bocland i Dena lage er givet, og om der blev forlangt fyrd-service af donationsmodtagerne. Formålet hermed er følgeligt nok igen at afgøre om de danske bosættere ydede til en fyrd i et samlet engelsk kongerige, eller i stedet måske rådede over eget hærvæsen i et mere uafhængigt og selvstændigt underrige. Dette vil tillige understøttes af også en undersøgelse af tituleringer i Knudstidens diplomer, idet dette kan være med til at afgøre hvorvidt Knud den Stores titulerede sig som konge, eller blot overkonge, over dennes territorier.

FORSKNINGSDEBAT

Spørgsmålet om en mulig ydelse til fyrden fra Dena lage har i den britiske forskning især lagt sig tæt op ad resultater fra Round og dennes studier af *Domesday Book*, som førte til en tese om at der fra Dena lage blev ydet fra jorder fiskalt opgjort i enhederne carucates, mens der fra den "engelske" del af riget blev ydet fra jorder opgjort i enhederne hides. Hvor der findes ganske mange kilder fra allerede det tidlige 11.århundrede med belæg for at fyrd-service skulle erlægges fra indehavere af 5 hides jord,[2] da førte Rounds studier af *Domesday Book* frem til at der fra Dena lage i stedet angiveligt blev ydet til fyrden fra hver 6 carucates jord.[3] Med afsæt i Rounds tese har diskussionen i forskningen i stor stil været centreret om hvornår indførelsen af carucates, og i denne tænkning dermed også indførelsen af fyrd-servicen i Dena lage, i England skal dateres? Det har været foreslået af Frank Stenton at en introduktion af carucates er sket tidligst i det 11. århundrede,[4] mens Cyril Hart har argumenteret for en ganske tidlig indførelse af carucates i Dena lage, allerede i forbindelse med de danske erobringer i England, efterfulgt af indførelsen af i stedet hides i områderne i takt med de

vestsaksiske erobringer af Dena lage fra det tidlige og frem til midten af det 10.århundrede.[5] Hverken Stenton eller Hart har dog givet et bud på hvorledes danskerne da eventuelt har ydet til fyrden i de mellemliggende perioder, eller om de havde en egen selvstændig militær indretning i disse tidsrum.

Et andet vigtigt tema i forbindelse med den mulige fyrd-service i Dena lage er fra hvilken form for jordbesiddelse at ydelsen blev erlagt? Richard Abels`studier af fyrdens historie har kundgjort at ydelsen udelukkende blev krævet fra indehavere af det såkaldte *bocland*, og dermed over jord nedfældet skrifligt i diplomer, på oldengelsk i en *boc*, og at denne regel gjaldt for også folk underlagt Dena lage. Det er dog diskutabelt i hvor stor udstrækning bocland var udbredt i Dena lage. Pauline Staffords studier af royale donationer fra det 10-11.århundredes England viser at bocland blev introduceret i Dena lage ganske sent og i et lille omfang.[6] Som Cyril Harts kataloger over diplomer fra Dena lage har vist så er kildernes omtale af tabte diplomer fra Dena lage, såvel som overleveringen af diplomer fra området, dertil ganske få.[7]

En anden debat, relateret til dette værks tema, som længe har floreret i historieforskningen, er spørgsmålet om en overkonges mulighed for at have retslig myndighed over bocland i dennes underkongeriger. Skarpe modsætninger har der især været mellem blandt andre engelske Eric John, der har været talsmand for at der i det 8.århundredes England sker en større forandring, hvor vi for første gang oplever at en angelsaksisk konge donerer bocland uden for eget kongedømme, enten som direkte monark over et tilerobret område, eller endog som blot overkonge over et territorium. Med udgangspunkt i studier af diplomer i det 8.århundredes Mercia, konkluderede Eric John følgende:

"Before this time no king had ever booked land outside his kingdom, so far as we can tell: under Æthelbald and above all Offa this was changed"[8]

og sidestillede med denne udtalelse det at en overkonge bekræftede diplomer med jordtransaktioner i et underkongerige med en overkonges ret til donere bocland i et underkongerige. Modsat Eric Johns udlægning har Hanna Vollrath-Reichelt i dennes doktordisputats, *Königsgedanke und Königtum bei den Angelsachsen* fra 1971, argumenteret for at en konge først havde ret til at donere bocland i et rige, når dette

område var fuldt annekteret af overkongen og dermed ophørt med at være underkongerige.[9] Hvad angik erlæggelsen til den angelsaksiske fyrd, da mente Erik John, som en videreførelse af dennes ide om det 8. århundredes mercianske kongers og overkongers rettigheder over bocland i disses riger og underriger, at dette tillige betød at kongerne havde krav på de ydelser, der blev erlagt fra bocland, herunder fyrd-service:

"But the evidence suggests that if Offa was lord of the English books all bookland was to be liable to his service...Thus Offa at once strengthened his hold on the fyrd and his control of the English nobility."[10]

Hanna Vollrath-Reichelt derimod modgik denne ide hos de engelske historikere, og mente at denne tese om de mercianske kongers magt over de tilerobrede og underlagte kongeriger kun gjaldt i de tilfælde hvor den mercianske konge besad en direkte magtudøvelse i området,[11] altså havde annekteret riget.

DEFINITION 1: DENA LAGE

Et andet spørgsmål er hvad betegnelsen Dena lage, Danelagen, dækker? Er det en nærmere territorial benævnelse, eller skal det forstås som blot et begreb der indbefatter alle som var under dansk lovgivning?[12] I det sidste scenario kunne man eksempelvis forestille sig at danskerne og angelsakserne havde boet side om side i et samme geografisk område, men dog havde været underlagt hver en egen etnisk lovgivning. Frank Stenton formåede, ud fra studiet af især de normanniske kilder, nærmere at angive hvilke shires der hørte under hver enkel lovgivning:

"The sphere of West Saxon law comprised Kent, Surrey, Sussex, Berkshire, Hampshire, Wiltshire, Dorset, Somerset, and Devon; that of Mercian law comprised Oxfordshire, Warwickshire, Gloucestershire, Worcestershire, Herefordshire, Shropshire, Staffordshire, and Cheshire; and the rest of England, beginning with Buckinghamshire, Middlesex, and Essex, and ending with Yorkshire, formed the Danelaw."[13]

Nu angiver Stenton ikke nærmere hvilke kilder der her er tale om, men blandt andet en 12.århundredes kilde har en nærmest identisk liste over shires opdelt efter disse tre love, en tredeling vi ser optræde konsekvens i den normanniske tid.[14] Men spørgsmålet er om det er hensigtsmæssigt at skabe en direkte analogi mellem den sene normanniske tid og eksempelvis det 9-10.århundrede? Så sent som i kilder fra Knudstiden ses endog kentisk lov optræde,[15] såvel som muligvis selvstændig nordengelsk lov, som det vil

blive diskuteret senere i dette værk, og det er langtfra sikkert at opdelingen af England har været ens i den angelsaksiske og normanniske periode.

En anden udlægning kommer fra Round, der med udgangspunkt i *Domesday Books* optegnelser af jorder opgjort i enten carucates eller hides, i sammenligning med ældre fredsaftaler fra den tidlige angelsaksiske periode, fandt at der var en stor divergens mellem de områder som disse fredsaftaler angav blev erobret af de danske vikinger, og de jorde der blev opgjort i carucates,[16] og traditionelt antaget for at være indført af danskerne.[17] Round uddrog deraf slutteligt at de områder, hvor carucates var udbredt, måtte være de territorier som danskerne bosatte sig i, og ikke blot erobrede.[18] Det er dog først i den normanniske tid at carucates optræder i kilderne, mens de angelsaksiske latinske og oldengelske kilder opererer med andre termer, og det er en større debat i faget hvorvidt disse latinske og oldengelske termer blot kan oversættes til det fransk-normanniske carucates. Der vendes derfor tilbage til denne diskussion i kapitel 3.

I dette værk vil der udelukkende fokuseres på de angelsaksiske kilders udsagn om Dena lage, primært som de ses omtalt i fredsaftaler, ikke blot de egentlige fredsaftaler overleveret til vor tid, eksempelvis Alfred og Guthrum aftalen fra det 9.århundrede,[19] men også de mere indirekte udsagn om etablering af fred, *frið*, som de kommer til os fra andre kilder. Dertil vil der være fokus på de territoriale ændringer som sker over tid fra det sene 9.århundrede og frem til Knudstiden, som er den periode som dette værk vil dække, idet det formodes at Dena lage i Vikingetiden ikke var en statisk størrelse, men forandrede sig løbende. Det er endvidere som udgangspunkt antaget at Dena lage angiver et territorialt og nærmere geografisk afgrænset område, og ikke blot er en mere abstrakt benævnelse for danskere spredt rundt i England lydende den samme sædvane. Dertil er der for stort et kildemateriale, der taler imod denne ide. Derimod er det snarere spørgsmålet om de angelsaksere, der boede i Dena lage lød denne lov eller en af de angelsaksiske love, og hvilke implikationer det da havde for vor forståelse af tiden, herunder af fyrdservice fra området.

DEFINITION 2: CYNE-HLAFORD

Det oldengelske ord, cyne-hlaford, er sammensat af *cyne*, konge, og *hlaford*, på moderne engelsk en lord, som vi ikke direkte kan oversætte eller sidestille med eksempelvis danske adelstitler fra middelalderen. Ordet optræder først samlet ganske sent i kilderne fra først det tidlige 11.århundrede, men fra allerede det tidlige 10.århundrede høres om folkeslag, der i forbindelse med fredsforhandlinger vælger en konge som hlaford.[20] Dette ses i kilderne fra Edward den ældres tid og frem til Edgar den Fredsommelige. Hertil mener Richard Abels at kildernes beretning om folkeslags, herunder danskernes, valg af de vestsaksiske konger som *hlaford and mundbora,* lord og beskytter, med efterfølgende edsaflæggelse på dette, blot har været en midlertidig konstellation, og at dette kun gjaldt i den pågældende konges levetid, og dermed måtte genforhandles med eksempelvis de danske hære, når en ny vestsaksisk konge besteg tronen.[21] I det tidlige 10.århundrede var Mercia ikke erobret af Wessex så vidt kilderne lader os det vide, og først efter Æthelflæds død i 918 underkastede først mercianerne under Æthelflæd sig til til kong Edward, og dernæst, berettes det, alle indbyggerne i Mercia, såvel englændere som danskere, og dertil valgte de walliske områder som tidligere havde været erobret af Æthelflæd, Edward som deres hlaford.[22] Lignende procedure ses tillige i år 924/25, hvor mercianerne vælger kong Aethelstan af Wessex som konge.[23] Det må her tænkes at Aethelstan vælges som hlaford på lignende vis som forgængeren Edward var blevet det af det mercianske folk.

Under Edward-tiden ses dertil den vestsaksiske konge at være hlaford over ganske mange mercianske områder som siden dennes faders, Alfred den Store, tid havde været ledet af en dux Æthelred, og som også under Edward den ældre og dennes position som hlaford, fortsat regerede området. Af Æthelreds tituleringer fremgår det at denne var "dux et patricius gentis Merciorum," "subregulus," eller "ealdorman." Der har inden for forskningen været mange diskussioner og udlægninger af en earldormans embede, og især af hvorledes Æthelreds position skal udlægges. Henry Loyn mener at Æthelred af Mercias embede som earldorman indeholdt udvidede beføjelser i forhold til en vanlig earldorman, og at Æthelreds position skal ses som et udtryk for overlappende interesser mellem Mercia og Wessex over et givent område, og Frank Stenton mente at Æthelred af Mercia var at regne for en subregulus, en underkonge.[24] Det er dertil vanligt i

forskningen at tidsbestemme overgangen fra underkongerige til fuldt annekteret område i Offa af Mercias storkongedømme i det sene 8.århundrede igennem studiet af tituleringer i tidens diplomer, og af disse diplomer fremgår det at underkongerne i de af Mercia erobrede naboriger først blev benævnt *subregulus*, og siden overgik til tituleringen earldormen eller dux i perioden før en endelig annektering, og efter en fuldbyrdet annektering da bortfaldt de tidligere kongers tituleringer. Angiveligt er det på samme vis dux og earldorman Æthelred af Mercias position i det 9-10.århundrede skal forstås.

Til forskel var den vanlige earldormans embede helt tilbage til den tidlige angelsaksiske periode forbundet med blot ledelsen af det såkaldte *scir*, der var et sekulært administrativt område, der i perioden indtil det tidlige 10.århundrede overlappede med biskoppedømmerne i de angelsaksiske kongeriger, men som i Edward den ældres tid i begyndelsen af det 10.århundrede blev omlagt til færre earldomes med flere biskoppedømmer under sig, og fra år 1016 forstærkes denne tendens yderligere, idet tidens earldomes blev betydeligt større. Fra den senere angelsaksiske periode ses dertil også ganske mange belæg for at varetagelsen af ledelsen af et scir blev delt mellem biskoppen og et scirs earldorman, der stod for ledelse og domsmagt efter henholdsvis kanonisk og verdslig ret. At Edward den ældre, og senere efterfølgeren Aethelstan, formåede at ændre scir-opdelingen i Wessex, og i de af Wessex erobrede områder, betød tillige at en earldormans geografiske embedssfære blev betydeligt større og mere magtfuldt. Det har i den forbindelse været hævdet af Cyril Hart at administrationen af et scir i praksis blev varetaget af en earldorman med mange sub-earldormen under sig, hvilket tillige tænkes at havde været gældende for også dux Æthelred af Mercia.[25] Hvor Hart forestillede sig at disse earldormen var den centrale kongemagt i Wessexs forlængede arm ud i regionerne i et samlet kongerige, da tænkes i dette værk denne konstellation kun at være gældende i Wessex og andre annekterede områder, mens en earldorman i de områder, som den vestsaksiske konge blot var hlaford over, må havde haft en udvidet og anderledes defineret position som en art underkonge, i lighed med Stentons og Loyns teser.

TEORI

Dette værks teoretiske fundament er baseret på Vollrath-Reichelts teori om at royal kontrol over et andet kongeriges jorder, først er muligt når dette område er fuldt annekteret.[26] Med annekteringen fulgte tillige muligheden for at kunne forlange fyrdpligt fra alle landbesidderne i områderne. Dette understøttes af kildebelæg fra ærkebiskop Theodore af Canterbury fra det sene 7.århundredes England, idet det af dennes kanoniske retssamling fremgår at en konge som er indehaver af en anden konges territorium, gerne må bortgive dette for sin sjæls frelse, "Rex si alterius regis terram habet, potest dare pro anima sua."[27] Vi må af tekststykket udlede at der her er tale om en direkte indehavelse af den anden konges jorder, altså i forbindelse med en egentlig annektering af et andet kongerige, idet alle diplomer fra den angelsaksiske periode viser at en angelsaksisk konge efter erobring af et andet kongerige, lod en eventuel underkonge beholde retten til at donere jord, men at overkongen i så fald havde en ret til at godkende eller bekræfte disse donationer. At dette har været gængs praksis bestyrkes yderligere af et i forskningen meget omdiskuteret diplom fra Offa af Mercias regeringstid i årene 757-798, hvor Offa af Mercia bestrider retsgyldigheden af et diplom, hvori kong Egbert af Kent donerer jord til dennes thegn Aldhun, idet Offa af Mercia, i dennes funktion som overkonge over kongeriget Kent, ikke havde godkendt jordtransaktionen.[28] Ifølge teori fra tillige Heinrich Brunner overtog en konge ved erobring af en anden konges territorium blot dennes kongelige besiddelser tillige med alle områder, som ingen ellers ejede, og at denne ikke konfiskerede jord hørende til adelen eller kirken.[29]

KAPITELSTRUKTUR

Dette værk er som nævnt centreret om spørgsmålet om hvorvidt danskerne i England havde et eget hærvæsen eller ydede til den angelsaksiske ledingshær, fyrden. Værket er opdelt i en række kapitler med underspørgsmål, som hver især vil bidrage til at besvare dette overordnede spørgsmål. Kapitel 2 er centreret om at besvare spørgsmålet om den angelsaksiske, nærmere bestemt den *vestsaksiske,* kongemagts kontrol, over de danske bosættelser i England: Blev de danske områder annekteret, var de underkongeriger, eller var der tale om andre former for tilknytning til den vestsaksiske kongemagt, eksempelvis relationer forbundet med "lordship"? Og hvorledes skal dette begreb da

forstås? Hvilken udformning havde Dena lage over tid? Rettede den sig blot mod de danske bosættere, eller også mod de angelsaksere der var under dansk kontrol, herunder dansk administration og måske militær? Hvad siger bestemmelserne i de fredsaftaler der blev opnået, og som vi kan finde spor af, ikke blot i de få overleverede fredsaftaler fra det 9-11.århundrede, men også i periodens love, krøniker og andre kilder. Med udgangspunkt i teori fra Hanna Vollrath-Reichelt, der udelukkende anså en konges mulighed for at have kontrol over et annekteret områdes bocland, og dermed også for den sene angelsaksiske periode, tillige med fyrden, idet det i forskningen tænkes at ydelsen til fyrden blev erlagt fra denne form for jordbesiddelse, vil disse spørgsmål forsøgt at blive besvaret. For at få et så fyldestgørende billede som muligt vil undersøgelsen også omfatte andre af Wessex underlagte områder og riger, det være sig de britiske og norske områder samt Mercia og Kent.

Kapitel 3 ser nærmere på forskellige former for landbesiddelser i England, idet det som nævnt er antaget at det i den senere angelsaksiske periode var den jordbesiddende adel der bidrog til fyrden, både de som var indehavere af jord, og de som blot lejede jord af førnævnte. Der vil ses nærmere på kildernes udsagn og på sekundære værkers teser og hypoteser, og det vil blive forsøgt besvaret om der forefandtes andre former for landbesiddelser i Dena lage, måske endog med skandinavisk ophav, hvorfra der kunne kræves fyrd-service? Eller om danskerne havde taget bocland til sig, men måske blot ikke havde overdragelser af bocland nedskrevet i diplomer fordi sædvaner og lovgivning i Dena lage foretrak andre former for ceremonier og stadfæstelser i forbindelse med jordtransaktioner? Det er vigtigt at fremtrække her, at trods det at det oldengelske ord bocland, fra boc, bog, referede til det at denne form for jord som oftest blev nedfældet i et diplom, eller i andre former for dokumenter, eksempelvis i gospelbøger eller endog i hele fælleslister over læn-donationer som det ses fra midten af det 10.århundrede, så er denne jordform ikke begrænset af og defineret blot ved at være jord, hvor transaktionerne nedskrives skriftligt. I stedet er der tale om jord, der tilbage i den tidlige angelsaksiske periode og i Romerriget, hvorfra det har sit ophav, udelukkende var kirkejord, og af den grund ser vi det gå hånd i hånd med skriftlige dokumenter, således som kirken foretrak det. Kirkejord, *terra ecclesiasticum*, var derimod først og fremmest kendetegnet af at kunne doneres til hvem man ville, og bryder dermed arveretten og de sædvaner for jordtransaktioner, som tidligere var set i

England. Det overordnede spørgsmål i dette kapitel er således: Fandtes der jordformer i Dena lage hvorfra der kunne eller skulle ydes til den angelsaksiske fyrd? Kapitlet vil dertil problematisere og undersøge rigtigheden af udsagnet fra Richard Abels om at ydelsen til den angelsaksiske fyrd i det 10-11.århundredes England udelukkende blev givet fra bocland.[30]

I kapitel 4 vil der ses nærmere på spørgsmålet om hvorvidt de danske områder har været annekteret eller blot var underkongeriger. Dette forsøges besvaret igennem et studie af *dispositio* og disses geografiske forankring ifølge Knud den Stores diplomer, for herved at forsøge at besvare hvor og i hvilket omfang Knud den Store formåede at donere bocland i England. Dette bygger videre på Pauline Staffords studier af Æthelred II`s donationer i kongeriget. Igen er dette underspørgsmål endnu en brik i puslespillet som skal forsøge at afdække dette værks hovedspørgsmål: Havde Dena lage et eget hærvæsen? Denne kobling bygger igen på den teoretiske antagelse at ydelsen til fyrden først var mulig når et erobret område var fuldt annekteret. I forlængelse heraf vil der i kapitlet ses nærmere på det mulige krav fra modtagere af donationer af bocland af *tremoda necessitas*, og dermed også ydelsen til fyrden. Endelig vil også Knud den Stores tituleringer i diplomer studeres, idet disse kan være med til at afgøre hvorvidt Knud den Store blot indtog en overkonge-position, og følgende teorien her i værket, dermed var udelukket fra at kunne donere bocland i de underlagte riger som regent, såvel som at forlange de royale ydelser fra de donerede jorder, hvorunder ydelsen til fyrden hørte, således som en konge over annekterede områder var i stand til.

OM KILDERNE

Til dette værk er benyttet flere manuskripter, hvis validitet og lødighed vil blive gennemgået i det følgende. For det første haves *Den Oldengelske Krønikes* manuskripter. Den første og mest kendte udgave af disse manuskripter er manuskript A, eller den såkaldte *Parker Krønike*, opkaldt efter en ærkebiskop af Canterbury fra det 16.århundrede, der havde manuskriptet i besiddelse. Dette manuskript tænkes at være jævngammel med den første vikingetid i England, og skrevet i Alfred den Store af Wessexs regeringstid i slutningen af det 9.århundrede ved dennes hof, angiveligt måske endog til dels udarbejdet af kong Alfred selv, og nedskrevet af en scriptor i Old Minster katedralen i Winchester.[31] Denne hører iblandt den større manuskriptsamling, CCCC

173. Dertil forefindes et manuskript A2, en kopi af manuskript A, udarbejdet i årene 1001-1012/13. Dette manuskript betegnes til tider enten som MS W eller G, og er at finde i manuskript-samlingen British Museum Cotton Otho B XI. Manuskript B er forbundet med det kendte benediktinerreform kloster, Abingdon minster, og skrevet i Edward Martyrs tid på tronen, angiveligt i årene 977-979. Dette manuskript har dannet grundlag for manuskript C, fra midten af det 11.århundrede, der ofte tænkes igen at være skrevet i Abingdon. Et interessant manuskript, der tillige indeholder en oldengelsk udgave af Orosius Verdenshistorie. Indsat i dette manuskript er tillige det såkaldte *Mercian Register* for årene 902-924, der omhandler særligt Edward den ældres søster og earldorman Æthelred af Mercias hustru, lady Æthelflæd af Mercias, krigstogter mod såvel Wales som mod de danske vikinger. Manuskript D, også kaldet de nordlige annaler, er tænkt skrevet i Worcester i det midtengelske mercianske område i midten af det 11.århundrede, men har angiveligt anvendt en række tabte nordlige annaler som forlæg, da indholdet heri, samt vinklen, primært er nordengelsk.[32] Manuskript E, det såkaldte *Peterborough manuskript*, er skrevet i det 12. århundrede i Peterborough minster, og tænkes at være en kopi af et ældre manuskript fra St. Augustines kloster i Kent. Manuskript F er lavet i Canterbury i begyndelsen af det 12.århundrede med forlæg i flere af de ældre manuskripter.[33]

Endelig anvendes i dette værk kildemateriale fra en række manuskripter, som kort vil blive beskrevet i det følgende. Det første oldengelske manuskript er Harley 55, hvori dele af lovene *I* og *II Cnut* er at finde. Der ses rettelser i manuskriptet fra ærkebiskop Wulfstan II fra det tidlige 11.århundrede.[34] Det næste er CCCC 383 fra igen det tidlige 12. århundrede. I dette manuskript findes dele af Ine af Wessexs lov, aftalen mellem Alfred og Guthrum, *I og II Edward*, udgaver af *I og II Cnut*-lovene, *Swerian*, *Hit Becwæð*, *Rectitudines Singularum Personarum, II Æthelred*-loven samt *Gerefa*. Hertil forefindes et mindre fragmenteret manuskript, British Museum Burney 277, indeholdende blandt andet dele af Ines lov. Dette manuskript bærer ifølge Liebermann præg af kentisk dialekt.[35] Manuskript CCCC 265, med loven *IV Edgar*, er et af flere manuskripter hørende til ærkebiskop Wulfstan II af Yorks (1002-1023) såkaldte *Commonplace books*, og dermed en samling af tekster for ærkebiskoppen af anvende i dennes embede. Der er dertil tilføjelser at finde i margener på flere af manuskriptsamlingens tekster fra angiveligt Wulfstan II af Yorks egen hånd, hvormed

CCCC 265 som *Commonplace book* kan dateres til at være samlet af ærkebiskoppen i begyndelsen af det 11.århundrede, og siden fortsat udviklet af biskop sankt Wulfstan II af Worcester i det sene 11.århundrede.[36] Manuskript CCCC 201 er igen fra Worcester i det 11.århundrede og til dels forbundet med ærkebiskop Wulfstan II af York. Indholdet er blandt andet *V* og *VI Æthelred*-lovene, *Að*, samt en udgave af dele af *I og II Cnut*-lovene, og udgaver af *Norðleoda laga*, *Geþyncðo* samt *Mircna laga*. Næste oldengelske manuskript er British Museum Cotton Nero A I, der igen hører iblandt ærkebiskop Wulfstan II af Yorks mange *Commonplace books*, og er at datere til ærkebiskoppens embedsperiode i det tidlige 11.århundrede med ophavssted i enten Worcester eller York.[37] Heri findes blandt andet *V Æthelred*-loven, *Grið*, *Norðgrið*, *Iudex* samt *I og II Cnut*-lovene. Ydermere findes manuskript CCCC 173, hvori som nævnt også det kendte manuskript A, *Parker Krøniken*, af *Den Oldengelske Krønike* er at finde, og derfra er her hertil anvendt en kopi af dele af Ines lov. Manuskript British Museum Cotton Nero E I indeholder dertil dele af en kopi af igen *IV Edgar*-loven. *Textus Roffensis*, en oldengelsk og latinsk tekst fra Rochester Katedralen fra det 12. århundrede, indeholder blandt andet kopier af Ines lov, *I* og *II Edward*, *III Æthelred*-loven, *Mircna laga*, *Hit Becwæð*, *Swerian*, *Geþyncðo* samt *Norðleoda laga*. Dertil findes manuskript British Museum Cotton Claudius A III, hvori blandt andet *VI Æthelred*-loven er at finde i en oldengelsk kopi samt i en latinsk parafrase fra det 11.århundrede, hvori ærkebiskop Wulfstan af York har indsat en bemærkning i loven.[38] Manuskript Lambarde London 1568 indeholder blandt andet *Mircna laga*, *Norðleoda laga*, *Að*, og *II Æthelred*-loven. Dette manuskript er i den nyere forskning anset for at være en ganske sen afskrift af det latinske Quadripartitus-manuskript.[39] Hertil anvendes manuskript British Museum Cotton Otho B XI, hvori der findes blandt andet en kopi af Ines lov, dateret for størstedelen til det tidlige 11.århundrede.

NOTER TIL KAPITEL 1

1.Vollrath-Reichelt, Hanna (1971) *Königsgedanke und königtum bei den Angelsachsen.* Böhlau Verlag. Köln. Side 180.

2.*Rectitudines Singularum Personarum*, stk. 1 samt *Norðleoda laga*, stk. 9. Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 444 samt 460.

3.Round, J.H. (1964) *Feudal England. Historical studies on the eleventh and twelfth centuries.* London. Side 66.

4.Stenton, Frank (1971) *Anglo-Saxon England.* Oxford University Press. Side 647 samt Stenton, Frank (1910) *Types of manorial structures.* Oxford. Side 87-89.

5.Hart, Cyril (1970) *The hidation of Northamtonshire.* Leicester University Press. Side 44-45.

6.Stafford, Pauline: "The reign of Æthelred II. A study in the limitations on royal policy and action." I: Hill, David (1978) *Ethelred the Unready: Papers from the Millenary Conference.* BAR British Series. Nr. 59. England.

7.Hart, Cyril (1975) *The early charters of Northern England and the North Midlands.* Leicester University Press samt Hart, Cyril (1966) *The early charters of Eastern England.* Leicester University Press.

8.John, Eric (1966) *Orbis Britanniae.* Leicester University Press. Side 23.

9.Vollrath-Reichelt, Hanna (1971) *Königsgedanke und Köningtum bei den Angelsachsen.* Böhlau Verlag. Köln. Side 179-180.

10.John, Erik (1966) *Orbis Britanniae.* Leicester University Press. Side 26.

11.Vollrath-Reichelt, Hanna (1971) *Königsgedanke und Köningtum bei den Angelsachsen.* Böhlau Verlag. Köln. Side 180.

12.Cyril Hart har foreslået at de [territoriale] områder, som tænkes at være danske, kan havde været dette i større eller mindre grad.

13.Stenton, Frank (1971) *Anglo-Saxon England.* Oxford University Press. Side 505.

14.Eksempelvis *Leis Willelme*, stk. 21.2 og 21.3. Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 508 samt Arnold, T.(1882-1885) *Symeonis Monachi opera Omnia.* Bind 2. Side 393.

15.II Cnut, stk. 62. MS British Museum Cotton Nero A 1. (En af ærkebiskop Wulfstan II`s *Commonplace books*). Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 350.

16.Round, J.H. (1964) *Feudal England. Historical studies on the eleventh and twelfth centuries.* London. Side 67-69.

17.Hart, Cyril (1970) *The hidation of Northamtonshire.* Leicester University Press. Side 44-45.

18.Round, J.H. (1964) *Feudal England. Historical studies on the eleventh and twelfth centuries.* London. Side 68.

19.*Ælfredes laga cyninges*. Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 126-128.

20.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 918 [922]. Side 103-104.

21.Abels, Richard (1988) *Lordship and military obligations in Anglo-Saxon England.* University of California Press.

22.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript C. År 920 [924]. Side 105.

23.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript D. År 924. Side 105.

24.Stenton, Frank (1971) *Anglo-Saxon England.* Oxford University Press. Side 259-260.

25.Hart, Cyril: "Aethelstan "half-king" and his family." I: *Anglo-Saxon England*. Nr. 2. 1973. Cambridge University Press.

26.Vollrath-Reichelt, Hanna (1971) *Königsgedanke und Köningtum bei den Angelsachsen.* Böhlau Verlag. Köln. Side 179-180.

27.*Pœnitentiale Theodori*. Liber Secundus. Stk. XIV. Stk. 7. Haddan, Arthur & Stubbs, William (1964) *Councils and ecclesiastical documents relating to Great Britain and ireland.* Oxford at the Clarendon Press. Bind 3. Side 203.

28.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 293.

29.Brunner, Heinrich (1981) *Deutsche Rechtsgeschichte*. Verlag von Duncker & Humboldt. Berlin. Bind I-II. Henholdsvis side 293 og 10.

30.Abels, Richard (1988) *Lordship and military obligations in Anglo-Saxon England.* University of California Press. Side 186.

31.Keynes, Simon & Lapidge, Michael (1984) *Alfred the Great. Assers Life of King Alfred and other contemporary sources.* England. Bately; Janet (1991) *The Anglo-Saxon chronicle: Texts and texual relationships.* Reading.

32.Swanton, Michael (1996) *The Anglo-Saxon chronicles.* London. Side xxv-xxvi.

33.Swanton, Michael (1996) *The Anglo-Saxon chronicles.* London. Side xxvi-xxvii.

34.Ker, Neil: "The handwriting of archbishop Wulfstan." I: Clemoes, Peter & Hughes, Kathleen (1971) *England before the conquest. Studies in primary sources presented to Dorothy Whitelock.* Cambridge at the University Press. Side 327.

35.Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side xx.

36.Wormald, Patrick (1999) *The making of English law: King Alfred to the twelfth century.* Blackwell. Side 218-219.

37.Wormald, Patrick (1999) *The making of English law: King Alfred to the twelfth century.* Blackwell. Side 198 samt 226.

38.Ker, Neil (1957) *Catalogue of manuscripts containing Anglo-Saxon.* Oxford at the Clarendon Press. Side 177-178.

39.Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side xxxiii-xxxiv.

Kapitel 2

ET ANNEKTERET DENA LAGE?

INDLEDNING

I dette kapitel vil spørgsmålet om hvorvidt Danelagen blev annekteret eller blot var et underkongerige under Wessex forsøgt at blive besvaret. Formålet med at stille dette spørgsmål er, med forlæg i den her i værket anvendte teori, at få klarlagt hvorvidt det er forventeligt at de vestsaksiske konger havde retten til militær ledelse i Dena lage, hvilket, som det fremgik af teori-afsnittet, blot kunne opnås igennem en fuldbyrdet annektering af andre folks territorier. Eller var der i stedet tale om andre former for myndighed i området, eksempelvis en aftale om at den vestsaksiske konge kunne udøve funktion som hlaford?

I kapitlet vil der ses på Wessexs militære erobringer i det 10-11.århundrede, som de kommer til os fra kilderne, særligt i *Den Oldengelske Krønikes* manuskripter. For at kunne give en så fyldestgørende besvarelse af spørgsmålet som muligt er det nødvendigt at studere ikke blot de vestsaksiske erobringer i de senere Danelagen-områder, men tillige alle Wessexs militære ekspansioner i perioden. Årsagen til dette er for det første at det område som ærkebiskop Wulfstan II af York i kong Æthelred II`s 1008-lov definerer som "Dena lage"[40] veksler i størrelse og omfang perioden igennem, hvormed også andre områder i England kan havde hørt til Danelagen i kortere eller længere tid, og for det andet så giver Wessexs besejring af andre tidligere suveræne områder, her specifikt Mercia og de britiske områder i Sydvest-England, tillige et bredere billede af den vestsaksiske erobrings-politik generelt.

WESSEXS EROBRING AF MERCIA

Flere gange beretter *Den Oldengelske Krønike* at kongeriget Mercia kæmper mod de danske vikinger og laver fredsaftaler med disse, således både i år 868 samt årligt i perioden 872-874.[41] I år 874 overlader danskerne regeringen af Mercia til Ceolwulf,

cynges þegne, og dermed til en adelsmand fra den tidligere mercianske kong Burgreds følge.[42] Dette efterfølges i år 877 af en deling af Mercia mellem Ceolwulf og vikingehæren, og efterfølgende dansk bosættelse i det østlige Mercia samme år.[43] De diplomatiske belæg fra denne periodes vestlige Mercia viser en afvikling af diplomer udstedt i kong Ceolwulf II`s navn i år 875 og til i stedet Æthelred, *dux*, år 883, til tider med billigelse og bekræftelse af Alfred, *rex*,[44] hvormed således Vest-Mercia var kommet under vestsaksisk dominans. Ydermere haves diplomer i alene Æthelreds navn, eller med medunderskrift af dennes hustru, Alfred den Stores datter, Æthelflæd.[45] Geografisk er der i alle tilfælde at gøre med jorder beliggende i områder hørende til den mercianske kong Burgreds tidligere domæne. I flere diplomer ses at disse er udfærdiget ved møder afholdt af, og med bevidnelse af, den mercianske witenagemot, som tilsyneladende stadig virkede i praksis trods den vestsaksiske dominans af Mercia.[46] Der ses således at der er en udstrakt grad af selvstændighed i Mercia, hvor de regionale adels- og kirkefolk tillige med en udnævnt *dux,* eller *subregulus,*[47] stadig varetager styrelsen af området, herunder transaktioner af tidligere merciansk royalt bocland og ejendomme, dog til tider med endelig bekræftelse af kongen af Wessex, som hermed agerer i rollen som overkonge.[48] I modsætning hertil ses et enkelt diplom udstedt med bevidnelse af kong Alfred af Wessex, hvoraf det fremgår at den vestsaksiske konge er berettiget til at modtage ældgamle privilegier fra Droitwich i Mercia som de tidligere mercianske konger nød.[49] Denne kilde synes at være i modstrid med ideen om at Alfred blot var overkonge, men måske har kongen aftalt sig til dette arrangement med earldorman Æthelred af Mercia? Fra det sene 9.århundrede haves et diplom indeholdende en donation af besiddelser beliggende i London fra kong Alfred af Wessex, hvoraf det ses at Æthelreds dominans er reduceret til blot "ducem partis regionis Merciorum," hvormed Æthelred således kun havde magt over en del af det mercianske område.[50] Det er i al fald sikkert at den vestsaksiske kongemagt med denne udmelding har ønsket at Wessex alene kontrollerede det tidligere mercianske London. At Alfred dertil donerer områder i London by til her ærkebiskoppen af Canterbury og biskoppen af Worcester, viser tilsyneladende at Alfred af Wessex havde annekteret London, hvis Vollrath-Reichelts teori følges,[51] og ikke blot fungerede som en overkonge?

Det har dog været stærkt diskuteret hvornår og i hvilket omfang Wessex opnåede kontrol over London. Fra et valid diplom vides det at vikingerne opholdt sig i London,

sederunt i Lundonia, i år 872,[52] og her forlangte en større sum i tribut, *tributo*, i guld, angiveligt i forbindelse med en fredsaftale. Af *Den Oldengelske Krønike* fremgår det endvidere at Alfred i år 886 erobrede London og at alle englændere, som ikke var underlagt danskerne overgav sig til ham:

"..gesette Ælfred cyning Lundenburg 7 him all Angelcyn to cirde pæt buton Deniscra monna hæftniede was."[53]

Med denne formulering kunne det tyde på at der også var en gruppe englændere, der forblev under dansk overherredømme, såvel som at kilden ikke nævner at den danske hær i London har overgivet sig. Et eller andet tidspunkt mellem 886 og 911 synes dog hele London at være kommet under dux Æthelreds dominans, idet som nævnt London samt Oxford tilfalder Edward af Wessex i år 911 efter Æthelreds død.[54] Det bemærkes her at *Den Oldengelske Krønike* anvender ordene "*feng to* Lundenbyrig." Der vil ses nærmere på betydningen af denne formulering senere i dette kapitel.

Det tidlige 10.århundredes diplomer viser desforuden at Mercia under Æthelred og Æthelflæds ledelse tilmed blev udvidet med Derby og Northampton i henholdsvis år 900 og 904.[55] Af et enkelt diplom ses dertil at jorder doneret i området mellem en Hungid og Wigfrid ved Northampton sker med bevidnelse og tilladelse fra den mercianske witenagemot, Æthelred, *dux Mercioum*, samt af kong Edward af Wessex. At Æthelflæd og dux Æthelred kunne donere bocland øjeblikkeligt efter erobringerne af Derby og Northampton skyldes angiveligt at disse områder var tidligere merciansk område, og havde været dette siden den tidlige angelsaksiske periode. Såvel Buckingham, Cambridge, Huntingdon, Stafford, samt hele det senere Femborgland, var hertil også tidligere en del af det mercianske kongerige, og den iver som den mercianske fyrd og de nye ledere af Mercia lægger for dagen i at erobre disse områder, skyldes nok også at der var tale om en generobring af tabt territorium.

Ifølge oplysninger fra *Den Oldengelske Krønike* indtages disse byer dog af danske vikingehære i flere omgange sidenhen, idet det berettes at den danske hær fra Northampton i år 913[56] brød freden, og at kong Edward af Wessex i år 914 blev valgt som lord af "mange af de ledende mænd i Northampton," eac monige þara þe to Hamtune hierdon."[57] Den sidste sætning indikerer således også at ikke den hele by overgav sig til vestsaksisk dominans, men at nogle fortsat må havde foretrukket dansk ledelse eller en form for

selvstændighed. At den danske hær i Northampton stadig huserede også senere ses i år 917, hvor fredsaftaler mellem Wessex og hæren igen misligeholdes af danskerne ifølge krøniken. Angiveligt også tillige af hæren fra Derby, idet det berettes at ikke blot hærene i Leicester og Northampton, men også fra områderne nord for disse, deltog i dette fredsbrud. Samme år ses da også Æthelflæd at havde erobret Derby, mens "hele hæren fra Northampton helt op til Welland," *eal se here þe to Ham tune hierde norþ oþ Weolud*[58] slutteligt valgte broderen Edward af Wessex som lord, hlaford. Alligevel møder vi i et senere diplom dateret bredt fra Edgar den Fredsommeliges tid og frem til Æthelred II-tiden, 963-992, igen en hær fra Northampton, der synes at havde politisk magt i området, idet det berettes af salg af jord foregik ved et "møde af hele hæren fra Northampton," *ealles heres gemote on Hamtone*[59] som tillige stod garant ved handlen.

WESSEXS EROBRING AF DE VESTLIGE PROVINSER

Betegnelsen "de vestlige provinser" refererer til de sydvestlig beliggende britiske områder, og har sine kildemæssige rødder i en episode fra blandt andet *Den Oldengelske Krønike*, år 1013, hvor det fortælles at earldorman Æthelmær og de "vestlige thegns" ankommer til Bath for at overgive sig til Svend Tveskæg.[60] Den vestsaksiske erobring af disse områder påbegyndes i det tidlige 10.århundrede, men det ses allerede af *Den Oldengelske Krønike* at Kong Alfred af Wessex forsvarede Devon mod vikingeangreb i år 893, og dertil fortælles det at kong Alfred i år 896 beordrede ni skibe til at give modstand mod vikingerne i igen Devon.[61] Det fremgår dog ikke at den vestsaksiske konge hermed havde mulighed for at kunne udkommandere fyrden i dette britiske område, og det er muligt at denne blot kunne bidrage med militær hjælp til området.

Hvad angår Cornwall, da vides det at området blev erobret allerede i begyndelsen af det 9.århundrede af Egbert af Wessex, og hertil endvidere, at Egbert dernæst gav en tiendedel af jorden i Cornwall til Gud,[62] hvormed der menes at kongen her donerede de såkaldte, *beneficial hides,*[63] og med dette begreb menes at 1/10 af jorden blev fritaget for sekulær beskatning og andre ydelser til kongen. Som oftest blev der i disse tilfælde i stedet krævet andre ydelser fra særligt kirken, eksempelvis messer eller anden liturgisk prisning af kongen, og det kan tænkes at det var hvad kongen af Wessex i den

sammenhæng forlangte af den britiske kirke i området. Ydermere fortæller samme kilde at kongen dernæst fordelte resten af jorden som det passede ham. Denne sidste bemærkning i kilden synes at tyde på at den vestsaksiske konge må havde haft rettigheder over bocland i Cornwall, og det må tænkes at området, følgende Hanna Vollrath-Reichelts teori, har været fuldstændigt annekteret af Wessex i denne periode. Der ses videre på landbesiddelser og ydelsen til fyrden i kapitel 3. Cornwalls efterfølgende historie viser at området angiveligt forblev i de vestsaksiske kongers besiddelse, og ifølge Alfred den Stores testamente var denne også indehaver af bocland i Cornwall.[64]

WESSEX OG KENT

Hvad angår Kent, da havde dette en særegen skæbne ganske anderledes end de øvrige angelsaksiske kongeriger, idet området allerede fra det sene 8.århundrede blev annekteret af Mercia i Offa-tiden, og trods flere ihærdige forsøg på både militært og politisk at opnå selvstændighed igen, stadig var under merciansk kontrol, da Mercia og dets underkongeriger i det tidlige 9.århundrede, i år 825, blev erobret af Wessex.[65] Allerede tidligt blev dernæst en vestsaksisk kongesøn, Alfred den Stores far, Æthelwulf, indsat som underkonge i Kent, og efter faderens død fortsatte Æthelwulf med at titulere sig som konge over både Wessex og Kent.[66] Modsat tiden under merciansk supremati hvor oprørstrangen i Kent var markant til stede og kongeriget i flere omgange opnåede selvstændighed, da forbliver Kent under vestsaksisk dominans fra år 825. Formodentlig skyldes freden at den vestsaksiske kongemagt, modsat eksempelvis kong Offa af Mercia, respekterede kirkens rettigheder i området, og med en ny form for ydre verdsligt lordship tilknyttet,[67] endog de ældgamle frihedsprivilegier som de kentiske minsters i området nød tilbage fra Kong Withred af Kents love i det 7.århundrede,[68] og som vi gentagende gange hører omtalt i både ægte og forfalskede dokumenter.[69]

Dertil var det lille kongerige oprindeligt delt i to små kongeriger, hvoraf den østlige del, med ærkebispesædet i Canterbury, havde et tæt samarbejde mellem kirke og kongemagt, og en yderst magtfuld kirke. Der ses spor af denne opdeling mellem Øst- og Vestkent helt frem i Knud den Stores tid i et shire-gemot, hvor thegns ankommer fra både Øst- og Vestkent til mødet.[70] Den store jordbesidder i området var ubestridt kirken, særligt katedralkirken i Canterbury, Christ Church. Af diplomer ses at allerede

Æthelwulf i midten af det 9.århundrede havde mulighed for at donere bocland i Kent til særligt thegns fra kongens følge, og det endda i ganske mange tilfælde.[71] Angiveligt har den vestsaksiske konge overtaget og annekteret de tidligere royale besiddelser i området.

Vi møder den kentiske fyrd i *Den Oldengelske Krønike*, hvor de kæmper sammen med de vestsaksiske styrker mod vikingerne i de første år af det 10.århundrede.[72] En dansk erobring af dele af Kent sker dog tilbage i 892, hvor Hæsten med 80 skibe slår lejr i Appledore og Milton,[73] og kilderne beretter endvidere at en fredsaftale opnås, som dog ganske kort efter atter brydes.[74]

WESSEXS EROBRING AF NORTHUMBRIA

Northumbria som angelsaksisk kongerige opløses allerede i det sene 9.århundrede, idet *Den Oldengelske Krønike*, år 875, fortæller at Halfdan med en del af hæren, og her menes Den Store Hedenske hær, tog til Northumbria og etablerede vinterlejr ved floden Tyne i det allernordligste del af England og siden erobrede området, og plyndrede blandt picterne og i Strathclyde-området, og år 876 skulle Halfdan efterfølgende havde erobret Northumbria og de danske bosættelser være påbegyndt.[75] Northumbria som kongerige var oprindeligt tilbage i den tidlige angelsaksiske periode opdelt i to kongeriger, Bernicia i nord og Deira i syd med York som hovedby, og det ses ofte i forskningen at Deira-området fra år 876 anses for at være et skandinavisk område helt opløst fra sin tidligere rødder, mens Bernicia ud fra dunkle kildespor menes at have haft en vis angelsaksisk selvstændighed i og omkring borgen Bamburg,[76] som kilderne beretter blev ledet af en række dux, som vi kan se afløse hverandre fra midten af det 10.århundrede, dels i tidens diplomer hvor de optræder på vidneslister, og dels i *Historia Regum*.[77] At det nordengelske folk stadig politisk, kulturelt, og måske med egen ret og sædvaner, har overlevet i et eller andet omfang i området, tyder den senere *Norðleoda laga* måske på,[78] omend den dog også kan havde været forbundet med de nord-mercianske områder i stedet. Dertil ses at ærkebiskop Wulfstan I af York flere gange optræder som forhandler i fredsaftaler i følge med en lokal witenagemot, eksempelvis i år 947, "Wulfstan se arcebiscop 7 ealle Norðhymbra witan" og år 948, "þa Norðhymbra witan þ on geaton."[79] Fra Aethelstan af Wessexs tid ses på vidneslister denne witenagemot optræde, eksempelvis på det kendte "Amounderness"-diplom fra år 934,

hvor en blandet vidnesliste af norske, danske og angelsaksiske navne optræder.[80] Ikke blot Aethelstan indtog Northumbria, og *Den Oldengelske Krønike* beretter i flere omgange om vestsaksiske kongers indtagelse af Northumbria i første halvdel af det 10.århundrede,[81] men det er uvist hvor store dele af Northumbria, der underkastede sig, og i hvilket omfang. Der vendes tilbage til dette i næste afsnit.

WESSEXS EROBRING AF DE DANSKE OMRÅDER

Hvor Alfred af Wessex i det 9.århundrede kæmpede mod *Den Store Hedenske Hær*, *micel here*, bestående af to fragmenter af hærenheder tilknyttet henholdsvis Northumbria og Østangel, og som efterfølgende bosatte sig i disse to områder, da optræder i kilderne fra det tidlige 10.århundrede igen de to hære fra Østangel og Northumbria, men dertil også flere andre tilsyneladende mindre selvstændigt opererende hære tilknyttet bestemte områder, eksempelvis hæren i Leicester, hæren i Derbyshire samt hærene i Northampton, Cambridge, Huntingdon og Bedford.[82] De fleste af disse mindre hære overgiver sig til Edward den ældre i år 917 ifølge *Den oldengelske Krønike*, men det tydeliggøres dog også sammesteds, at ikke alle overgav sig.[83] De underlagte hære vælger dog kun Edward af Wessex som hlaford, og dermed må det forstås at Wessex i denne tidlige periode blot har haft en overkonge-position i forhold til de berørte områder, og måske endog kun for en kortere periode, idet Richard Abels, som tidligere omtalt, har talt for at en sådan aftale har måttet genforhandles med hver ny vestsaksisk konge på tronen. Eksempel herpå er at finde i *Den Oldengelske Krønike,* hvor folk i Northumbria ved en ny konges indsættelse på tronen i Wessex tilkendegav at de fortsat ville have den nye konge i Wessex som hlaford.[84] Hertil mente Abels tillige at dette har betydet at danskerne underkastede sig de vestsaksiske konger med deres jorde:

"There is reason to believe that Edward not only demanded that the Danes "take him to lord" but required that they submit to him with their lands."[85]

Abels synes dermed at mene at den vestsaksiske konge som hlaford tilmed kunne forlange denne gestus af danskerne. Igen vil emnet blive gransket nærmere i kapitel 3.

I Simeon af Durhams *Historia Regum,* fortælles det i forbindelse med den sidste norske konge på tronen i Northumbria, Erik, afrejse fra området, at Northumbria fra år 952 ophørte med at være kongerige og fremefter blev styret af earls.[86] Nogle årtier før, i

det kendte digt, *Slaget om Brunanburh*, fra år 937, mellem den vestsaksiske konge Aethelstan og dennes fyrd, og skotske og norske konger, kaldes Aethelsan for "lord over earls," *eorla dryhten*.[87] Det har været foreslået af Cyril Hart at de danske områder har været ledet af først skandinaviske jarler, og sidenhen efter vestsaksisk overtagelse, af angelsaksiske earls.[88] I Harts forståelse var områderne da fuldt annekteret af Wessex og de angelsaksiske earls var kongens embedsmænd i området. Men en anden fortolkning kunne som nævnt dog også være at denne form for lordship har været lig det som de vestsaksiske konger udøvede over Mercia, hvor en earldorman, eller flere, blev indsat til at lede området, og her fungerede som en art underkonger i forhold til den vestsaksiske overkonge. Udformningen af denne mulige overkonge-position kan tænkes at være mere snæver, og at hlaford eller dryhten, har haft en særlig betydning, for i samme digt angives det tillige at Aethelstan af Wessex var ring-giver, eller rettere "krigernes ring-giver," *beorna beahgifa*, såvel som lord, *dryhten*.[89] Det kan måske tænkes at Aethelstan blot har haft en øvre militær position over det nordengelske område, og at der er udvekslet ringe som et symbol på denne position? *Den Oldengelske Krønike* beretter i al fald at Æthelstan dertil også var leder af en *scyphere*, og en *landhere*, da den vestsaksiske konge drog på togt ind i Skotland i år 934,[90] og dermed over en dansk flåde og hær, idet de angelsaksiske kilder anvendte *here* om fremmede hære, og altid om vikingernes lið. Det omtales da heller ikke direkte at det var Aethelstans egen hær, men blot at kongen tog til Skotland med disse *here*, og det kan måske også blot udlægges som at disse hære foretog togtet på vegne af kongen? Selv om der er både skotter og skandinaver til stede ved Brunanburh, så er spørgsmålet endvidere om skikken med at give en ring kan udstrækkes til også at være keltisk? Flere gange høres i kilderne om ikke-nordiske folkeslags underkastelse til en vestsaksisk hlaford eller dryhten, eksempelvis i år 946/947, da Edmund den ældre af Wessex dør og Eadred overtager tronen, hvor *Den Oldengelske Krønike* om skotterne blot skriver at disse "him aþas sworon þ hi eall woldon þ he wolde,"[91] og der ses ingensteds i kilderne, hvor skandinaverne er fraværende fra aftaler om lordship, at ringe har været involveret i disse ceremonier.

Det er tillige bemærkelsesværdigt at Edgar i dennes fjerde lov titulerer sig som hlaford, lord,[92] i forhold til de folk loven er rettet mod, og det vil sige befolkningen i Danelagen, hvilket taler for at Edgar kun har fungeret som overkonge over Dena lage i lovens ophavstidspunkt, og dermed i årene 962-963. Ydermere ses det i samme lov at

Edgar behøvede tilsagn fra Earl Oslac og hele hæren der var bosat i dennes earldomes, "eal here þe on his ealdorme wunað" for at loven kunne træde i kraft.[93] Af dette må for det første udledes at Edgar ikke har haft annekteret Northumbria, men måske har fungeret som blot overkonge, og at ledelsen af området nok har været i hænderne på earls fra Northumbria, men at denne magt måske har været delt med en lokal vikingehær? De omtalte earls fra Northumbria tænkes her at være forbundet med det sydlige Northumbria, eller Deira, men det er set at hele området har været underlagt også de føromtalte earls fra Bamburg, eksempelvis i Knud den Stores tid på tronen, hvor earl Uhtred tilsyneladende ledede både Deira og Bamburg.[94] Af samme lov ses endvidere at der skulle udfærdiges mange kopier af loven, og at disse dokumenter efterfølgende blot skulle sendes til earldorman Ælfhere af Mercia og til Æthelwine af Østangel, således at lovens budskab kunne spredes.[95] Modsat tilfældet i Northumbria kræves der tilsyneladende ingen forudgående accept fra Østangel og Mercia før lovens ikrafttræden. Det har som nævnt været tænkt i forskningen at Østangel har været erobret af Wessex og fuldt annekteret i år 917, og fra denne tid været styret af vestsaksiske earldormen i rollen som den vestsaksiske konges stedlige foresatte. Cyril Hart har i denne sammenhæng som nævnt hævdet at de vestsaksiske konger havde earldormen spredt ud over de forskellige regioner af England, herunder i Østangel og Mercia.[96] Ud fra denne tese havde earldorman Æthelred af Mercia adskillige under-earldormen under sig, som tænkes at havde ledet mindre områder af Mercia.[97] Ifølge Hart fik endog den vestsaksiske earldorman Aethestan Halfking i stigende grad kontrol over flere områder i kraft af sit embede som earldorman 932-956, og styrede slutteligt det meste af Dena lage på Wessexs vegne, såvel Østangel som det nordøstlige og østlige Mercia, inklusiv Femborglandet,[98] og dermed lige netop de områder som Hart i en anden artikel har argumenteret for var blevet omlagt fra cacarutes til hides af Edward den ældre i det tidlige 10.århundrede.[99] Men at disse earldormen har været de vestsaksiske kongers embedsmænd i Dena lage synes dog at modsiges af et senere kildeudsagn fra det tidlige 11.århundrede, i *Den Oldengelske Krønike*, hvor det ses at en Ulfketel optræder som leder af en styrke fra Østangel, der yder ihærdig modstand mod nye angreb fra Svend Tveskæg,[100] og af manuskript F omtales Ulfketels styrke som *here*, "Vfeketel gegaderode his here.[101] Hvis Harts tese skulle følges, ville den stedlige earldorman i området da normalt havde fungeret som leder af den regionale fyrd på den vestsaksiske konges

vegne. Dertil omtales Ulfketel ej heller ingen steder i de jævngamle kilder som earldorman.[102] Under år 1004 i krøniken fås endvidere den oplysning at Ulfketel i samråd med den østangelske witenagemot egenhændigt beslutter at indgå en fredsaftale med de angribende vikinger, og dermed uden kong Æthelreds II`s godkendelse.[103] Det er i denne forbindelse blevet hævdet at det oldengelske ord, *witan*, her skal forstås synonymt med shireretten.[104] Det er dog ikke evident.[105]

Fra *Den Oldengelske krønike* vides det dertil at Edgar var konge over Mercia i årene 957-959,[106] og Niels Lund tænker at det har været adelsfolk fra Mercia og Dena lage, der har valgt Edgar som konge.[107] Edgars indehavelse af kongemagt i også Northumbria nævnes ikke i *Den Oldengelske Krønike*. Derimod ses af flere diplomer at Edgar tituleres som konge af både Mercia og Northumbria, "Ego Eadgar rex Merciorum et Norðanhymbrorum."[108] Denne titulering optræder i kildernes vidnesliste, mens Edgar dog andetsteds i samme kilde kun omtales som monark over kongeriget Mercia, og det kan tænkes at Edgar kun har været overkonge over Northumbria trods den ambitiøse titulering i vidneslisten. Således som tilfældet var under Aethelstan, ses også Edgar at havde haft ledelse over, eller samarbejdet med, en sciphere, flåde, idet *Den Oldengelske Krønike*, år 973, fortæller at Edgar ledte sin flåde til Leicester, "gelaedde ealle his sciphere to Lægeceastre."[109] Det fortælles endvidere at seks konger mødte Edgar i Leicester og svor på at de ville samarbejde med ham til vands og til lands. Som det ses er der i citatet her anvendt *here* i stedet for *fyrd*,[110] og det kan tænkes at det har været en dansk flåde fra Dena lage, som IV-Edgar-loven siger at kongen havde et godt forhold til,[111] og samme udsagn fremgår tillige af også digtene i *Den Oldengelske Krønike*, år 975, hvor der dog klages over at Edgar holdt for meget af udenlandske skikke.[112] Det bemærkes endvidere at Edgar under år 975 kaldes for *beahgyfa*, ring-giver, i flere af *Den Oldengelske Krønikes* manuskripter,[113] hvilket igen kunne indikere en position som hlaford, således som det sås hos også kong Aethelstan.[114]

NORDMÆND

Nævnes skal tillige nordmændene, som falder i to grupper, dels de norske bosættere i de keltiske områder, omfattende Irland og Dublin samt det vestlige Wales og det irske hav, særligt øen Man, og dertil nordmænd underlagt dansk styre, primært fra Vestfold-

området i Norge, et område der allerede tilbage i det tidlige 9.århundrede vides at havde været under dansk kontrol.[115] Det er dog som bekendt den første gruppe af Hiberno-norske bosættere der i det tidlige 10.århundrede beslutter sig for at invadere det nordvestlige England, særligt det tidligere Northumbria, men dog angiveligt også andre områder, eksempelvis Lancastershire.[116] Round har dog talt stærkt for at nordmændene blot erobrede dele af England for kortere perioder, men at de modsat danskerne, ikke har sat varige spor i det angelsaksiske England, og at der ikke har været tale om egentlige bosættelser.[117] År 920 omtales for første gang i *Den Oldengelske Krønike* nordmænd, idet disse samt øvrige bosættere i Northumbria, englændere og danskere, og Ragnald, en norsk konge fra Dublin, alle overgiver sig til Edward af Wessex og vælger denne til fader, *fæder* og lord, *hlaforde*,[118] og hertil ses i de følgende år at skandinaver og angelsaksere i Northumbria var underlagt norske konger i perioder frem til midten af det 10.århundrede.[119] Uagtet om det var en dansk eller norsk konge på tronen i Northumbria, har disse tilsyneladende stået i lordship-forhold til den vestsaksiske kongemagt.

TERMER

En anden vej til at forstå omfanget af de vestsaksiske kongers magt over de tilerobrede områder er tillige at studere de termer, som anvendes i kilderne. Måske kan de oldengelske og latinske gloser give os et fingerpeg om omfanget af kontrol med et område, herunder med dets militære indretninger? Forefindes der en form for regelmæssighed i anvendelsen af termerne som kunne indikere et betydningsmæssigt skel mellem forskellige former for royal kontrol? I første omgang er det interessant at se nærmere på kildernes anvendelse af de oldengelske ord "boaged" kontra "feng to rice." De sidste ord møder vi flere gange i *Den Oldengelske Krønike* i forbindelse med en konges overtagelse af tronen i et kongerige, eksempelvis år 900, i forbindelse med kong Alfred af Wessexs død, hvor det fortælles at dennes søn Edward kommer til magten, "feng Ead Weard his sunu to rice."[120] Samme ordvalg ses optræde i også andre passager i *Den Oldengelske Krønikes* omtale af kongers overtagelse af en tidligere konges rige, og hvor det vides fra også andre kilder, at der her var tale om opnåelse af en direkte kontrol over et område og ikke en overkonge-position.[121] Hertil er den en benyttet term ved også overtagelse af andre embeder, eksempelvis biskoppesæder og earldomes.[122] Ved

erobringer og andre former for indtagelse af territorier eller af andre kongedømmer anvendes derimod ofte en variation af andre begreber.[123] Som nævnt synes kildernes brug af "feng to" således at indikere at en konge havde annekteret et område, snarere end blot været lord eller overkonge over dette. En undtagelse herfra er år 911, hvor Edward den ældre efter earldorman Æthelred af Mercias død "feng to Lunden byrg 7 to Oxna forda," samt tillige til alt det opland, "landum," der hørte til dem.[124] Brugen af "feng to" i denne forbindelse kunne tyde på at disse områder har været anset som hørende til tronen i Wessex på en anden vis end de øvrige af earldorman Æthelred administrerede områder, som netop ikke nævnes i denne optegnelse i krøniken, og følgende det ovenfor foreslående, måske i en form, hvor kongen udøvede en mere direkte kontrol over disse to områder, altså nær en annektering? Som tidligere bemærket så er det dog ikke sikkert at det har været hele London, der blev erobret af Edwards far, Alfred den Store,[125] og en del af byen har måske været under dansk kontrol i det sene 9.århundrede og endog ind i det 10.århundrede. Af kilderne ses at Edwards søster Æthelflæd stadig havde kontrol over Mercia ved earldorman Æthelreds død, og burde vel ved ægtemandens død havde overtaget dennes del af London samt Oxford, og ikke kong Edward. Hertil ses at den resterende del af Mercia uden for London først ved Æthelflæds i år 918 underkaster sig kong Edward, og her anvender *Den Oldengelske krønike* ikke termen "feng to rice," men det fortælles derimod at alle de mercianere, der havde været underlagt Æthelflæd, underkastede sig Edward. Den vigtige handelsby og havn London har den vestsaksiske konge således måske ønsket under eget domæne.[126] Særegent er det endvidere at ved Edgars indtagelse af tronen i Mercia ses i *Den Oldengelske Krønike*, manuskript D, år 955, at "Eadwig feng to West Seaxena rice, 7 Eadgar his broþor feng to Myrcena rice."[127] Dette ses tillige også af manuskript B og C, år 957, "Her Eadgar Æþeling feng to Myrcna rice."[128] Manuskript B er skrevet få årtier efter begivenhederne, nemlig i årene 977-979,[129] i Abingdon minster som var knyttet til en af Edgars tro støtter, abbed Æthelwold. Anvendelsen af "feng to" i *Den Oldengelske Krønike* kan synes sært, dersom den tidligere antagelse om at denne term blot blev anvendt i forbindelse med overtagelse af et område, som en konge havde annekteret eller lignende rettigheder til, tages til efterretning, for Edgar synes ikke forudgående at havde nogle royale rettigheder til det hele område. Skulle dette give mening ud fra ovenstående tese burde i al fald kong Eadwig eller Eadred før Edgars overtagelse af tronen havde annekteret det hele Mercia.

Men som allerede nævnt er det tænkt i forskningen at Mercia stadig havde en udtalt grad af selvstændighed i denne periode, og nærmere selv har valgt Edgar som konge. Måske er termen anvendt fordi som nævnt Wessex måske havde opnået forudgående rettigheder til det vestlige Mercia i 918 efter Æthelflæds død trods fraværet af "feng on"-termen også da?

Fremme i det tidlige 11.århundrede høres om Svend Tveskægs erobring af England i år 1013, at først earl Uhtred og hele folket i Northumbria bøjede sig for ham, "beah Uhtred eorl 7 ealle Norðhymbre to him," og dernæst "eall þ folc on Lindesige 7 siþþan þ folc into Fifburgum,"[130] hvormed det vel må forstås at også disse valgte Svend til hlaford. Samme sted i krøniken ses at også indbyggerne i borgen i Oxford snart bøjede sig for ham, "Oxenaforda 7 seo buruhwaru sona beah" og gav gidsler.[131] Dernæst tager Svend Tveskæg til Winchester, hvor de fleste manuskripter blot siger at det samme skete her, mens dog manuskript F mere udførligt siger at indbyggerne i borgen bøjede sig for Svend og gav gidsler, "burh abugan 7 gislodan."[132] I Bath ankommer som nævnt earldorman Æthelmær og de vestlige thegns og de "bugon ealle to Swegene."[133] Endelig siges det at indbyggerne i London slutteligt også bøjede sig og gav gidsler, "seo buruhwara æfter þæm on Lundenne beah 7 gislude."[134] Ved Svends død i 1014 høres blot at Knud blev kåret, *gecuren*, af hele flåden til konge, mens den angelsaksiske witenagemot sendte bud efter Æthelred II, der var i eksil i Normandiet. Derimod ses det overraskende ved Knud den Stores overtagelse af tronen, at *Den Oldengelske Krønike* manuskript Cotton Tiberius Biv, meddeler at her "feng Cnut cyng to eall Englalandes rice 7 todælde hit on feower him seolfan Westsexan 7 Þurkylle Eastenglan 7 Eadrice Myrcean 7 Eiric Norðhymbran."[135] Men teksten skal da angiveligt blot læses som at Knud opnår kontrol over hele det område der var underlagt engelsk lov, *engla laga*, og dermed Wessex, idet de oldengelske tekster ikke altid har den kronologi og mening, som de moderne oversættere til tider giver dem. Dertil er de for enkle og kortfattede. Da det hertil vides at Edmund Jernside og Knud den Store, kort inden førstnævntes død, havde delt landet mellem sig således at Knud fik Mercia og Edmund Wessex, så må ovenstående tekst fra krøniken tillige kunne læses som at Knud overtog netop den engelske konges besiddelser, idet Wessex var under *engla laga*, og Mercia under *myrcna laga*.[136]

FRIð

Som det sås af de foregående afsnit, da synes Dena lages omfang at havde vekslet igennem perioden i langt højere grad end kildematerialet i første omgang lader os se. Dette forstærkes yderligere af de gentagende indgåelse af fredsaftaler, frið, som var en følge af nye vikingeindfald, samt brud på gamle aftaler. Spørgsmålet er hvad vi skal forstå ved ordet frið? Det kan være at der blot har været tale om aftaler med vikingerne om at stå til rådighed som lejesoldater mod angreb fra andre vikinger, hvormed der her skabes analogi med vikingernes praksis også på kontinentet.[137] Vi har konkret tre overleverede fredsaftaler mellem danskerne og englænderne, nemlig aftalen mellem Alfred af Wessex og den danske kong Guthrum af Østangel fra cirka år 886,[138] dertil en aftale mellem Æthelred II og en skandinavisk hær,[139] og endelig Æthelreds lov nummer III.[140] Ydermere haves fra Edward den ældres tid en *frið*, som lader sig ane i dennes lov nummer II, og hvori det fremgår at en aftale mellem den vestsaksiske konge og hærene i Østangel og Northumbria, tilsyneladende også blev nedfældet skriftligt.[141] Denne aftale er angiveligt identisk med en aftale, som ifølge *Den Oldengelske Krønike* opnås i år 906.[142] Aftalen mellem Æthelred II og den skandinaviske hær dateres ofte til enten år 991 eller 994, idet der i denne periode ses en årrække af norsk-danske angreb ledet af Olaf Tryggvason og Svend Tveskæg, som både i år 991, efter det berømmelige slag ved Maldon i Essex og ligeledes i år 994, fører til fredsaftaler og betaling af tribut til skandinaverne.[143] Ifølge *Den Oldengelske Krønike* efterfølger slaget ved Maldon i år 991 et tidligere angreb på Ipswich i Østangel, og fredsaftalen etableres efter råd fra ærkebiskop Sigeric for at modvirke flere angreb på kysten.[144] Det må tænkes at der her er tale om primært angreb på kysten langs Essex og Østangel, og det er tænkt i forskningen at Svend Tveskæg nok har fulgt Olaf Tryggvason i også denne angrebsbølge, og angiveligt har de angribende vikingeflåder nok bestået af en blanding af nordmænd og danskere. År 994 for fredsaftalen synes dog at være et mere plausibelt tidspunkt, idet det fremgår af aftalen, at denne oprindeligt er etableret via en, formodentlig mundtlig, aftale mellem vikingerne og kongens udsendte rådgivere, der angives at være den daværende ærkebiskop af Canterbury, earldorman af de vestlige provinser samt earldorman af Hampshire, ligesom *Den Oldengelske Krønike* kan berette at angrebene fra Olaf Tryggvason og Svend Tveskægs flåder i år 994 skete mod London og ved kysterne i Essex, Kent, Sussex og Hampshire, og at en fredsaftale opnås i

Southampton, med efterfølgende inddrivelse af Danegeld i hele det vestsaksiske kongerige.[145] Det ville nemlig være mest sandsynligt at rådgiverne kom fra de berørte shires primært, og selvom man i forskningen ofte slår de to i *Den Oldengelske Krønike* omtalte fredsaftaler fra henholdsvis år 991 og 994 sammen, så kunne det snarere tænkes at *II Æthelred*-aftalen blot var forbundet med freden i 994 mellem vestsakserne på den ene side og Olaf Tryggvason og Svend Tveskæg på den anden, idet ingen rådgivere fra Østangel er omtalt. Hvad angår fredsaftalen i år 991 da fortælles blot kort at Olaf døbes. Det fremgår dog ikke af kilden hvor denne dåbshandling har fundet sted, og det kan udemærket tænkes at Olaf ikke har gæstet den engelske konge ved denne lejlighed, men at blot udsendinge fra kirken har været til stede.[146] For det er tænkeligt at kirken i Østangel fortsat kan havde fungeret også efter den danske erobring af området,[147] og angiveligt i et samarbejde med danskerne på de verdslige områder, såvel som med selvfølgelig ærkebiskoppen i Canterbury i kirkelige spørgsmål.

Af blandt andet aftalen mellem Alfred og Guthrum ses de nærmere fredsbetingelser, som blandt andet indbefatter mandebod for drab på fjendens mænd, og forbud mod at gå ind i fjendens hær. Sådanne arrangementer må havde krævet en retslig instans og ledelse i også Dena lage.[148] Af særligt *II Æthelred*-fredsaftalen fra angiveligt år 994 ses tydeligt at aftalen har et begrænset geografisk omfang, og tilsyneladende kun er rettet mod udvalgte områder til lands og til vands, eksempelvis havne og befæstede byer, men også at freden tillige kan ikrafttræde kortvarigt i forbindelse med et tilfældigt møde mellem kong Æthelred II og vikingehæren andetsteds.[149] Af aftalen mellem Alfred af Wessex og danske Guthrum fra år 886-890 fremgår det at grænserne mellem de to herskeres områder lå ved floderne Themsen og Lea, dernæst i en lige linje til Bedford, og derfra langs floden Ouse og til den romerske hærvej, Watlinga Street.[150] Derimod angives ikke nærmere hvilke områder der var omfattet af fredsaftalen mellem den skandinaviske hær og kong Æthelred II,[151] idet det skriftlige dokument ikke lader os vide nærmere om de territoriale afgrænsninger, men fra den senere lov, *III Æthelred*, refereres tilbage til en fredsaftale lavet på et møde i "fif burga," de fem borge.[152] Men at fredsaftalen havde langt videre grænser synes dog at fremgå, idet flere betingelser har at gøre med havne og hvorledes man bør forholde sig når eksempelvis et handelskib uden for fredsaftalen kommer ind i havnene omfattet af aftalen.[153] Der synes at være tale om endog flere havne eller retteligt flodudmundinger, *mutan*, og selv om der ikke sættes

stednavne på det omtalte, så kan det ud fra de fem borge, Lincoln, Stamford, Nottingham, Derby og Leicesters, beliggenhed, tænkes at fredsaftalen mindst har omfattet områderne beliggende mellem floderne Ouse i syd, og Trent-floden i nord og til Humberen i nordøst med flodudmundinger ved Humberen samt Welland. At grænserne har rykket lidt frem og tilbage fremgår blandt andet af *Den Oldengelske Krønikes* optegnelser i Edward den ældres tid, hvor det angives at Manchester er beliggende i Northumbria, og byen Dore deslige,[154] hvilket står i modsætning til de hos Beda benævnte grænser for kongeriget Northumbria, nemlig som værende, således som kongerigets navn angiver, geografisk beliggende nord for floden Humberen.[155] Mercias grænser defineres i år 942 i *Den Oldengelske Krønike*, hvor det angives at Femborglandet er beliggende i Mercia og at dette riges grænser går ved Humberen, Dore og Whitwell broen.[156] Umiddelbart synes Mercias territorium da at omfatte det før foreslåede område, som tænkes at fremgå i den senere II Æthelred-aftalen i 994,[157] og det kunne synes som om det østlige Mercia under skandinavisk kontrol har haft ganske stabile grænser over dette halve århundrede.

I *III Æthelred*-aftalen ses aftaler at være stadfæstet ved edsaflæggelse, og endog med håndspålæggelse på *haligdome*, helligdomme, som må tænkes at være en form for sakrale artefakter og angiveligt en skandinavisk tradition, da denne procedure kun synes at følge edsafsværgelser forbundet med de nordiske folk.[158] Dette ses eksempelvis at blive den gængse fremgangsmåde for stadfæstelser af bestemmelser og domme i *wapentaka*, Danelagens retslige institution.[159] Dertil ses en tidlig fredsaftale mellem kong Alfred af Wessex og danskerne at blive befæstet ved edsafsværgelse på en hellig ring eller armbånd, *halgan beage*, en fremgangsmåde, der ifølge *Den Oldengelske Krønikes* udsagn tilsyneladende var en dansk skik og yderst sjældent anvendt, idet krøniken fortæller at danskerne aldrig havde gjort dette før for noget folk.[160] At disse artefakter kunne have en symbolsk og rituel betydning for vikingerne fremgår tillige af en anden historisk kilde fra perioden, nemlig den anonyme udgave af *Historia sancti Cuthberti*, hvor den ceremonielle udnævnelse af en konge iblandt en dansk vikingehær skete ved blandt andet en placering af et guldarmbånd på højre arm.[161]

Hvad der undrer de angelsaksiske krønikører er dog at danskerne, trods etablering af *frið* baseret på edsaflæggelser, udveksling af gidsler og tributbetalinger fra

englænderne, gang på gang bryder freden.[162] Eksempel på brud på frið ses defineret nærmere i den tidligere omtalte fredsaftale mellem Æthelred II og en vikingehær fra nok år 994, hvoraf det fremgår at hvis otte mænd dræbes i eller udenfor en befæstet by af den anden part i fredsaftalen, så anses det som et brud på freden.[163] At fredsbrud fandt sted ganske ofte bevidnes af kilderne. Eksempelvis ses den danske hær i Østangel i år 885 at havde brudt en nylig etableret frið med kong Alfred, og i år 893 ses fredsbrud fra hærene i Northumbria og Østangel,[164] og igen i år 910 bryder hæren i Northumbria en fred tidligere etableret med kong Edward den ældre og i år 913 følger vikingehærene i Leicester og Northampton trop.[165]

I fredsaftalen fra cirka år 994 defineres et fjendtligt skib som "*unfriðscyp*,"[166] og det må tænkes at der her henvises til skibe ikke omfattet af aftalerne med de øvrige vikinger, eller skibe som har brudt en allerede etableret aftale. Begrebet ses endvidere anvendt i *Den Oldengelske Krønike*, hvor Æthelred II kæmper mod en fjendtlig flåde, *unfridflota*, som siden tager til "Ricardes rice," som her refererer til Normandiet.[167] Da den angelsaksiske fyrd ved samme lejlighed hærger Cumberland og øen Man har det angiveligt været en norsk flåde, omend det dog ikke vides. Således som danskerne havde nordmændene fredsaftaler med vestsakserne, og der høres om *frið*-aftaler mellem de norske vikinger og vestsakserne i det tidlige 10.århundrede, eksempelvis i år 920, samt angiveligt tillige i år 926, hvor *Den Oldengelske Krønike* beretter om et fredsmøde mellem kong Aethelstan og den norske kong Sihtric. Ydermere ses i år 943 at en fredsaftale angiveligt tidligere er blevet etableret mellem den vestsaksiske kongemagt og de norske konger i Northumbria, og at denne var blevet beseglet med ed.[168] Disse aftaler er nok sket under råd fra også den stedlige witenagemot, med angiveligt deltagelse af også danske og angelsaksiske stormænd og kirkefolk.

NOTER TIL KAPITEL 2

40.VI Æthelred, stk. 37. I: Robertson, A.J.(1925) *The laws of the kings of England. From Edmund to Henry I.* Cambridge at the University Press.

41.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 868, 872, 873 samt 874.

42.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 874.

43.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 877.

44.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 540 og CS 541, år 875; CS 547, år 887; CS 551, år 883 samt CS 579, år 884x901.

45.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 552. År 884.

46.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 551. År 883.

47.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 561. År 889.

48.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 551. År 883.

49.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 579. År 889-899.

50.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 577 fra år 898 eller 899.

51.Vollrath-Reichelt, Hanna (1971) *Königsgedanke und königtum bei den Angelsachsen.* Böhlau Verlag. Köln. Side 179-180.

52.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 534.

53.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 886.

54.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 911 [912].

55.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 583, år 900.

56.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 913 [917].

57.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 914 [918]. Side 100.

58.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 917 [921]. Side 102-103.

59.Robertson, A.J. (1939) *Anglo-Saxon charters.* Cambridge at the University Press. Nr. XL.

60.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript E. År 1013.

61.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 893 og 896.

62.Whitelock, Dorothy (1955) *English historical documents.* London. Side 484. Forefindes kun i 1955-udgivelsen.

63.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. Eksempelvis CS 447.

64.Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. K 314.

65.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 825.

66.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 467.

67.Schmidt, Heidi (2016) *Kirkejord i det angelsaksiske England.* Forlaget MIDDELALDEREN. Side 37-38.

68.Withræds lov. Stk. 1. Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

69.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 99.

70.Robertson, A.J. (1939) *Anglo-Saxon charters.* Cambridge at the University Press. Nr. LXXVIII.

71.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 431; CS 442; CS 449; CS 459; CS 467 og CS 538.

72.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 903 [905].

73.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 892 [893].

74.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 892-893. Der berettes i tilbageblik om begivenheden år 893 [894]

75.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 875 og 876.

76.Whitelock, Dorothy: "The dealings of the kings of England with Northumbria in the tenth and eleventh centuries." I: Clemoes, Peter (1959) *The Anglo-Saxons. Studies in some aspects of their history and culture presented to Bruce Dickins.* London. Side 77.

77.Arnold, T.(1882-1885) *Symeonis Monachi opera Omnia.* England.

78.*Norðleoda laga.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

79.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript D. År 947 og 948. Side 112.

80.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 703.

81.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. Eksempelvis år 906.

82.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 914 [918] og 917 [921].

83.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 917 [921].

84.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript D. År 926 [925].

85.Abels, Richard (1988) *Lordship and military obligations in Anglo-Saxon England.* University of California Press. Side 89.

86.Arnold, T.(1882-1885) *Symeonis Monachi opera Omnia.* England. År 952.

87.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 937. Side 106. Linje 2.

88.Hart, Cyril (1992) *The Danelaw.* The Hambledon Press. Side 126-127.

89.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 937. Side 106. Linje 2-3.

90.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 934 [933]. Side 106.

91.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon Chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Ms Bodl. Laud 636. År 947 [946].

92.IV Edgar, stk. 16. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 214.

93.IV Edgar, stk. 15. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 214.

94.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript E. År 1013.

95.IV Edgar, stk. 15. 1. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 214.

96.Hart, Cyril: "Aethelstan "halfking" and his family." I: *Anglo-Saxon England*. Nr. 2. 1973. Side 121-122.

97.Hart, Cyril: "Aethelstan "halfking" and his family." I: *Anglo-Saxon England*. Nr. 2. 1973. Side 116.

98.Hart, Cyril: "Aethelstan "halfking" and his family." I: *Anglo-Saxon England*. Nr. 2. 1973. Side 120.

99.Hart, Cyril: "Aethelstan "halfking" and his family." I: *Anglo-Saxon England*. Nr. 2. 1973. Side 121 samt Hart, Cyril (1970) *The hidation of Northamptonshire.* Leicester University Press. Side 45.

100.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript F. År 1004.

101.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript F. År 1004. Side 134.

102.Worcesterkrøniken omtaler dog som den eneste Ulfketel som dux. Men denne del af Worcester-krøniken er dog skrevet ganske sent.

103.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript F. År 1004. Side 134.

104.Loyn, Henry (1984) *The governance of Anglo-Saxon England.* Edward Arnold. Side 101.

105.Loyn synes at forveksle de lokale thegns i shireretten med kongens følge i witenagemot i ovenstående note-henvisning.

106.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript B. År 957 og 959. Side 113.

107.Lund, Niels: "King Edgar and the Danelaw." I: Medieval Scandinavia. Nr. 9. 1976. Side 187.

108.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 1040.

109.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon Chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. År 973 [972]. Ms Bodl. Laud. 636.

110.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon Chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Ms Bodl. Laud. 636. År 973 [972].

111.IV Edgar, stk. 12. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 212.

112.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon Chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. År 975. Side 228-230.

113.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon Chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. År 975. Eksempelvis manuskripterne Cambridge Corpus Christi College MS 173 samt Cotton Tiberius Bi. Side 226.

114.*Slaget om Brunanburh*. I: Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon Chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. År 937. Eksempelvis manuskripterne Cambridge Corpus Christi College MS 173 samt Cotton Tiberius Bi. Side 200.

115..*Annales Regni Francorum*. Rau, Reinhold (1974) *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte.* Del 2. Bind V. Tyskland. År 813.

116.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. Eksempelvis omtales nordmændene år 920 [924].

117.Round, J.H. (1964) *Feudal England. Historical studies on the eleventh and twelfth centuries.* London. Side 79.

118.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 920 [924]. Side 104.

119.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A, år 937, 942 og 944; manuskript D, år 923, 926 [925], 941 [940], 940-943 [943], 948 og 954; manuskript F, år 927; manuskript E, år 921, 949 og 952.

120.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 900 [901].

121.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. Eksempelvis år 946.

122.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript E. År 966. "Oslac feng to ealdor dome."

123.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript E. År 944. "Her Ædmund cyning ge eode ealle Norðhymbre."

124.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 911 [912].

125.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 886.

126.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 918 [922].

127.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript D, år 955. Side 113.

128.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskripterne B og C, år 957. Side 113.

129.Swanton, Michael (1996) *The Anglo-Saxon Chronicle.* London. Side XXIII.

130.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Manuskript Cotton Tiberius Biv. År 1013. Side 270.

131.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Manuskript Cotton Tiberius Biv. År 1013. Side 270.

132.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Manuskript Cotton Domitian A viii. År 1013. Side 271.

133.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Manuskript Cotton Tiberius Biv. År 1013. Side 270.

134.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Manuskript Cotton Tiberius Biv. År 1013. Side 272.

135.Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Manuskript Cotton Tiberius Biv. År 1014. Side 272 samt år 1017. Side 284.

136.Hart, Cyril (1992) *The Danelaw.* The Hambledon Press. Side 3.

137.Eksempelvis *Annales Bertiniani.* Rau, Reinhold (1972) *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte.* Del 1. Bind VI. Tyskland. År 856 og 858.

138. *Ælfredes laga cyninges.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 126-128.

139.*II Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 220-226. Datering i forskningen enten år 991 eller 994.

140.*III Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 228-232. Datering i forskningen angiveligt år 997.

141.*II Edward*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 142-144.

142.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 906.

143.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript F. År 991 og 994. Side 126-128.

144.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript F. År 991. Side 126.

145.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript F. År 994. Side 126 og 128.

146.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 991 [993]. Side 126.

147.Barrow, Julia: "Survival and mutation: Ecclesiastical institutions in the Danelaw in the ninth and tenth centuries" I: Hadley, D.M. & Richard, Julian D. (2000) *Cultures in contact: Scandinavian settlement in England in the ninth and tenth centuries.* Belgien. Side 165-166.

148.*Ælfredes laga cyninges.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 3.

149.*II Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 2, 2.1, 3, 3.1.

150.*Ælfredes laga cyninges.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 1.

151.*II Æthelred.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 220-226.

152.*III Æthelred.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 1.1.

153.*II Æthelred.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 2.

154.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 919 [923].

155.Colgrave, Bertram (1969) *Bedes ecclesiastical history of the English people.* Oxford at the Clarendon Press. Bog I. Kap. XV.

156.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 942.

157.Se tidligere.

158.*III Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 2.1.

159.*III Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 3.1.

160.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 876. Side 74.

161.*Historia de sancto Cuthberto.* § 13. Trykt i: Arnold, T.(1882-1885) *Symeonis Monachi opera Omnia.* England.

162.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 893 [894].

163.*II Æthelred.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 5.2.

164.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 885 og 893 [894].

165.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 910 [911] og 913 [916].

166.*II Æthelred.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 2.

167.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript E. År 1000.

168.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript D. År 920 [924], 926 [925] samt Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint. Manuskript Cotton Tiberius Biv. År 943 [944].

Kapitel 3

JORD OG FYRD I DENA LAGE

INDLEDNING

Ifølge teori fra Hanna Vollrath-Reichelt fremgik det at en konge ved annekteringen af et andet kongerige opnåede kontrol over den anden konges bocland, og dermed over den jord, hvorfra der i det 10-11.århundrede blev ydet til fyrden, ifølge kilderne. Richard Abels mener endog at bocland er den eneste form for jord hvorfra der blev forlangt fyrdpligt, såvel fra angelsakserne som danskerne. Abels tænker hertil at danskerne har haft bocland helt tilbage til endog måske Edward den ældres dage.[169] I dette kapitel vil der ses nærmere på den mulige tilstedeværelse af bocland i Dena lage i et større omfang end diplomerne lader os det vide, og om også de danske bosættere i området havde bocland, eller hvorvidt der måske fandtes andre former for landbesiddelser i Dena lage? Følgende spørgsmål vil besvares: Hvor stor var udbredelsen af bocland i Dena lage? Kunne det tænkes at bocland, navnet til trods, ikke blot var kendetegnet af skriftlig nedskrivning i en *boc*, eller diplom, men at det har været doneret på anden vis, uden en boc, måske blot ved en mundtlig ceremoni eller lignende? Eller kan det tænkes at der har været en tredje form for jordbesiddelse med oprindelse i dansk sædvaneret, hvorfra der er ydet fra de danske jordbesiddere til den angelsaksiske fyrd? Det er allerede i forskningen kundgjort at det danske ledingsvæsen først har sit opkomsttidspunkt ganske sent,[170] med det første historiske vidnesbyrd herom i det famøse diplom fra år 1085, hvori ledingsydelsen første gang nævnes,[171] og som tilsyneladende da var en byrde forlangt af landets jordbesiddere. Vi kan derfor ikke antage at danskerne har kendt til denne struktur hjemmefra, og de danske vikinger, omtalt som blandt andet *liðmanna* i det sene 10.århundredes kilder,[172] ankom da netop også i lið, som det tænkes at kongemagten havde opnået en større kontrol i Knudstiden.[173]

Spørgsmålet er endvidere om danskerne i Dena lage måske havde ret til at opretholde egne hære, *here*, og flåder, *sciphere*, således som fredsaftalerne lader os det

ane? Som allerede omtalt så er det påfaldende at kilderne konsekvent skelner mellem de oldengelske ord *here,* henvisende til en fremmed fjendtlig hær og *firð,* fyrd, med reference til de angelsaksiske ledingshære. På den vis kan vi nøje følge de danske og norske vikingehæres fremfærd og bosættelser i de engelske og britiske områder. Der er dog et enkelt muligt tilfælde modstridende med denne "regel," nemlig *Den Oldengelske Krønike*, år 1013, der beretter at hele hæren nord for Watlinga Street, den gamle romerske hærvej, overgav sig til Svend Tveskæg.[174] Michael Swanton mener at *here* i dette tilfælde må henvise til "the whole organised settlers in the area"[175] Dorothy Whitelock mener ligeledes at vi generelt skal forstå termen "*here*," hær, som synonymt for danske bosættere:

"The word *here*, originally meaning a raiding army, came to be used of the inhabitants of the Danish settlements, without any military significance."[176]

Whitelocks kommentar henviser til Edgars lov nummer IV og omtalen af earl Oslac og hæren bosat i dennes earldomes. Af lignende mening er Robertson, som tænker at samme passage i Edgar IV-loven, såvel som også *Den Oldengelske Krønikes* omtale af en hær hørende til Northampton, der vælger kong Edward den ældre som lord, "sohton hine him to hlaforde," i år 917[177] skal forstås i en politisk betydning, og fremhæver at ordet *here* i Norden netop havde både en militær og en politisk betydning.[178] Det skal ikke afgøres her hvorvidt dette sidste har sin rigtighed. I dette værk tænkes *here* dog at skulle forstås helt konkret som en vikingehær, der dog muligvis foruden en militær funktion kan havde udøvet et politisk og administrativt virke i området, men hvor dog hærfunktionen har været det primære.

LANDBESIDDELSER I DENA LAGE

Et af de store og endnu ubesvarede spørgsmål i forskningen er hvorvidt der har eksisteret andre former for landbesiddelser i Dena lage end i de engelske områder? Hvis blikket i første omgang vendes mod vor viden om de engelske områder, da har man længe i forskningen, ud fra en læsning af Edward den ældres første lov, hvori der skelnes mellem det såkaldte *bocland* og *folcland*, tænkt at de angelsaksiske jorder, under i al fald engelsk lov, har været opdelt mellem disse to former for jord.[179] At vi i kilderne hertil ser omtalt også en tredje form for jord, lænland, tænkes af Eric John at

skulle forstås som en benævnelse for blot lejet jord, hvadenten dette er bocland eller folcland, og dermed ikke en ekstra kategori af jord, som der ellers har været spekulationer om i forskningen.[180] I det tidlige 11.århundredes kilder ses at en angelsaksisk thegn med bocland var forpligtet til at yde til fyrden samt til befæstnings -og broarbejde,[181] hvormed det kunne tyde på at fyrdpligten mest var en byrde pålagt indehavere af bocland i denne periode. Hvis der ses på indførelsen af bocland i England så begynder denne form for landbesiddelse, der oprindeligt primært var anvendt af kirken og ved donationer af kirkejord, at blive udbredt også iblandt lægfolk i det sene 8.århundrede, omend dog folcland angiveligt stadig var den mest almindelige landbesiddelsesform i perioden. I samme tidsrum indføres *tremoda necessitas*-ydelserne som et krav i forbindelse med donationer af bocland forlangt af både adelsfolk og kirkelige landbesiddere. Det nye ved bocland var at donationerne blandt andet kunne gives til hvem man ville, og dertil at bestemmelserne blev nedfældet i et diplom, i den sene angelsaksiske periode endog ofte i det såkaldte chirograf, et diplom i tre kopier, således at både donationsmodtager og -giver besad en kopi, og dertil tillige ofte en kopi til opbevaring i en kirkes arkiv. Det tænkes til forskel at folcland har været bundet af ældre germanske arveregler og sædvaner, hvormed jorden forblev i den samme familie og blev arvet fra en generation til en anden. Dorothy Whitelock har foreslået at det angelsaksiske bocland må havde været kendetegnet af det såkaldte *traditio cartae*, eller *tradition per cartam*, en form for ceremoni i forbindelse med overrækkelsen af diplomerne, som symbolsk udtrykte transaktionen af donationen, og at denne overrækkelse var blot en blandt mange symbolske handlinger i forbindelse med ceremonier forbundet med jordtransaktioner i de tidlige germanske riger, og i Romerriget.[182] Ifølge Heinrich Brunners studier af de langobardiske diplomer, så forefindes termen *traditio cartae* rigtignok i diplomer fra dette område, og ifølge diplomernes tekster skulle da også en form for ceremoni havde været udført, hvor donationsmodtager og -giver overrakte diplomet foran vidner. Dette fænomen skulle hertil, ud over i langobardiske diplomer og love, tillige være omtalt i også tidlig romersk lovgivning.[183] Der synes dog ikke at være kildemæssige spor af dette, hverken i love eller diplomer, eller omtalt i andre kilder, direkte eller indirekte, i den tidlige angelsaksiske periode. Cyril Hart har hertil fremført at donationsgiver og donationsmodtager af bocland måske kan være rejst til et muligt scriptorium ved hoffet,

og der har fået klaret den skriftlige produktion af diplomer, og at dette er efterfulgt af en ceremoni ved en senere lejlighed.[184] Disse udmeldinger i forskningen om at de angelsaksiske transaktioner af jord havde en dobbelt karakter, hvori der sås både en mundtlig deklaration samt en symbolsk akt ved siden af det skriftlige diplom, og hvor endog den symbolske akt stadig tænkes at havde været udført i forbindelse med jorddonationer i England så sent som det 10.århundrede,[185] er dog svær at følge i en ren angelsaksisk kontekst. Det er muligt at dette har sin rigtighed, men historiske kildebelæg herfor er dog ikke at finde, og det ofte citerede eksempel, omhandlende en tvist om jord mellem adelsmændene Helmstan og Æthelhelm Higa, hvori der finder edsafsværgelse sted, synes i stedet snarere at handle om praksis i den angelsaksiske retspraksis forbundet med tyveri.[186] Ej heller ses rene angelsaksiske eksempler på det i forskningen ofte omtalte erlæggelse af det såkaldte *soðs*, hvor donationsgiveren placerer soðs, det vil sige en håndfuld jord[187] eller en anden genstand, samt ofte diplomet, på eksempelvis et alter.

Derimod ses dette dukke op i Knudstiden, og dette udelukkende i en dansk-engelsk kontekst. Eksempel på dette haves fra år 1023, hvor Knud den Store i en donation til Christ Church kirken i Canterbury symbolsk placerer dennes kongekrone på alteret i kirken.[188] Derimod synes der ikke at være nogle tidlige eksempler på lignende praksis i de angelsaksiske kilder, og spørgsmålet er om ikke erlæggelsen af soðs har rødder i en måske dansk praksis for skødning? Skødning, og dermed det at donationsgiveren kastede en håndfuld jord i skødet på donationsmodtageren, var en af de måder hvorpå jordtransaktioner tænkes at være blevet stadfæstet symbolsk i dansk middelalder, og som netop tilsyneladende var en folkelig accepteret praksis, der synes ældre end kirkens bekræftelser via skriftlige diplomer.[189] Brooks mener at diplomer der blev lagt på denne vis på et alter ikke har været almindelige diplomer, men derimod altid andre former for dokumenter, eksempelvis writs, og hermed netop en dokumentform som udbredes særligt i Knudstiden.[190] Fra Christ Church i Canterbury forefindes et writ, eller måske et writ-diplom,[191] dateret til år 1017x1020, måske 1018, som kan ses som et andet dansk eksempel på en mundtlig ceremoni forbundet med en landdonation, idet Knud lægger diplomet på alteret i Christ church i Canterbury, "Þa nam ic me sylf Þa freolsas 7 gelede hi uppan Cristes agen Þeofod."[192] Det har været fremhævet af Chaplais at anvendelsen af diplomer måske var ved at være på retræte i denne periode, og fremhæver blandt andet

en bemærkning fra ærkebiskop Lyfing af Canterbury i dette writ, hvori ærkebiskoppen udtaler at de diplomer som kirken allerede var indehaver af intet var værd, "Þa cpæð he to me þ he freolsas genoge hæfde gyf hi aht forstodan."[193] Der ses tillige eksempler fra den senere danske middelalder på at lægfolk ikke respekterede de kirkelige former for jordtransaktioner, særligt nedfældelsen alene i et diplom, og at en donation derfor ikke blev anset for valid førend en ceremoni forbundet med angiveligt sædvane var blevet udført.[194] Af andre breve fra den danske middelalder ses dertil at skriftlige stadfæstelser af landtransaktioner primært blev brugt af kirken, og at disse til tider nød en ringe anerkendelse iblandt lægfolk, hvor den ældre danske ret og dennes regler, eksempelvis skødning, stadig havde størst juridisk vægt. Således ses klager fra kirken over at de i diplomer nedskrevne landtransaktioner ikke blev anset for gældende, idet især arvinge til jorderne ved donationsgiverens død stadig anså disse jorde som hørende til familien og retteligt deres efter dansk arveret.[195] Fra også Danmark haves hertil et eksempel fra Ribe kirke, så sent som år 1248, hvor skødning sker på såvel tinge som alteret i kirken.[196]

Kendetegnende for bocland som helhed,[197] var at det var forbundet med begrebet *ius ecclesiasticum,* som ses optræde i såvel de romerske som de angelsaksiske diplomer, og det er tænkt at termen oprindeligt blot har refereret til en kirkes ret til egen ejendom, og tilmed at vi kan sidestille dette begreb med *ius perpetuum*, det at kunne bortgive besiddelserne til hvem man vil. Igen ses det at hvad der klarest definerer bocland, således er at denne form for jordbesiddelse kunne gives til hvem man ville, og dertil at donationen blev nedfældet skriftligt. Spørgsmålet er om danskerne i Dena lage tog dette til sig?

Der findes en kilde, *Hit Becwæð,*[198] der er en såkaldt *charms,* eller mundtlig formular, fra angiveligt Æthelred II tid på tronen eller Knudstiden,[199] der kunne være knyttet til det at videregive jord til hvem man ville, og som måske oprindeligt har været en mundtlig fremsigelse i forbindelse med overdragelse af jord. Da sproget overvejende har oldnordiske fraser samt termer forbundet med Dena lage, er det nærliggende at forestille sig at kilden har sin oprindelse her. Selv om det måske kan tænkes at der her er at gøre med en mundtlig ceremoni i forbindelse med bocland, så er denne formular dog snarere forbundet med et testamente, som det vides var ganske udbredt i det

10.århundredes Østangel, hvor også en større andel af skriftlige *wills*, en form for forløber for egentlige testamenter, er overleveret. Dertil er jorden ifølge kildens tekst oprindeligt givet under *folcrihte,* selvom det dog også fremgår af samme tekststykke at jorden kan videregives til hvem man vil.[200] Det kan selvfølgelig tænkes at jorden måske oprindeligt har været folcland, og at jorden siden er blevet omlagt til anden form for jord, således som det ses til tider ske i de angelsaksiske kilder, eksempelvis i CS 451, fra midten af det 9.århundrede, hvori kong Æthelwulf af Wessex omlægger jord til bocland, for at kongen derved kan opnå rettighed til at kunne donere jorden videre til hvem han vil.[201] Alternativt kunne det tænkes at der i Dena lage forefandtes en anden dansk form for landbesiddelse styret af ældgammel germansk ret, af angelsakserne benævnt *folcret* i mangel af bedre gloser, eller fordi jorderne i testamentet havde ligheder med det angelsaksiske folcland? Omtalen af folcland ses i de tidlige angelsaksiske love fra eksempelvis Ine af Wessexs tid i det 7.århundrede, hvor de forskellige ydelser til kongen også fremgår, herunder fyrd-service.[202] Det ville dog være omsonst at tro at danskerne havde egne jordformer med sig hjemmefra, hvorfra de erlagde fyrdpligt, idet som nævnt et ledningsvæsen erlagt fra jordbesidderne var ukendt i en dansk sammenhæng i denne periode, og tidens kilder udtrykkeligt siger at fyrd-service ydes fra bocland.[203] Det ville være mere nærliggende at tænke sig at *Hit Becwæð* måske har været et eksempel på en mundtlig praksis benyttet af danskerne bosat i Dena lage i forbindelse med overdragelse af testamentale gaver, og som kan havde haft sine rødder i en dansk praksis for gavegivning?

Det er først ganske sent at der i Danmark åbnes op for at der kan gives gaver til hvem man vil, eksempelvis jord eller løsøre, og det fremgår af kilderne at denne form for gavegivning var begrænset til blot halvdelen af en mands hovedlod,[204] og samme regel ses gældende for en hustru i *Jyske lov*.[205] Tilsyneladende kunne disse bestemmelser dog tilsidesættes ved et kongeligt privilegium, idet det ses af et diplom fra år 1170 at kong Valdemar I giver tilladelse til at en mand kan overlade Ringsted kloster hele sit hovedlod som gave, og at gavegiveren som følge deraf fritages for erlæggelser af alle ydelser til kongen.[206] Dertil ses i det tidlige 12. århundrede at kongen som et privilegium gav tilladelse til at en mand uden arvinger kunne donere en gave til en bestemt kirke.[207] Af kilderne fremgår det endvidere at arvingerne dog stod ganske stærkt i forhold til eventuelle klager over disse sjælegaver til kirken, særligt hvis

donationen var fuldbyrdet uden skødning og uden for tinget.[208] Det kunne måske tyde på at denne form for gavegivning, og det at bryde de ældre danske arveregler, stadig i det sene 12-13.århundredes Danmark har været ringe udbredt og anvendt. Ydermere ses et eksempel fra år 1237, hvori adelskvinden Margrethe, mor til ridder Esbern Snerlyng, anfægter en testamentarisk sjælegave fra sønnen til kirken i Roskilde. Ifølge kilden havde moderen efter sædvaneret mulighed for at underkende bestemmelserne ved en såkaldt nægtelsesed, hvor tolv vidner, nævninge, beviste at den afdøde ikke efterlod noget til kirken, uagtet at testamentet var beseglet og bevidnet, angiveligt dog nok uden for tinge.[209]

Selvom der ikke umiddelbart kan findes kilder, der kan kaste yderligere lys over *Hit Becwæð*s særegne jordformer, da viser kilden dog at der måske har været andre former for overdragelse af jord i Dena lage end de i boc skriftligt nedskrevne transaktioner, eller sideløbende hermed, omend der dog næppe er tale om det angelsaksiske bocland, da *Hit Becwæð* som nævnt nok meddeler at det kan gives til hvem man vil, men samtidig angiver at det er jord under folcret. Et andet spørgsmål er hvorvidt der er andre kildebelæg til vor viden om jordbesiddelser i Dena lage? Fra kilderne til vikingeindfaldene i det sene 9.århundrede hører vi at den danske kong Halfdan tilsyneladende uddeler jorder til dennes hær, og at de dernæst begynder at dyrke jorden.[210] Det har længe været antaget i forskningen at vikingerne overtog det allerede eksisterende angelsaksiske jord-system, men dog indførte en ny metode til opdeling af jorden baseret på det såkaldte *plogesland*.[211] Dette er dog en forenklet antagelse, og særligt plogesland-termen har været genstand for dybtgående diskussioner i historiefaget, i blandt andet en større tvist mellem Round, Seebohm og Vinogradoff,[212] som endnu ikke har fundet sin løsning, og det er langtfra givet at plogesland har at gøre med de danske bosættere, endsige hvorledes denne term skal forstås. Vi kan således heller ikke, som det ses i nogle værker, blot sidestille eksempelvis plogesland og carucates.[213]

Hvad angår særlige måske danske retslige og administrative systemer i Dena lage, da ses fra midten af det 10.århundrede i kilder forbundet med dette område benævnt det såkaldte *sacne* og *socne*, der ofte optræder sammen, og som tænkes, ud fra en læsning af de senere normanniske kilder, måske at være et privilegium, der havde at gøre med

retten til jurisdiktion.[214] Der har dog været en tendens i den britiske forskning til at være varsom med blot at antage at fordi en term defineres på èn vis efter den normanniske invasion, da betyder det at dette kan udlægges på samme vis for også den angelsaksiske periode.[215] Det er da også sådan at langt de fleste institutioner fra den angelsaksiske periode i de normanniske kilder ses at havde gennemgået en forandring og blevet mere normannisk-franske, på trods af at en ældre angelsaksisk eller oldnordisk betegnelse består.[216] Alligevel synes kernen i begreberne dog som oftest at videreføres, således at der blot sker ændringer i udførelse og struktur, og at *sacne* og *socne* kan havde haft med en form for jurisdiktion at gøre kunne havde sin rigtighed. En anden tendens i forskningen er modviljen blandt de britiske forskere i at acceptere tilstedeværelsen af en tidlig privatret i allerede den angelsaksiske periode, og da slet ikke feudale træk, såsom "homage" og "seignorial" magt og private domstole.[217] På trods af at der særligt fra Knud den Stores tid, specielt i dennes *writs*, ses opkomsten af en række tilsyneladende nye privilegier til landlords, der giver dem mulighed for at udøve privatret på deres herregårde, eksempelvis *infangenes þeofes*, retten til at dømme en tyv, eller sacne og socne, der kunne tyde på måske det at udøve rettergang på godserne, så har man antaget at det stadig var kongens ret, og at privilegierne blot gjaldt vederlag for dette, men at kongens foged forestod dette i praksis.[218]

Hvis der ses på hvor og i hvilken sammenhæng sacne og socne optræder i kilderne fra den angelsaksiske periode, så forefindes disse i et par enkelte diplomer fra som sagt allerede midten af det 10.århundrede. Det ene er en donation fra kong Eadwig til ærkebiskop Oscetel af York, af Southwell minster i Nottinghamshire, og det ses at der til dette minster hører flere gårde, som Southwell har sacne og socne over.[219] Lignende udformning ses i det 7-9.århundredes Englands kongsgård, *villa regalis*, som tillige havde tilhørende gårde beliggende spredt rundt om, og som samlet er tænkt at havde udgjordt en administrativ enhed.[220] Joliffe har gjort opmærksom på at dette ikke blot fandtes i Wessex og Mercia, men at det kentiske *lathe* var en lignende struktur, og at der i Northumbria angiveligt fandtes lignende indretninger. Af den grund har Joliffe da også tænkt at socne og lathe var et andet ord for *scir* eller shire, et mindre administrativt område.[221]

Ydermere optræder der et par gange i de sene love, VIII Æthelred fra år 1014 samt Knud den Stores lov fra cirka 1020-1023, tillige begrebet *frið-socne*.[222] Eric John, der som en af de få engelske forskere har talt for en engelsk, og tidlig engelsk feudalisme, har argumenteret for at biskoppen af Worcester havde modtaget et privilegium, i det såkaldte *Altitonantis*-diplom, der gav denne en donation af en privat form for jurisdiktion eller socn," som endvidere medførte at biskoppen fik kontrol over fyrd-servicen, både til scipfyrd og til landfyrd, samt jurisdiktion i det område, som privilegiet omfattede.[223] John mente endvidere, med udgangspunkt i førnævnte diplom, hvor tre hundreds doneres samlet og her udgør 300 hides, at dette er gjort for at kirken har kunnet stille med et skib per 300 hides,[224] således som det fremgår af *Den Oldengelske Krønike* og Æthelred II`s love samt angiveligt tidens wills, blev et krav fra de store jordbesiddere i det tidlige 11.århundrede.[225]

Kunne der være en anden forklaring på hvad *frið-socne* kan dække over? Maitland har givet den enkle forklaring at der her antageligt er at gøre med en *frið* forbundet med en *socne*, uden dog at komme nærmere ind på hvorledes dette begreb videre skal forstås,[226] men helt basalt kunne termen blot anskues som at der er at gøre med en juridisk rettighed forbundet med *frið*, og dermed med de bestemmelser som der opridses i de overleverede fredsaftaler, eksempelvis aftalen mellem Guthrum og Alfred, og mellem den skandinaviske hær og Æthelred II.[227] Her opremses en række bestemmelser og sanktioner for brud på disse, som det må tænkes har krævet en retslig instans i også Dena lage for at kunne håndhæves,[228] og måske kan det tænkes at hærenes ret til at udøve jurisdiktion i et område, der var nærmere bestemt af aftalerne, har haft denne betegnelse? Måske har sådanne *socne* været beliggende mere spredt rundt i områderne og været fordelt mellem forskellige hære, og med forskellig udstrækning og omfang? Den ret som omtales i fredsaftalen af cirka år 994 som angiveligt hørende til Femborglandet i perioden under en dansk hærs ledelse,[229] kunne måske tillige tænkes at være en form for socne-ret, dersom det igen antages at vi skal definere *socne* som en art jurisdiktion.

FYRD-YDELSER FRA DENA LAGE?

Som allerede nævnt da antog Round i dennes velkendte studium, *Feudal England,* at alle de "carucated" områder i England kunne anses som værende de steder hvor

danskerne bosatte sig, mens de øvrige "hidated" områder var steder som danskerne blot havde erobret. Med denne hypotese som udgangspunkt kunne Round således ikke blot afstikke grænserne for det territoriale Dena lage,[230] men også hvem og hvordan der blev ydet til den angelsaksiske fyrd, idet Round antog, at de "hidated" områder ydede til fyrden efter en 5-hides regel, medens de "carucated" områder måtte yde til samme efter en 6-carucates-regel, og at det som hovedregel gjaldt at Dena lage ydede til fyrden efter sidstnævnte regel.[231] Selvom Round som nævnt lavede den gendrivelse at 6-carucates-reglen blot gjaldt for de områder, som danskerne bosatte sig i, og ikke blot erobrede, så er ideen måske for enkel? Maitlands kendte bemærkning "but in truth we must be careful how we use our Dane," refererer til den vanskelighed der dog ligger i at kunne skelne mellem de enkelte områder i England som værende enten danske eller engelske blot ud fra forekomsten af enten plogesland eller hides, hundreds eller wapentaka, eller tilstedeværelsen af dansk lov fremfor engelsk.[232] Maitland fremtrækker her Cambridgeshire som et eksempel på et miks af overlappende etniske spor, idet der forefindes hundreds og hides i dette område, omend dette tænkes at høre under dansk lov. Hvad der her refereres til er fredsaftalen mellem Alfred og Guthrum, der ifølge dette dokuments territoriale afgrænsninger efterlod Cambridgeshire under dansk kontrol og lov i det sene 9.århundrede, mens dog dette område i *Domesday Book* er opgjort i hides.[233] Den første antagelse om ydelsen til fyrden via et system baseret på fem hides ligger dog i tråd med kildernes udsagn i også den sene angelsaksiske periode, idet flere kildebelæg fra begyndelsen af det 11.århundrede som nævnt viser at en angelsaksisk thegn med 5 hides jord skulle yde til fyrden, mens dog 6-carucates hypotesen ikke finder kildebelæg tilbage i det tidlige 11.århundrede og ej heller før, og spørgsmålet er da også om vi kan føre et eventuelt lignende system så langt tilbage i tiden? I de latinske diplomer fra 10. til det tidlige 11.århundrede anvendes blot termen *mansae* og ikke carucates i diplomer vedrørende donationer af jorde og ejendomme i Dena lage, eksempelvis i Yorkshire og Nottinghamshire.[234] Dertil ses i et oldengelsk memorandum fra ærkebiskop Oswald af York fra igen midt-10.århundrede, at jorder beliggende i Yorkshire angives i *hida*.[235]

Hertil ses endvidere i de områder, hvor der ifølge de skriftlige kilder har været en stor andel af norske bosættere, eksempelvis i Lancastershire, at der her fremme i det sene 11.århundrede i *Domesday Book*, tillige er hidas at finde i det nordøstlige

Lancestershire, i området mellem floderne Ribble og Mersey. Ifølge Round skyldtes dette at nordmændene, modsat danskerne, ikke bosatte sig på en mere permanent basis i disse områder, og fremhæver hertil at stednavneforskningen tillige ikke finder nogen mærkbare norske spor i områderne.[236]

Uagtet en tilslutning til tesen om erlæggelsen til fyrd-service fra Dena lage via et system baseret på carucates eller ikke, så har der dog været, og er stadig, en vedholdende ide i forskningen om at befolkningen i Dena lage må havde ydet til fyrden. Warren Hollister mente eksempelvis at Dena lage, på trods af at dette område var "a matter of obscurity" måtte havde ydet til den angelsaksiske fyrd:

"It is, however, by no means unlikely that fyrd service in the Danelaw was assessed on the basis of the carucate, just as in the remainder of England it was assessed by hides."[237]

Richard Abels var derimod af den overbevisning at *Domesday Books* grupperinger af 6 carucates ikke behøvede at have denne betydning, som Hollister synes at se, men at:

"Alfreds son, Edward, and his grandsons, Æthelstan and Edmund, gradually imposed the duty of attending the fyrd, along with its concomitant fiscal obligations, upon all who held by book-right in their kingdom, whether West Saxon, Mercian, or Dane. The specific amount of military service demanded of a landholder was based upon the hidage assessed against his land."[238]

Det fremgår som omtalt af kilderne at ydelsen til fyrden tilfaldt de såkaldte thegns. I *Rectitudines Singularum Personarum* bindes thegn-status og erlæggelsen af fyrd-service sammen via netop bocland i den såkaldte thegns lov:

"Đegnes lagu. Đegenlagu is, þæt he sy his bocrihtes wyrðe 7 þæt he ðreo ðinc of his lande do: fyrdfæreld 7 burhbote 7 brycgeweorc."[239]

En thegn var, ifølge kilden *Geþyncdo*, der angiveligt er udfærdiget af ærkebiskop Wulfstan II i begyndelsen af det 11. århundrede, en titel som en almindelig bonde, ceorl, kunne opnå dersom denne blandt andet ejede 5 hides jord og blev indehaver af et embede ved kongens hof, *cynges healle*.[240] Men gjaldt denne regel også for Dena lage? For det er dog at bemærke at denne lov i det oldengelske manuskript H, fra *Textus Roffensis*, en kilde hvis validitet nyder en stor anseelse,[241] såvel som i de to senere latinske udgaver af kilden, *Quadripartitus* samt *Instituta Cnuti III*, nøje specificeres til at høre under blot engelsk lov, *Engla lagum*, hvormed således det ikke kan afgøres om

disse rettigheder også gjaldt for en bonde under Dena lage. I det andet oldengelske manuskript CCCC 201, som netop tænkes at være forbundet med ærkebiskop Wulfstan II og fra det tidlige 11.århundrede, omtales det ikke hvilket lovområde bestemmelserne er rettet mod.[242]

I en anden kilde fra samme periode, *Norðleoda laga*, ses dertil at indehavelsen af 5 hides land medførte ydelser til kongen fra det såkaldte *utwaru* eller *warland,*[243] som ifølge en tese fra Vinogradoff er at regne for de områder af jordsiddelserne, hvorfra der fiskalt blev ydet direkte til den angelsaksiske konge, for eksempel til fyrden eller anden service eller ydelse, i modsætning til *inwaru*, hvor ydelserne istedet gik til en anden lord end kongen.[244] Igen er der uoverensstemmelser imellem manuskripterne, idet ærkebiskop Wulfstan II`s manuskript, CCCC 201, såvel som *Textus Roffensis* samt *Quadripartitus* i lovens paragraf 6 vedrørende en ceorls mandebod, stadfæster størrelsen af pengeydelsen efter *Myrcna lage,* og dermed efter merciansk ret, mens manuskript Ld, *Lambarde* manuskriptet, istedet har *Dena lage* i samme tekststykke. Dette sidste manuskripts validitet er dog anset for at have en ganske ringe lødighed, og det kunne sagens tænkes at der her har været tale om en afskrivningsfejl i det sene dokument.[245] Titlen på loven, *Norðleoda laga*, nordfolkets lov, kunne måske referere generelt til de folk der var bosat i det nordlige England på dette tidspunkt, hvad enten de var danskere eller englændere, hvilket kunne bekræftes til dels af stk. 1 i loven, hvori der optræder mandebod for en *hold*, en titel som måske kan være af skandinavisk oprindelse, men samme tekststykke stadfæster samtidig mandebod for en engelsk konge i nord efter folcret, "Cynges wergild is inne mid Englum on folcriht," ifølge *Textus Roffensis*, og referencen her til den gamle angelsaksiske sædvaneret synes hertil dog at udelukke dette.[246] Hertil angiver kilden ydermere mandebod for også walisere, hvilket taler stærkt for en geografisk centrering om det midtengelske og nordmidtengelske område, og dermed det gamle mercianske område.[247] Spørgsmålet er ydermere om ikke loven fra denne periode blot henviser til det "nordengelske" folk under merciansk ret, i modsætning til sydenglænderne, under vestsaksisk ret? Denne modstilling ses nemlig optræde i en jævngammel kilde, *Be griðe 7 be munde*, hvori reglerne opdeles efter henholdsvis kentisk lov, *Cantwara lage*, sydengelsk lov, *Suðengla lage* og nordengelsk lov, *Norðengla lage*.[248] Det er således ikke evident at denne lov, hvor der tydeligt ses at

ydelser fra utwaru, herunder fyrd-service til kongen, skulle erlægges, har været forbundet med Dena lage.

Ydelsen til fyrden begynder at blive stadfæstet i også de større love fra det tidlige 11.århundrede, hvor der ses indsættelsen af *tremoda neccessitas* i *VI Æthelred*-loven fra år 1008, som er tænkt at være udarbejdet af ærkebiskop Wulfstan II ved et møde i Enham samme år. Denne lov er yderst identisk med *V Æthelred*-loven, og det er foreslået at begge love er lavet samtidig, men at *VI Æthelred* er en kopi rettet mod det nordlige England. I begge love indsættes lovkrav om ydelse til bro- og befæsningsarbejder samt til fyrden, såvel landfyrden som *scipfyrdunga*, flåden.[249] Dertil er i begge love indført regler om at krigsskibe skal være parate hvert år lige efter påske,[250] en regel der ses bekræftet af *Den Oldengelske Krønikes* tekst fra samme år, hvoraf det fremgår at kongen havde beordret at skibe skulle bygges over hele England, nemlig et krigsskib per 310 hides, hvilket dog snarere har været 300 hides.[251] Dette synes at havde været udført i praksis, for under det efterfølgende år i krøniken fortælles det at skibe allerede er gjort rede og blev samlet i Sandwich, og skulle forblive der for at beskytte landet over for fremmede hære.[252] Spørgsmålet er om den nordlige lov, *VI Æthelred*, var rettet mod også folk under Dena lage?

Det eneste kildebelæg der findes for fyrdens historie i det nordlige Dena lage ses i *Den Oldengelske Krønike*, år 1016, hvor det berettes at Edmund Jernside, Æthelred II`s søn, rider til Northumbria til earl Uhtred, og at alle troede at de ville samle en fyrd mod kong Knud, "wende ælc man þæt hi woldon fyrde somnian ongean Cnut cyng."[253] Dertil omtales i samme kilde år 1015 at Edmund samler en fyrd i nord, men da Edmund i denne periode er i Femborglandet, tænkes der her nok på dette område i det nordøstlige Mercia, der i denne periode tilsammen med angiveligt Torksey og York, i kilderne omtales som Syvborglandet, og blev ledet af en gruppe af kongens thegns, med Morcar og Sigeferth i spidsen.[254] Hvad angår optegnelsen i 1016 om Edmunds forsøg på at samle en fyrd i Northumbria, da er det bemærkelsesværdigt at *V Æthelred* og *VI Æthelred*-lovene blot indkræver fyrdwite, bødestraffen for unddragelse af fyrdservice, fra det *engelske* Mercia og Wessex,[255] idet lovene specificerer at straffen kun gælder for folk under engelsk lov, og således ikke fra Dena lage.[256] Det kan tillige være at denne "fyrd" blot har været betegnelse for en samling af angelsaksere fra Northumbria, der ville deltage i togtet? I

denne periode tænkes det meste af Northumbria helt eller delvist at havde været ledet af earl Uhtred, og det kan dertil måske overvejes om også en eller flere områder stadig var under en dansk hærs ledelse, således som tilfældet var under earl Oslac i det sene 10.århundrede, med hvem forsvaret af området kan havde været aftalt fra gang til gang. I det angivne tilfælde har det dog snarere, som nævnt, drejet sig om angelsaksere i nord. Hvad angår *VI Æthelred*-lovens bestemmelser, da kan det tænkes at loven enten ikke har været en kopi til Dena lage, som foreslået i forskningen, men snarere blot har været rettet mod et nordengelsk område under engelsk lov.

Derimod sker der en ændring i Knuds-tiden, idet der indføres fyrd-wite fra også Dena lage, idet der i *II-Cnut*-loven, §15, angives at "7 on Dena lage he ah fihtwite 7 fyrdwite."[257] Betyder det da at alle danskere i Dena lage nu skulle yde til den angelsaksiske fyrd? Eller har dette været krævet af blot nogle få? Af Knud den Stores love ses nemlig at bocland kan blive konfiskeret af kongemagten, dersom en mand i kongens egen hær deserterer,[258] men denne lov synes dog blot at være en straf rettet mod de såkaldte kongens thegn, der netop ifølge den under engelsk lov gældende *Gepyncdo* var kendetegnet af at ride i kongens eget følge, hvilket ikke gjaldt den almindelige thegn.[259] Sammenkædningen mellem sanktioner med tab af bocland for desertering og denne gruppe af adelsfolk er interessant, idet det kan tænkes at de få donationer af bocland i Dena lage, måske blot er givet til netop kongens thegn i områderne? Og måske at disse adelsfolk, primært angelsaksiske, dertil har været de eneste der har ydet til fyrden i området?

NOTER TIL KAPITEL 3

169.Abels, Richard (1988) *Lordship and military obligations in Anglo-Saxon England.* University of California Press. Side 90.

170.Lund, Niels (1996) *Lið, leding og landeværn. Hær og samfund i Danmark i ældre middelalder*. Vikingeskibshallen. Roskilde. Side 291-301.

171."Knud den Helliges gavebrev til Sankt Laurentius kirken i Lund." År 1085. I: Blatt, Frantz (1975) *Danmarks Riges breve*. Rk. 1. Bind 1.

172.Scragg, D.G. (1981) *The Battle of Maldon.* Manchester University Press. Side 62. Linje 164.

173.Lund, Niels (1996) *Lið, leding og landeværn. Hær og samfund i Danmark i ældre middelalder*. Vikingeskibshallen. Roskilde. Side 120.

174.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. År 1013.

175.Swanton, Michael (1996) *The Anglo-Saxon Chronicle.* London. Side 143. Note 19.

176.Whitelock, Dorothy (1955) *English historical documents.* London. Vol. 1. Side 437. Note. 2.

177.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. 917 [921].

178.Robertson, A.J. (1925) *The laws of the kings of England. From Edmund to Henry I.* Cambridge at the University Press. Side 309.

179.Vinogradoff, Paul: "Folkright." *English Historical Review.* Nr. VIII. 1898. samt *I Edward*, stk. 2. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

180.John, Eric (1964) *Landtenure*. Leicester University Press. Side 39-63.

181.*Rectitudines Singularum Personarum.* Stk. 1. Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

182.Whitelock, Dorothy (1939) *Anglo-Saxon wills.* Cambridge at the University Press. Side xxxii.

183.Brunner, Heinrich (1961) *Zur Rechtsgeschichte der Römischen und Germanischen urkunde*. Vol. I. Scientia Aalen. Berlin. Side 86-87.

184.Hart, Cyril (1975) *The early charters of Northern England and the North Midlands*. Leicester University Press. Side 32-33.

185.Whitelock, Dorothy (1930) *Anglo-Saxon wills*. Cambridge at the University Press. Side xxxii.

186.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 591.

187.Whitelock, Dorothy (1930) *Anglo-Saxon wills*. Cambridge at the University Press. Side xxxii.

188.Robertson, A.J. (1939) *Anglo-Saxon Charters*. Cambridge at the University Press. Nr. LXXXII.

189.Kroman, Erik & Iuul, Stig (1945-48) *Danmarks gamle Landskabslove på Nutidsdansk*. København. Forord.

190.Brooks, Nicholas & Kelly, S.E. (2013) *Charters of Christ Church Canterbury*. Oxford University Press. V. Side 1061.

191.Brooks, Nicholas & Kelly, S.E. (2013) *Charters of Christ Church Canterbury*. Oxford University Press. Vol. II. Side 1058.

192.Brooks, Nicholas & Kelly, S.E. (2013) *Charters of Christ Church Canterbury*. Oxford University Press. Vol. II. Side 1058.

193.Ibid.

194.Se senere.

195.Se eksempelvis note 309.

196."Donation fra kannik Mogens Hågensen til Ribe Kirke. 3-7-1248." I: Skyum-Nielsen, Niels & Nielsen, Herluf (1990) *Danmarks Riges breve*. København. 1. rk. 7. bind. Nr. 280.

197.John, Eric (1964) *Landtenure.* Leicester University Press. Side 19.

198.*Hit Becwæð.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 400.

199.En mundtlig formular.

200.*Hit Becwæð.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 1.

201.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 451.

202.Ine af Wessexs lov. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der angelsachsen.* Halle. Henholdsvis stk. 1.1. og stk. 51.

203.*Rectitudines Singularum Personarum.* Stk. 1. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

204.Kroman, Erik & Iuul, Stig (1945) *Danmarks gamle love på nutidsdansk.* København. Bind 2. Eriks Sjællandske Lov, bog 1, stk. 32; Sjællandske Kirkelov, kap. 8.

205.Kroman, Erik & Iuul, Stig (1945) *Danmarks gamle love på nutidsdansk*. København. Bind 2. Jyske Lov, bog 3, kap. 45.

206.Christensen, C.A & Nielsen, Herluf (1977) *Danmarks Riges breve*. København. 1. rk. 3. bind. Cirka 25-6-1170. Ringsted kloster. Nr. 15.

207.Christensen, C.A; Hermansen, Gustav & Nielsen, Herluf (1975) *Danmarks Riges breve*. København. 1. rk. 2. bind. Dato: År 1104-1107. St. Knuds kirke, Odense. Nr. 32.

208.Kroman, Erik & Iuul, Stig (1945) *Danmarks gamle love på nutidsdansk.* København. Bind 2. Eriks Sjællandske Lov, bog 1, stk. 32.

209.Skyum-Nielsen, Niels (1979) *Danmarks Riges breve*. København. 1. rk. 6. bind. Nr. 241. 11-8-1237. Roskilde.

210.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. Manuskript A. År 875 og 876.

211.Hart, Cyril (1970) *The hidation of Northamtonshire.* Leicester University Press. Side 44-45.

212.Round, J.H. (1964) *Feudal England. Historical studies on the eleventh and twelfth centuries.* London; Vinogradoff, Paul (1892) *Villainage in England.* England*; Seebohm, Frederic* (1905) *The English village community.* London.

213.Hart, Cyril (1992) *The Danelaw.* The Hambledon Press. Side 317.

214.Maitland, F. W. (1960) *Domesday Book and beyond. Three essays in the early history of England*. England. Side 308.

215.Maitland, F. W. (1960) *Domesday Book and beyond. Three essays in the early history of England*. England. Side 115-116.

216.Maitland, F. W. (1960) *Domesday Book and beyond. Three essays in the early history of England*. England. Ibid.

217.Maitland, F. W. (1960) *Domesday Book and beyond. Three essays in the early history of England*. England. Side 308.

218.Maitland, F. W. (1960) *Domesday Book and beyond. Three essays in the early history of England*. England. Ibid.

219.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum*. London. CS 1348/703.

220.Yorke, Barbara (1995) *Wessex in the early middle ages.* Leicester University Press. 76-78.

221.Joliffe, J.E.A. (1962) *Pre-feudal England: Jutes.* Frank Cass Publishers. Side 40.

222.*VIII Æthelred* samt *I Canute*. I: Robertson, A.J.(1925) *The laws of the kings of England. From Edmund to Henry I.* Cambridge at the University Press. Henholdsvis stk. 1 og 2.3.

223.John, Eric (1964) *Landtenure*. Leicester University Press. Side 116 og 121.

224.John, Eric (1964) *Landtenure*. Leicester University Press. Side 146-147 samt Yorke, Barbara (1995) *Wessex in the early middle ages.* Leicester University Press. Side 125-126.

225.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford, år 1008; *V Æthelred*, stk. 27. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle; "Will of Ælfhelm." I: Whitelock, Dorothy (1939) *Anglo-Saxon wills.* Cambridge at the University Press. Side 32.

226.Maitland, F. W. (1960) *Domesday Book and beyond. Three essays in the early history of England.* England. Side 124.

227.*Ælfredes laga cyninges* og *II Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Side 126-128 samt 220-226.

228.*Ælfredes laga cyninges* og *II Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

229.Omtales først i: *III Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 1, § 1.

230.Round, J.H. (1964) *Feudal England. Historical studies on the eleventh and twelfth centuries.* London. Side 68.

231.Round, J.H. (1964) *Feudal England. Historical studies on the eleventh and twelfth centuries.* London. Side 66.

232.Maitland, F. W. (1960) *Domesday Book and beyond. Three essays in the early history of England.* England. Side 176.

233. *Ælfredes laga cyninges.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

234.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. Bind 3 og 2. CS 1029 (år 956); CS 815 (år 946).

235."Oswald memorandum." I: Robertson, A.J. (1939) *Anglo-Saxon charters.* Cambridge at the University Press. Nr. LIV.

236.Round, J.H. (1964) *Feudal England*. London. Side 79.

237.Hollister, Warren C. (1962) *Anglo-Saxon military institutions on the eve of the Norman conquest.* Oxford at the Clarendon Press. Side 49.

238.Abels, Richard (1988) *Lordship and military obligation in Anglo-Saxon England*. University of California Press. Berkeley. Side 186 samt 108.

239.*Rectitudines Singularum Personarum.* Stk. 1. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

240.*Geþyncdo*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 2. Side 456-457.

241.Sawyer, Peter (1962). *Textus Roffensis*. Rosenkilde & Bagger. København. Side 14.

242.*Geþyncdo*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 2. Side 456-457.

243.*Norðleoda laga*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 9.

244.Vinogradoff, Paul (1951) *The growth of the Manor.* London. Side 225-226.

245.*Norðleoda laga*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 1 og 6.

246.*Norðleoda laga*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 1.

247.*Norðleoda laga.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

248.*Be griðe 7 be munde*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen*. Halle. Stk. 6, stk. 9 samt stk. 13.

249.Robertson, A.J. (1925) *The laws of the kings of England from Edmund to Henry I. Cambridge at the University Press.*V Æthelred, stk. 26 samt VI Æthelred. Stk. 32. § 3.

250.Robertson, A.J. (1925) *The laws of the kings of England from Edmund to Henry I. Cambridge at the University Press*. V Æthelred, stk. 27 samt VI Æthelred. Stk. 33.

251.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel*. Oxford University Press. Oxford. År 1008.

252.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. År 1009.

253.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. År 1016.

254.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. År 1015.

255.Robertson, A.J. (1925) *The laws of the kings of England from Edmund to Henry I.* Cambridge at the University Press. V Æthelred, stk. 26 samt VI Æthelred, Stk. 32. § 3.

256.*V Æthelred* og *VI Æthelred*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

257.Robertson, A.J. (1925) *The laws of the kings of England from Edmund to Henry I*. Cambridge at the University Press. II Canute, stk. 15.

258.Robertson, A.J. (1925) *The laws of the kings of England from Edmund to Henry I*. Cambridge at the University Press. II Canute. Stk. 77 samt 77.1.

259.*Gepyncdo.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

Kapitel 4

Kong Knuds diplomer

INDLEDNING

I dette kapitel vil Knudstidens diplomer studeres for at klarlægge om der forelå en vestsaksisk dominans over Dena lage, også militært, eller om de danske bosættere beholdt en regional selvstændighed over ikke blot den sekulære lovgivning, men også hæren i området? Dette vil ske igennem undersøgelsen af tilstedeværelsen af *tremoda necessitas*-formula i Knud den Stores diplomer, og hvilke territorier disse diplomer da var forbundet med. Der findes få overleverede diplomer fra Dena lage, der viser at der i området har været en ganske lille andel af bocland, som diplomerne kan ses som et skriftligt vidnesbyrd om. Det kan tænkes, dersom ideen følges om at ikke alle i et område nødvendigvis har fulgt den samme lovgivning, men at andre folkeslag under anden lovgivning har kunne bo side om side med de danskere bosættere tilknyttet Dena lage, at de få diplomer fra området blot har været udstedt af og til angelsaksere, mens de danske bosættere ikke nød bocland. For at klarlægge dette vil det forsøges at udrede donationsgivere og -modtageres etniske ophav.

Pauline Stafford har kortlagt den geografiske donation af bocland i diplomer i kong Æthelred II`s tid på tronen, og dernæst videre i kong Edward Bekenderens regeringstid, såvel som hvor afholdelsen af witenagemot geografisk blev afholdt i disse perioder. Af dette studium fremgår det at de kongelige witenagemots i det 10.-tidlige 11.århundrede, fortsat blev afholdt kun i det vestsaksiske område, og blot ganske langsomt, fra Æthelred II-tiden og fremefter, i det små begyndte at udbredes lidt efter lidt til også det mercianske område.[260] Staffords studie viser tillige at den vestsaksiske kongemagt hertil blot udstedte bocland i primært Wessex i perioden 978 til 990 i Æthelred II`s tidlige år på tronen, med blot et par enkelte donationer i Mercia, men fra den sene del af Æthelred II`s regeringstid blev donationerne i Mercia udvidet ganske meget i tiden 990-1002, og i årene 1004-1016 sker der nærmest en eksplosion af donationer i Mercia, hvor det ses at

næsten alle donationer af bocland i denne periode forefandtes, og det endog i en stor skala. Der ses blot enkelte donationer i de vestlige provinser og Dena lage i alle perioder, mens der i Kent er en anelse flere donationer, og dertil ses et helt fravær af donationer af bocland i Essex og Lindsey i perioden. Fremme i Edward Bekenderens tid er billedet derimod vendt, således at den vestsaksiske konge tilsyneladende havde mulighed for at donere jord i hele England, både i de vestlige provinser, Kent, Mercia, Dena lage samt Wessex.[261] Hvis dette værks teori følges da kunne Staffords studie af Edward Bekenderens diplomer tyde på at der i denne periode er sket en ændring mod en annektering af alle områderne i England under den vestsaksiske konge, og dermed en endelig samling af kongeriget England. Omvendt synes Staffords studie at vise at denne proces langt fra var gennemført i Æthelred II`s tid på tronen, idet den vestsaksiske konge tilsyneladende ikke havde mulighed for og adgang til at kunne donere bocland i alle områder af England. Knudstiden blev som nævnt udeladt i Staffords studie, og derfor vil der i dette værk under afsnittet om *dispositio* sættes særligt fokus på hvor donationerne var beliggende geografisk, for kan de tendenser som Stafford afdækker i Edward Bekenderens tid været påbegyndt før?

Der er dog visse forbehold i forhold til en undersøgelse af Knuds diplomer. Frem for alt er der ganske få overleverede diplomer fra Knudstiden og dertil er et overvældende antal af disse sene forfalskninger.[262] I dette værk er der valgt blot at medtage valide diplomer og diplomer med en stærkt omtvistet validitet, mens diplomer, som der er stor konsensus om er uægte, er udeladt.[263] Det er en udbredt antagelse i forskningen at de angelsaksiske diplomer ikke har været skrevet fra bunden fra gang til gang, men at der har været anvendt ældre såkaldte formula i stedet, hvor diplomerne er tænkt at være komponeret efter en mere eller mindre fast struktur, ofte indeholdende følgende elementer i mere eller mindre fast rækkefølge; en hilsen, *invocatio*; donations-angivelsen, *dispositio*; sanktioner, *sanctio*; en angivelse af hvem der har været til stede ved mødet, hvor diplomets bestemmelser blev vedtaget, *corroboratio*, og hertil ofte datering, *datum*. Flere andre formula kan endvidere havde været anvendt, og begyndende i det 9.århundrede, og særligt i det tidlige 10.århundrede ses det såkaldte *arenga* at dukke op i eksempelvis diplomer fra Aethelstan af Wessexs kancelli.[264] Fra det sene 8.århundrede begynder tillige *tremoda necessitas*-formulaen endvidere at ses i diplomer i takt med opkomsten af bocland udstedt til også adelsfolk, og denne formula

vil studeres nærmere for at afdække hvorvidt modtagerne af bocland i Dena lage skulle erlægge fyrd-service til kongen. En anden vigtig formular i forbindelse med dette værks emne er endvidere *titulerings*-formulaen, idet studiet af denne kan være med til at klarlægge hvorvidt en konge indtog en overkongeposition eller havde annekteret et rige.

Den vanlige brug i de angelsaksiske diplomer af faste ældre latinske formula, tænkes dog af blandt andre Nicholas Brooks at være brudt i Knud den Stores tid, og diplomerne fra da af at være skrevet helt fra bunden uden brugen af ældre formula: "The use of standardised formulation had broken down by this period, and [S950] seems to have been drafted afresh by the scribe."[265] Denne udvikling synes dog kun at gælde i forhold til enkelte formula i Knudstidens diplomer, nemlig eksempelvis invocatio, hvor der blot er at finde enkelte meget anvendte ældre formula, eksempelvis "In nomine domini nostri Ihesu Christi," som også ses i stor stil i de ældste diplomer og op igennem hele den angelsaksiske periode. Men dertil optræder blot mindre anvendte invocatio-formula og tillige helt nye.[266] Der er, som bemærket af Nicholas Brooks, en stor interesse i at skabe nye formula fra bunden i denne periode, og dette er særligt tydeligt i netop invocatio, men dertil også i arenga og sanctio, hvoraf der for arengas vedkommende blot ses en enkelt formula hos Knud den Store, i S954, en bekræftelse af tidligere donationer til St. Mary i Exeter fra år 1019, som har ligheder med ældre arenga-formula, her med S880 fra Æthelred II-tiden:

"Rector altipolorum culminis atque architector summae fabricae aethereae aulae, ex nihili quidem cuncta creauit, coelum, scilicet, et terram, et omnia quae in eis sunt, candida quidem angelica agmina, solem, lunam, lucidaque astra, et caetera quae super firmamento sunt, mundi autem fabricam inenarrabili disponens ordine ut Genesis testatur....., et oeum perditam in humeris posuit, et ad antiquam patriam reduxit, et decimum posuit impleuit."[267]

Hvad angår sanctio-formulas fra Knudstiden, da forefindes ingen fuldkommen ligheder i tidligere diplomer. Omvendt forholder det sig derimod med datum-formula i Knud den Stores diplomer. Her ses at de to mest forekommende datum i Knud den Stores diplomer er følgende; "anno dominicae incarnationis indictione" og "anno dominicae incarnationis."[268] Dertil ses tillige i flere diplomer "anno ab incarnatione domini nostri Ihesu Christi indictione" og "anno ab incarnatione domini nostri Ihesu Christi."[269] De første to datum-formula genfindes i et stort antal fra også de tidligere konger på tronen i Wessex, og begge er

generelt i den angelsaksiske periode ganske udbredte datum-formula.[270] Hvad angår de sidste to datum-formula da ses disse i overvejende grad hos Aethelstan, Edmund den ældre samt Eadred, særligt i sidstnævntes diplomer, hvor ganske mange har disse formula.[271] Det er særligt iblandt diplomer lavet af den i forskningen så kendte scriptor, Aethelstan A og dennes arvtagere, at "anno ab incarnatione domini nostri Ihesu Christi indictione" ses i ganske mange diplomer og "anno ab incarnatione domini nostri Ihesu Christi" er dertil at finde i stor stil også fra denne gruppe.[272] Hos de senere konger Edgar den Fredsommelige samt Æthelred II forefindes disse formula i et mindre omfang, og i diplomer fra denne periode er primært anvendt de to første datum-formula.[273] Datering efter kongens regeringsår ses primært i de såkaldte "alliterative" diplomer, men dog også i et mindre omfang hos Edgar den Fredsommelige og Æthelred II, men genfindes ikke i Knud den Stores diplomer.[274] Fravær af datum i Knud den Stores diplomer ses i dokumenter hørende til Dena lage, eksempelvis S980 fra Suffolk og S984 fra Norfolk i Østangel, og i S954 fra Nottingham. Hos Æthelred II ses manglende datum i flere diplomer, der dog ses at være spredt over et større område, eksempelvis Essex, Cambridgeshire og Wiltshire.[275] Et mindre antal diplomer uden datum forefindes tillige i Edgar den Fredsommeliges tid,[276] men her er der primært tale om bekræftelser på tidligere donationer beliggende i primært Wessex, og det kan tænkes at der her blot har været tale om en vanlig procedure i forbindelse med at bekræftelser af tidligere donationer i et nyligt indtaget område, her i forbindelse med Eadwig af Wessexs bortgang. Det er tænkt i forskningen, iblandt fortalerne for et kongeligt kancelli i en udformning, hvor scriptores har rejst med kongen rundt til witenagemot og der blot lavet midlertidige notater, at fraværet af datum i Æthelred II`s diplomer tillige kan skyldes at denne formula, tillige med vidneslisten, til tider er blevet tilføjet senere, under en mulig senere færdiggørelse af diplomerne i et scriptorium, omend diplomerne dog som oftest i den sene angelsaksiske periode, modsat tidligere, blev skrevet af en scriptor på èn gang.[277] Længere tilbage i første halvdel af det 10.århundrede finder vi igen fravær af datum-formula i diplomer forbundet med områder beliggende i Sussex, Kent, Wiltshire, Gloucester og Berkshire, og der er i overvejende grad tale om donationer snarere end blot bekræftelser.[278]

Det ses således at der i Knudstiden er anvendt ældre datum-formula i stor stil og samme tendens ses tillige i tidens titulerings-formula, som det vil fremgå senere. Disse

ældre formula har været anvendt tillige med også nye invocatio, arenga og sanctio-formula i samme diplomer, og scriptor og ophavsmænd bag Knud den Stores diplomer har derfor både kopieret og anvendt ældre formula *sammen* med indsættelsen af nye og unikke formula, som synes skabt helt fra bunden. Trods den kreative frihed er der således også tråde tilbage i traditionen for angelsaksiske diplomer. I de følgende underafsnit vil ses på enkelte formula i Knudstidens diplomer, nemlig *dispositio*, *titulering* samt *tremoda necessitas*, som tænkes måske at kunne bidrage til at besvare spørgsmålet om hvorvidt vikingerne ydede til fyrden eller havde eget hærvæsen.

DISPOSITIO

I dette afsnit vil der fokuseres på i hvor stort omfang, der blev doneret bocland i Dena lage i Knud den Stores tid, og på hvem der var modtagere af bocland i dette område. Som det fremgik af Pauline Staffords undersøgelser, så blev der blot givet enkelte donationer af bocland i Dena lage i denne periode. Spørgsmålet er om omfanget af donationer af bocland i Dena lage blev øget i Knudstiden, og i bekræftende fald, hvorledes fik da Knud den Store, og tillige de tidligere vestsaksiske konger, adgang til jorden i Dena lage? Skete det gennem en annektering, hvor kongen fik kontrol over bocland i området, og frem for alt over de privilegier som skulle ydes til kongen fra disse jorder, herunder *tremoda necessitas* og andre verdslige skatter og ydelser, eller var der andre fremgangsmåder? I et diplom fra Aethelstan af Wessexs tid på tronen berettes det at donationer af jorde i Northumbria til katedralkirken i York var blevet muligt fordi kongen havde købt jorden for en større sum af guld, og fra også det tidlige 10.århundrede haves et diplom, hvoraf det fremgår at den vestsaksiske kongemagt opfordrede angelsakserne til at købe jord af danskerne.[279] Måske har dette været måden hvorpå de vestsaksiske konger har kunnet få adgang til jorder i særligt det nordlige Dena lage? At der blev forlangt fyrd-ydelse fremgår dog ikke, og som nævnt høres det da også i *Den Oldengelske Krønike* at Aethelstan sendte en sciphere, ikke en fyrd, fra Northumbria til Skotland, og igen må det fremhæves at det ikke fremgår klart at den vestsaksiske konge selv var i Northumbria, og det har snarere blot været en aftale om militær hjælp, måske opnået igennem en fredsaftale. Donationer i mercianske områder med stor andel af danske bosættere, eksempelvis Femborglandet, ses forekomme i tillige Aethelstans tid, hvor kongen giver jorder til thegnen Uhtred i Derbyshire.[280] At

den vestsaksiske konge, der i denne periode blot var hlaford over Mercia, kunne donere jorder i området qua denne position, står i modstrid til teori fremlagt af Vollrath-Reichelt, men igen kan det være at kongen ikke har annekteret området, men i stedet har købt sig adgang til disse enkelte jorder. Under Edmund den ældre ses igen donationer i Femborglandet til adelsmanden Wulsige Maur i Derby, og dertil donationer til kirken i henholdsvis Northampton samt i Norfolk i Østangel.[281] I kong Eadreds tid ses en donation i Northampton til en Wulfric, *pedisequus*, en titel der i forskningen er antaget for måske at være forbundet med en scriptor, og dertil til thegnen Ælfsige.[282] Under samme konge får en Æthelmær jorder i Buckinghamshire, og en miles Ælfsige samt thegnen Ælfsige Hunlafing modtager donationer beliggende i Huntingdonshire,[283] og endelig gives jorder i Derbyshire til earl og miles Uhtred, og til en Uhtred, *pedissequis* i samme område.[284] Der er i langt de fleste tilfælde tale om donationer forbundet med de såkaldte "alliterative" diplomer.[285] I Eadwigs tid ses tillige donationer i Derbyshire, Huntingdon og Northampton, og modtagerne er adelsfolkene Mæglsothen og Æthelgeard samt Wulfstan og Eadwig.[286] Endelig ses i denne periode en donation til kirken af jorder i Nottingham i Femborglandet.[287] Kirken er endvidere modtager af donationer i Lincoln i det nordlige Mercia, og Ely minster får endog en enkelt donation i Østangel[288] og samme minster jorder i Cambridgeshire.[289] Under Æthelred II forekommer donationer af jorder i Leicester til thegnen Leofric,[290] og dertil gives til thegnen Morcar jorder i Derbyshire, og det samme til også en Ælfmod. Ydermere doneres jord og ejendomme i Northampton til en miles Northman.[291] Edmund Jernside formår hertil at donere jord i Suffolk i Østangel til Thorney abbey i år 1015x1016, og til New Minster katedralen i Winchester foræres jorder i Northampton.[292]

Det ses således at der doneres flere jorder og ejendomme i det ældre mercianske område, både i det nordlige Mercia, eksempelvis Northampton og Femborglandet, tillige med også de sydlige områder såsom Cambridgeshire, Buckingshamshire og Huntingdon. Alle er områder der tidligt har været erobret af vikingehære, og hvor der muligvis stadig kan være rester af disse hære tilbage, såvel som danske bosættere i området, og Femborglandet er dertil helt frem til år 942 erobret af nordmænd. Modtagerne af bocland har angelsaksiske navne, og flere tituleres som havende en funktion eller embede ved hoffet. Gavmilde donationer til scriptores høres allerede om i Alfred den Stores tid, hvor Asser modtog adskillige jorder og ejendomme for at skrive

Alfred den Stores vita.[293] Andre igen betegnes som miles eller thegn, og tillige er at finde iblandt de enkelte kongers følge, efter diplomernes vidneslister at dømme, hvormed der således synes at være tale om primært kongens thegns. Hvor der således ses flere donationer i ældre mercianske områder med mulige større andele af danske bosættere grundet områdernes erobring af vikinger i perioder fra det sene 9.århundrede og op til midten af det 10.århundrede, og for Femborglandets vedkommende endog en vikingeerobring i det sene 10.århundrede, da er donationer i Dena lages "kerneland," Østangel og Northumbria, derimod næsten fraværende. Et par enkelte donationer af jorder i Norfolk og Suffolk i Østangel ses dog.

I Knudstiden er den overvejende del af donationerne til kirken, og det ses af flere diplomers tekster, at disse selv har henvendt sig i tiden efter den danske erobring af England for at få bekræftelse på donationer givet under de tidligere angelsaksiske konger. Donationer til thegns ses primært at være af jorder i de vestlige provinser og i Wessex, og modtagerne bærer angelsaksiske navne, eksempelvis Bovi, Hunuwine, Leofwine, Æthelmund, og hertil ses den vestsaksiske earl Godwine.[294] Donationerne i Østangel, og muligvis i Northumbria, er udelukkende til kirken.[295]

TITULERINGS-FORMULA

En af de formula der kan studeres i de angelsaksiske diplomer er tituleringer. Af disse kan der opnås et indblik i tidens politiske strømninger og de vekslende kongers ambitioner og ønsker for opnåelse af magt og kontrol, hvadenten dette er ren ideologisk propaganda eller har rødder i en virkelighed. Tituleringerne kan også være med til at afgøre om en konge blot besad en overkonge-position eller havde annekteret et rige, og dermed var direkte konge over dette område. Nogle af de tituleringer der har været fremhævet i den britiske forskning som værende knyttet til en overkonge, er titler der er forbundet med Britannia eller Albion, det mytologiske navn for Britannien, og det er tænkt at der i alle tilfælde er tale om en overkonge som har regeret over et større område af de britiske øer, uagtet om angivelsen førend disse termer er enten rex eller imperator.[296] Deri er de fleste forskere enige, men det er omstridt hvor stort omfanget af en overkonges magt var, særligt i forhold til muligheden for at kunne donere bocland, herunder kræve fyrdservice, og dertil tillige også muligheden for at kunne intervenere

på andre områder, eksempelvis i lovgivningen og administrationen i områderne. Eric John har argumenteret for at en overkonge, hvad enten denne kaldte sig rex Britannia, basilius, imperator, eller smykkede sig med en titulering forbundet med Albion, har haft en overkonge-position over de nævnte områder, og at dette medførte uindskrænket magt over de underlagte territorier.[297] Belæg herfor blev fundet i blandt andet Bedas omtale af syv konger, der alle udøvede magt, *imperium,* over kongerigerne syd for floden Humberen.[298] Hanna Vollrath-Reichelt har gået stærkt imod denne antagelse, og i stedet talt for at det mercianske supremati var af en helt indretning, og at de mercianske konger først havde dette magtpotentiale, når de af Mercia erobrede områder var blevet fuldt annekteret.[299] I dette værk følges som nævnt Vollrath-Reichelts position, og undersøgelserne af Knud den Stores tituleringer tænkes dermed at kunne være med til måske at afgøre om denne blot var overkonge over et naboområde, eller måske havde annekteret dette territorium. I flere diplomer fra Knud den Stores tid haves tituleringen, *albionis*, eller Albion, som det ses i S980, "ego Cnut rex totius Albionis insulae,"[300] til tider endog i kombination med *basilius* som i S964, "ego Cnut eius gratuita miseratione et inolita begnignitate totius Albionis basileus."[301] Ydermere ses tituleringer forbundet med Britannia, eksempelvis i S955, "Ego Knut telluris Britanniae totius largiflua dei gratia subpetente subtronizatus rex ac rector."[302] Samme titler ses i ganske mange diplomer fra også Æthelred II-tiden og i Edgar den Fredsommeliges diplomer.[303] Hvis blikket vendes mod Edgars broder, Eadwig, der var konge over Wessex, da ses i stedet en stor udbredelse af titlen *rex anglorum* i diplomer forbundet med donationer i særligt det vestsaksiske område, og samme tendens er at spore i diplomer hos også forgængerne Eadred, Edmund og Aethelstan.[304] Dertil ses at donationer overvejende forbundet med mercianske områder, Dena lage samt dertil Somerset og Wiltshire, i stor stil har tituleringer, som i stedet refererer til en overkonge-position, såsom *basilius* eller *rex albionis*.[305] En overvejende del af disse sidstnævnte diplomer er forbundet med en i forskningen nøjere identificeret gruppe af diplomer, kaldet "The alliterative charters," og udskilt af Dorothy Whitelock som havende fælles karakteristika, der foruden alliteration og et "rytmisk latin," eksempelvis ofte har datering efter kongens regeringsår, variation i vidnernes tituleringer, særligt med brug af oldengelske termer, og endelig brugen af kongelige tituleringer som "hersker over hedninge," eksempelvis *paganorum gubernator.*[306] Sawyer mener endvidere at denne gruppe af diplomers tituleringer kunne være

forbundet med herskere over Mercia og Northumbria, og hertil at diplomerne fra Edgar den Fredsommeliges tid som ene konge over disse to områder, år 957-959, udviser diplomatiske ligheder med denne gruppe af diplomer.[307] "The alliterative charters"-gruppen ses at befinde sig dateringsmæssigt i midten af det 10.århundrede, nemlig fra år 930 og frem til år 956, og hidrører dermed fra perioder hvor Northumbria til tider har været, eller tænkes at havde været, under vestsaksisk kontrol. Whitelock har argumenteret for at denne gruppe af diplomer for de fleste vedkommende er valide."[308] Blandt andre Hart tænker at ophavsmanden til diplomgruppen kan havde været den senere ærkebiskop Dunstan af Canterbury, mens denne var abbed i Glastonbury minster, beliggende i Somerset,[309] mens Sawyer modsat har talt for at diplomerne snarere har været produceret i Mercia, nærmere bestemt i Worcester.[310] Det er dog ikke de eneste diplomer fra det tidlige til mid-10.århundrede med periodevis vestsaksisk kontrol over Northumbria og andre dele af Dena lage, hvori der ses særprægede tituleringer og eksempelvis omtale af den vestsaksiske konge som *basilius*. Dette ses blandt andet også i S430, S438 og S446, hvoraf det tænkes at størsteparten af disse diplomer er skrevet i Winchester i 940`erne af en af Chaplais identificeret angelsaksisk scriptor, der tillige er tænkt at være ansvarlig for en af inskriptionerne på den kendte gospelbog fra Otto I, der angiveligt var udarbejdet som en gave til kong Aethelstan af Wessex.[311]

Andre ligheder mellem Knud den Stores formula og tidligere diplomer ses blandt andet i følgende velkendte titulering: "rex anglorum caeteraumque gentium in circuit persistentium gubernator et rector" som oprindeligt er en formula fra den af Drögereit identificerede scriptor, Aethelstan A, der skrev diplomer for kong Aethelstan,[312] og er kendt for at skabe denne tids diplomer helt fra bunden og introducere, ikke blot nye pompøse tituleringer, men tillige en "flamboyant" stil i tidens diplomers arenga, ofte med lån fra Aldhelm.[313] I kong Aethelstans tituleringer er dog udeladt den sidste del, "gubernator et rector," som først forefindes i Edmund den ældres tid og fremefter.[314] Det ses at scriptor Aethelstan A`s stil kopieres op igennem det 10.århundrede, og Drögereit har vist at scriptor afløser scriptor og fortsat anvender disse formula i de følgende kongers regeringstid.[315] Det er tænkt at disse scriptores har været forbundet med The Old Minsters scriptorium i Winchester, som i dele af forskningen er tænkt at havde udgjort det kongelige vestsaksiske kancelli,[316] mens andre har talt for at Winchester scriptorium blot var en af de få scriptoria i brug i denne periode, og deraf kan ses at havde

udarbejdet det meste af tidens diplomer, uden at der dog behøver at havde været tale om et kancelli.[317] Det er særligt i kong Eadwigs tid som konge over Wessex at denne titulerings-formula anvendes i stor stil,[318] og helt fremme i Æthelred II-tiden ses endvidere samme formula i et enkelt diplom fra årene 1006x1012, S940, som dog tænkes at være en forfalskning,[319] og tilbage i Edgars regeringstid foreligger denne titulering tillige i et enkelt diplom, men igen er der dog tale om et forfalsket diplom, der endog bærer tydeligt præg af at være skrevet tidligst i Knudstiden, idet termer såsom "infangenetheof," og "tol and team" optræder, som ellers først kendes fra særligt Knuds writs.[320] Trods Aethelstan A`s forbindelse med Winchester, da mener Simon Keynes dog at denne har sit ophav i Mercia, nærmere bestemt i Lichfield, og det er antaget i forskningen at den nye stil især i tidens arenga har sine rødder i en 9.århundredes merciansk kontekst, idet ganske mange diplomer herfra i det små begynder at udvikle denne tendens. Det er næppe overdrevet at sige at tituleringerne især i Edmunds, Eadreds og Eadwigs regeringsperioder skifter mellem enten Aethelstan A-stilen eller stilen fra de "alliterative" diplomer, samt brudstykker herfra, som således dominerer tidens diplomer. Det er endvidere karakteristisk for de "alliterative" diplomer at størsteparten af disse er relateret til donationer i Mercia eller Northumbria. Således ses disse at være forbundet med henholdsvis Gloucestershire, Worcestershire, Northamptonshire, samt endvidere tillige Buckinghamshire, Huntingdonshire, Cambridgeshire, Oxfordshire, Staffordshire og Derbyshire, og i det sidste tilfælde dermed også med Femborglandet. Bemærkelsesværdigt for denne gruppe af "alliterative" diplomer er endvidere at donationerne ikke blot er beliggende i de områder, der i perioden vides nyligt at være blevet underlagt Wessex, men at de tillige er rettet mod også de områder, der i forskningen tænkes at være blevet en del af Wessex tilbage i Edward den ældres tid, eksempelvis Huntingdon, Buckingsham og Northampton.[321] Som nævnt optræder hæren fra Northampton i kilder fra også Edgar den Fredsommelige eller måske Æthelred II-tiden, såvel som at det vides at ikke alle nødvendigvis har overgivet sig tilbage i Edward-tiden, ifølge *Den Oldengelske Krønike*,[322] og det kunne måske tænkes at tituleringerne i de "alliterative" diplomer, der iklæder den vestsaksiske konge en rolle som hersker over hedninge, også kan skyldes at der stadig forefandtes rester af vikingehære i disse områder? Som oftest er der tænkt at denne udmelding skyldes tilstedeværelsen af nordmænd i Northumbria og det nordlige

Mercia i perioden, men eksempelvis Huntingdon og Buckingham var ikke erobret af nordmændene, og ifølge kildernes oplysninger var de norske besiddelser centreret om Lancaster, Cumberland, Northumbria, og i en periode indtil år 942, dog også Femborglandet. Omvendt ser vi i diplomerne fra scriptor Aethelstan A`s hånd blot få, og sjældne, donationer til eksempelvis katedralkirken i York, og mest markant for denne gruppe af diplomer fra kongerne Aethelstans, Edmunds, Eadreds og Eadwigs regeringstider i midten af det 10.århundrede, er at de fleste donationer er beliggende i Wessex.

Hvad angår den føromtalte gospelbog fra Otto I, da tænkes det at en større gruppe af scriptores har arbejdet på gospelbogen i Winchester, og hertil at mindst en scriptor tillige har været forbundet med donationsmodtageren, Christ Churchs, scriptorium.[323] Den overvejende del af disse scriptores menes dog som nævnt at høre til Winchester scriptorium, og har ifølge Keynes dog nok snarere været "in the personal service of the king himself."[324] Flere scriptores menes at være af kontinental oprindelse ud fra disses skrift at dømme, måske af tysk oprindelse.[325] Disse gospelbøger blev siden foræret til Christ Church i Canterbury, og der ses fortsat at være tilføjet arbejder i bogen i det 11-12.århundrede.[326] Det kan således være at Winchester-stilen i denne gospelbog har virket som inspiration for også de næste scriptores i det 11-12.århundrede, herunder i udarbejdelsen af Knud den Stores diplomer. En anden udlægning kunne være at det vestsaksiske kancelli, som tænkes at være påbegyndt i Aethelstan-tiden med netop scriptor Aethelstan A, og videreført op igennem det 10.århundrede, og ifølge Keynes tilmed også frem til Æthelred II`s tid på tronen, er fortsat i Knud den Stores tid på tronen.

TREMODA NECESSITAS

Spørgsmålet er endvidere om en overkonge overtog en tidligere konges privilegier, herunder retten til at kræve fyrd-service fra et underkongerige? Som det blev gennemgået i kapitel 1, så viser kildebelæg fra den tidlige angelsaksiske periode at en konge ved annektering af et andet kongerige overtog den tidligere konges jorder, hvorved denne tillige havde mulighed for at udstede bocland og endog forlange fyrdservice fra landbesidderne. Samme tendens ses endvidere i diplomer fra også det tidlige 10.århundredes Dena lage før det vestsaksiske kancellis opkomst, og før de

"alliterative" diplomers opdukken, nemlig i Edward den ældres tid, mens Vest-Mercia, og til tider det nordlige Mercia, var under Æthelflæd og earl Æthelreds ledelse, hvor der ses udstedelser af bocland fra det mercianske par i eksempelvis Derby.[327] I alle donationer til disse områder ses dog et fravær af *tremoda necessitas*-ydelsen. Til tider optræder Edward af Wessex som overkonge med bekræftelser af donationer mellem adelsfolk i området. Igen er der ingen ydelser til fyrden forlangt. Tilsyneladende har det været svært for såvel earldorman Æthelred og den mercianske lady Æthelflæd, som også for broderen kong Edward af Wessex, at forlange denne ydelse fra de i Dena lage beliggende områder, såvel som fra de nordlige mercianske områder. Samme tendens gør sig gældende senere i kong Aethelstans regeringstid. Et eksempel herpå er det føromtalte diplom fra år 934, udstedt af Aethelstan af Wessex med donation af jorder til ærkebispesædet i York. Brevet er som nævnt udarbejdet af det kongelige kancelli fra Old Minster af den i den diplomatiske forskning så kendte scriptor "Aethelstan A," og er blevet til i forbindelse med et møde afholdt i Nottingham, hvor danske og norske stormænd tillige med angelsaksere fra Northumbria, herunder ærkebiskoppen af York, er vidner, foruden kongen af Wessex og dennes følge af kongens thegns.[328] Hvis der ses på diplomer fra midten af det 10.århundrede, da må igen fremtrækkes fra årene 930 til 956 den føromtalte særlige gruppe af "alliterative" diplomer. Ud over den føromtalte række af diplomatiske særlige karakteristika, da er der en anden afvigende tendens i disse diplomer, nemlig at størsteparten af diplomerne heller ikke kræver *tremoda neccessitas*, der ellers ses at være et omtrent ufravigeligt krav i diplomer fra det sene 8.århundrede og fremefter,[329] og kendetegnende for også denne periode er generelt at *tremoda necessitas*-ydelsen er fraværende i diplomer forbundet med Mercia, Northampton, Buckingham, Northumbria, og dertil i diplomer fra Wiltshire, et grænseområde mellem Mercia og Wessex. Det er fremhævet i forskningen at disse grænse-shires mellem Mercia og Wessex udmærkede sig i det 8-9.århundrede ved skiftende magtovertagelser mellem de to kongeriger, og dertil til tider med tilstande, hvor såvel den mercianske som vestsaksiske konge begge synes at have rettigheder i områderne, herunder til donationer af bocland.[330] Det er tænkeligt at dette har været tilfældet for også Wiltshire i det sene 9. til tidlige 10.århundrede. For det ses endvidere tilbage i Alfred-tiden at den vestsaksiske konge donerede bocland i Malmesbury i Wiltshire til dette minster, men samtidig også at kongen af Wessex tillige donerede jord

til earldorman Æthelred af Mercia i også Wiltshire.[331] I samme periode hyldes også den vestsaksiske nationale fortid gennem blandt andet dyrkelsen af abbed Aldhelm, forbundet med Malmesbury minster i Wiltshire, hvilket blandt andet ses i den vestsaksiske scriptor Aethelstan A`s diplomers arenga.[332] Mange årsager kan dog være til dette fænomen, og en politisk sammenkædning med en mulig grænseområde-problematik er nok at strække tolkningen for langt. Det ses således at der tilsyneladende ikke blev krævet fyrd-service fra Dena lage og Mercia, særligt i det nordlige Mercia, i diplomer fra begyndelsen af det 10.århundrede og frem til midten af det 10.århundrede.

Ligheder hermed er at finde i også Knud den Stores diplomer, hvoraf det ses at flere diplomer ikke har *tremoda necessitatas*-ydelsen forlangt. Således mangler denne ydelse i eksempelvis S980, S984 og S958, alle diplomer forbundet med donationer beliggende i Dena lage.[333] Et enkelt diplom skiller sig dog ud, nemlig S968, hvor der ses at der kræves *tremoda necessitas* af en donation beliggende i Patrington i Yorkshire til ærkebiskoppen af York.[334] Det er muligt at Cyril Hart har ret i at Yorkshire, beliggende i det eneste område i Northumbria fastsat i hides i den senere normanniske periode, *The Three Ridings*, har været et særligt angelsaksisk område,[335] og at der helt unikt fra dette område har været ydet til fyrden, måske fordi folk her svarede til engelsk lov. Men dette diploms validitet er dog ikke endeligt afgjort. En anden mulig militær ydelse fra Østangel fremgår af et enkelt diplom, hvis validitet dog igen er omstridt.[336] Af dette diplom ses at munkene i Bury St. Edmunds minster, i det tilfælde at der bliver opkrævet afgifter fra danskerne eller til skibe og våben, selv skal varetage denne disponering. Men som allerede omtalt så tænkes hverken privatret eller egen varetagelse af fyrdudrustningen lig det af Eric John foreslåede for Worcester i det mid-10.århundrede, at være indført i den angelsaksiske periode.[337] Foruden de nævnte diplomer indeholder eksempelvis dertil S950, ej heller *tremoda necessitas*-formulaen, og ses først at være indført i den normanniske tid, hvor det er indsat i en såkaldt "summary cartulary version" eller memorandum, af diplomet.[338] Øvrige diplomer der ikke har *tremoda necessitas*-formula i Knud den Stores tid er diplomer med blot bekræftelse af tidligere donationer eller på privilegier.[339] Der ses modsat at i diplomer forbundet med donationer i såvel Wessex som også Mercia, herunder i det nordligste Mercia, at der i alle kræves fyrd-service. Denne tendens er i tråd med de seneste angelsaksiske konger på tronen, Edmund Jernside og Æthelred II, hvor *tremoda necessitas* er til stede i

størsteparten af tidens diplomer, også i den sene del af Æthelred II-tiden, hvor Pauline Staffords studier viste at en stor del af donationerne af bocland var udvidet til også det nordlige mercianske område, herunder Staffordshire.[340] Denne tendens er allerede at spore i det små under Edgar den Fredsommelige. Det kunne tyde på at indehaverne af det donerede bocland i det nordlige Mercia og centrale Mercia, særligt i Æthelred II`s regeringstid, har ydet til fyrden, således som det også ses af tidens mercianske lov, hvor denne ydelse blev krævet fra thegns i disse lovområder. Det kan endvidere tænkes at *Norðleoda laga*, dersom denne tidlige 11.århundredes lov er merciansk som foreslået i dette værk, har været skrevet i forbindelse med en vestsaksisk annektering af Staffordshire, Northampton og de øvrige i det nordlige Mercia beliggende områder, i den sene del af Æthelred II-tiden.[341] Hvad angår Dena lage da er det bemærkelsesværdigt at Edgar den Fredsommelige i dennes tid som enekonge over Mercia og Northumbria, og angiveligt også over Østangel, har mulighed for at donere bocland i disse områder, og fra de sydlige områder, det østlige Mercia og Østangel, tilmed kan kræve *tremoda necessitas*. Denne tendens ses at fortsætte også efter Edgars overtagelse af resten af det engelske rige efter broderen Eadwigs død, og dertil hos også den senere Æthelred II. Fra Northumbria og York ses fyrd-servicen derimod at være fraværende i valide diplomer fra både Edgar og Æthelred II-tiden, og samme tendens er angiveligt at finde i Knudstiden.

NOTER TIL KAPITEL 4

260.Pauline: "The reign of Æthelred II. A study in the limitations on royal policy and action." I: Hill, David (1978) *Ethelred the Unready: Papers from the Millenary Conference*. BAR British Series. Nr. 59. England. Side 20.

261.Stafford, Pauline: "The reign of Æthelred II. A study in the limitations on royal policy and action." I: Hill, David (1978) *Ethelred the Unready: Papers from the Millenary Conference*. BAR British Series. Nr. 59. England. Side 18, 25, 28 samt 32.

262.Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Eksempelvis nr. K728.

263.Der kan dog til tider medtages et falsk diplom under diskussioner.

264.Snook, Ben (2015) *The Anglo-Saxon chancery. The history, language and production of Anglo-Saxon charters from Alfred to Edgar.* Boydell Press.

265.Brooks, Nicholas & Kelly, S.E. (2013) *Charters of Christ Church Canterbury*. Oxford University Press. Vol. II. Side 1056.

266.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K730. [S955].

267.Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K729 [S954] samt K686 [S880].

268.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K746. [S964] samt K752 [S970].

269.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K743.

270.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K654 [S862] samt K377 [S447].

271.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K372 [S442] samt K386 [S459].

272.Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Eksempelvis: K404 [S507]; K408 [S508]; K412 [S519]; K419 [S541]; K422 [S531]; K423 [S533]; K430 [S558]; K435 [S573]; K439 [S592]; samt K415 [S524]; K417 [S530]; K432 [S562]; K434 [S568].

273.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K566 [S782]; K632 [S841].

274.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K598. [S806]. Datum samt vidnesliste er valid, mens resten af diplomets validitet er omstridt.

275.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K710. [S906].

276.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K600-K606 samt K608-K610 [S825; S814; S819; S824; S826; S823; S815 samt S816; S827; S818].

277.Keynes, Simon (1980) *The diplomas of king Æthelred "The Unready," 978-1016*. Cambridge University Press. Cambridge. Side 35-36.

278.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K462. [S666].

279.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 1344.

280.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 658.

281.S484 år 942; S495 år 944; S483 år 942.

282.S520 år 946; S533 år 948.

283.S544 år 949; S556 år 951; S566 år 955.

284.S548 år 949; S 569 år 955.

285.Se senere.

286.S628 år 956; S599 år 956; S649 år 957; S623 år 956.

287.S659 år 956.

288.S782 år 971; S781 år 970.

289.S780 år 970.

290.S833. Diplomet kan måske være fra Edgar den Fredsommeliges tid.

291.S928 år 1012; S923 år 1011; S931 år 1013.

292.S948 år 1015x1016 samt S947 år 1016.

293.Keynes, Simon & Lapidge, Michael (1984) *Alfred the Great. Assers Life of king Alfred and other contemporary sources*. England.

294.Eksempelvis: S969; S971; S960; S955; S970.

295.Eksempelvis: S968 år 1033; S980 år 1021x1023.

296.John, Eric (1966) *Orbis Brittanniae.* Leicester University Press. Side 51-52.

297.John, Eric (1966) *Orbis Brittanniae.* Leicester University Press. Side 20 samt 22-23.

298.Colgrave, Bertram (1969) *Bedes ecclesiastical history of the English people*. Oxford at the Clarendon Press. Bog. II, kap. 5.

299.Vollrath-Reichelt, Hanna (1971) *Königsgedanke und königtum bei den Angelsachsen.* Böhlau Verlag. Köln. Side 180.

300.S980 år 1021x1023.

301.S964 år 1032.

302.S955 år 1019.

303.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. K600 [S825].

304.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K431 [S559].

305.Dette ses især i de "alliterative" diplomer.

306.Diplomerne omfatter S392; S404; S472-473; S479; S484; S520; S544; S548; S549; S550; S556; S557; S566; S569; S572; S574; S633; S1606.

307.Sawyer, Peter (1979) *Charters of Burton Abbey.* Oxford University Press. Side xlvii-xlviii.

308.Whitelock, Dorothy: "Charters in the name of king Alfred." I: King, M.H. & Stevens, W.M.(1979) *Saints, scholars and heroes: Studies in honour of Charles W. Jones.* Minnesota. Side 89 og 91.

309.Hart, Cyril (1992) *The Danelaw.* The Hambledon Press. Side 440-441.

310.Sawyer, Peter (1979) *Charters of Burton Abbey.* Oxford University Press. Side xlviii.

311.Den berømte sen 9.-tidlig 10. århundredes gospelbog fra Otto I og dennes moder. Det tænkes at bogen senere har ligget på alteret i Christ Church i Canterbury, og at disse momoranda er sat ind i det 11-12.århunderede.

312.Drögereit, Richard: "Gab es eine angelsächische Königskanzlei?" I: *Archiv für Urkundenforschung*. Nr. 13. 1935.

313.Whitelock, Dorothy (1955) *English historical documents.* London. Nr. 104.

314.Der forefindes dog også varianter heraf.

315.Drögereit, Richard: "Gab es eine angelsächische Königskanzlei?" I: *Archiv für Urkundenforschung*. Nr. 13. 1935.

316.Keynes, Simon (1980) *The diplomas of king Æthelred "The Unready," 978-1016*. Cambridge University Press. Cambridge. Side 152-153.

317.Chaplais, Pierre: "The origin and authenticity of the royal Anglo-Saxon diploma." I: *Prisca Munimenta*. University of London Press. 1973. Side 41.

318.Eksempelvis: Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K437 [S587]; K448 [S611]; K428 [S543]; K423 [S533]; K422 [S531]; K419 [S541]; K418 [S534]; K417 [S530]; K415 [S524]; K412 [S519]; K407 [S510].

319.Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Nr. K718 [S940].

320.Harmer, Florence E. (1952) *Anglo-Saxon writs.* Manchester University Press. Side 76-78.

321.Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London.

322.Robertson, A.J. (1939) *Anglo-Saxon charters.* Cambridge at the University Press. Nr. XL samt Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. År 917 [921].

323.Chaplais, Pierre: "The Anglo-Saxon chancery: From the diploma to the writ." I: *Prisca Munimenta*. University of London Press. 1973. Side 46.

324.Keynes, Simon: "King Aethelstans books." I: Gneuss, Helmut & Lapidge, Michael (1985) *Learning and literature in Anglo-Saxon England.* Cambridge University Press. Side 150.

325.Chaplais, Pierre: "The Anglo-Saxon chancery: From the diploma to the writ." I: *Prisca Munimenta*. University of London Press. 1973. Side 46.

326.Også andre kendte gospelbøger forefandtes i Christ Church i Canterbury, eksempelvis *The MacDurnan Gospel*, hvori diplomer fra Knudstiden ses indsat: Ibid.

327.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 583.

328.Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London. CS 1344.

329.Få diplomer er set ellers ikke at have *tremoda necessitas* i tiden herefter, eksempelvis i midten af det 9.århundrede: Finberg, H.P.R. (1964) *The early charters of Wessex*. Leicester University Press. Side 189.

330.Schmidt, Heidi (2017) *Offas charters. Scriptoria i 8. århundredes Mercia.* Forlaget MIDDELALDEREN. Side 29-30.

331.S356.

332.Snook, Ben (2015) *The Anglo-Saxon chancery. The history, language and production of Anglo-Saxon charters from Alfred to Edgar.* The Boydell Press.

333.S980 år 1021x1022; S984 år 1020x1022; S958 år 1022.

334.S968.

335.Hart, Cyril (1992) *The Danelaw.* The Hambledon Press. Side 316.

336.S980.

337.John, Eric (1964) *Landtenure*. Leicester University Press. Side 146-147.

338.S950 år 1018.

339.Hvilket kan skyldes at der blot var tale om en bekræftelse.

340.Stafford, Pauline: "The reign of Æthelred II. A study in the limitations on royal policy and action." I: Hill, David (1978) *Ethelred the Unready: Papers from the Millenary Conference.* BAR British Series. Nr. 59. England.

341.*Norðleoda laga*. I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

OPSAMLING OG KONKLUSION

Den historiske vikingetid beskæftiger sig med vikingernes erobringer og bosættelser i Frankerriget og England i årene cirka 800-1042, hvoraf især studiet af danskerne bosat i Danelagen, eller Dena lage, i det angelsaksiske England har været særligt i fokus for denne gren af historiefaget igennem de sidste mange hundrede år. Dette tillige også i dette historiske vikingetidsværk, hvor formålet har været at besvare spørgsmålet om hvorvidt vikingerne og deres efterkommere i Dena lage havde et eget hærvæsen, eller skulle stille til den angelsaksiske fyrd i de perioder, hvor denne del af England var erobret af angelsakserne? Af kapitel 2 fremgik det at Mercias tilbageerobring af det nordlige Mercia under dux Æthelred og Æthelflæds ledelse nok medførte at der kunne udstedes bocland i det gamle mercianske område, men at der dog samtidig ikke blev forlangt fyrdservice fra disse områder, der i perioden ses at havde været indtaget af adskillige vikingehære centreret om de store nord-mercianske byer, Northampton, Leicester og Derby, såvel som også de sydligt beliggende mercianske områder, Huntingdon, Buckingham, Cambridge, samt Bedford. Denne tendens fortsætter langt ind i midten af det 10.århundrede også efter ophøret af en siddende underkonge i Mercia, og vestsaksisk overkonge-position over de mercianske områder synes hertil at fortsætte fra Edward den ældres tid og frem til Edgar den Fredsommelige, hvor kongerne af Wessex i *Den Oldengelske Krønike* benævnes som *hlaford*, i dette værk antaget for at angive en overkonge, en udvikling der tillige er at spore i også tidens andre kilder, eksempelvis lovene. De diplomatiske spor fra det tidlige til mid-10.århundrede synes endvidere at vise anvendelsen af tituleringer forbundet med en overkonge-position særligt i diplomer forbundet med donationer i Northumbria, Østangel og Mercia, mens det omvendt ses at donationer forbundet med Wessex, hvori den vestsaksiske kongemagt ydede en direkte kontrol, som oftest i stedet havde andre tituleringer, eksempelvis blot *rex*. Dette ses tillige i de sene angelsaksiske kongers regeringstider, herunder i Knudstiden.

Fyrd-service fra de mercianske områder ses i tidens diplomer at begynde i det små i Edgar den Fredsommeliges tid, og kulminerer i Æthelred II-tiden, og fortsætter tillige i Knud den Stores tid på tronen. Fra Dena lages kerneområder i Østangel og Northumbria ses fra førstnævnte enkelte diplomer fra Edgar den Fredsommelige og Æthelred II-tiden,

hvori der forlanges fyrd-service, men da donationerne af bocland i Dena lage stadig i denne periode er få, og modtagerne heraf blot angelsaksere, og tilmed angiveligt blot medlemmer af kongens følge, *cynges tegnes*, da har erlæggelsen af fyrd-service angiveligt kun i praksis været forlangt af en lille håndfuld af angelsaksere, som nok fik ejendomme og jorde i Dena lage, men som dog ikke behøver at havde været bosat permanent i området. Til de danske vikinger og deres efterkommere i området ses ingen donationer, og dermed heller ikke spor af *tremoda necessitas*-ydelsen fra danskerne. Omvendt ses ingen krav om fyrdpligt i diplomer fra Northumbria hverken i Edgar den Fredsommelige eller Æthelred II`s regeringstider, og heller ikke i valide diplomer fra Knud den Stores dage. Af Knud den Stores love fremgår det dog at der kan kræves fyrd-wite fra også Dena lage, men det må igen tænkes at dette har været rettet mod blot kongens thegns i området, idet kun denne gruppe ses at kunne miste deres bocland, dersom de deserterede kongens egen fyrd-enhed. Kildernes gentagende udsagn om de vestsaksiske kongers brug af *here* og *sciphere* i togter, såvel som også tilstedeværelsen af vikingehære med en politisk magt i Dena lage ses ikke blot i det tidlige til mid-10.århundrede, men dertil også i kilder fra Edgar den Fredsommeliges regeringstid, i henholdsvis Northumbria og Northampton, såvel som Æthelred II-tiden, i Femborglandet og måske endog Northampton. Dertil fremgår det af kilderne at det militære forsvar af Østangel mod Svend Tveskæg i Æthelreds tid som konge tillige skete med også en *here* fra Østangel, og ydermere høres det i *Den Oldengelske Krønike* at den skånske stormand Thorkild den Høje havde en egen større flåde på hele 45 skibe i Østangel i den sene del af Æthelred-tiden,[342] som forblev i landet over en årrække, og dertil at samme Thorkild havde "egne mænd," vel en mindre *here*, eller blot et følge, der ifølge *Knuds brev til det engelske folk af 1019/20*, skulle inddrive skat i England.[343] Efter modtagelsen af sold drog en del de lið der deltog i invasionen af England bort til Danmark,[344] men det må hertil formodes at en del af Knud den Stores egne lið forblev i England helt frem til også Hardeknuds tid, idet det af den *Den oldengelske Krønike* ses at der blev krævet årlige heregeld-betalinger til en større dansk flåde i England.[345]

Både de nye og gamle danskere i det 11.århundredes England synes således at havde foretrukket egne vikingehære fremfor at blive absorberet i den angelsaksiske ledingshær, fyrden, og de nye vikingekonger nok at havde fået magten over fyrden, men dog også at beholde de danske lið ved siden af.

342.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. År 1012 og 1013.

343.*Knuds brev af 1019/1020.* I: Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle. Stk. 8 og 9. Side 274.

344.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. År 1018.

345.Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford. År 1018 og 1040. Der nævnes henholdsvis 40 og 16 skibe.

APPENDIX

Denne artikel er egentlig skrevet til det populærvidenskabelige tidsskrift *Siden Saxo*, men blev ikke offentliggjort, da tidsskriftet desværre blev nedlagt. I skrivende stund vides dog ikke om tidsskriftet igen genopstår.

Guldmarker og sølvmarker - skatteleding og leding på Landskabslovenes tid

Ydelsen til kongens krigstjeneste, ledingen, blev i 1100-1200 tallet givet som dels skattebetaling og dels ved personlig tjeneste, og det var alene bønderne, selvejerbønder såvel som fæstere, som betalte ledingsskatten og stillede til krigstjenesten efter en nøje lovbestemt ordning, udgærdsledingen. Her vil primært ses på ledingsafgifterne fra selvejerbonden. Denne blev erlagt via en beskatning af jorden, og spørgsmålet er hvordan værdisættelsen af jorderne skete i praksis?

Et enkelt emne har været flittigt studeret i Valdemars Jordebog, nemlig spørgsmålet om hvorledes jorder og ejendomme blev vurderet og værdisat i praksis til brug for kongens skat? Her træder særligt èn passage i jordebogen frem, nemlig optegnelserne over kongens fiskale tilgodehavender fra det fynske område, hvor det ses at opgørelsen over skyldige beløb i mark guld er sket efter en "gammel vurdering." Det har længe optaget historikerne hvad dette udsagn kunne dække over. Kristian Erslev hævdede i dennes værk *Valdemarernes Storhedstid* at der fra ældre tider havde eksisteret en gammel vurdering, *guldvurderingen*, som i Landskabslovenes tid, og dermed det sene 1100 tal til midten af 1200 tallet, var begyndt at blive udskiftet med en ny vurdering, *skyldtaksationen.* Denne udvikling var ifølge Erslev først slået igennem i det sjællandske lovområde, hvor særligt Falster-listen i Valdemars Jordebog viste denne omlægning endnu i sin vorden. Derimod synes det jyske lovområde, herunder Fyn, stadig at havde været forbundet med den gamle guldvurdering.

Ifølge denne tese måtte en sådan guldvurdering været baseret på en værdisættelse af ejendommen ud fra hvor meget den i sin tid var blevet købt for i mark guld. I den ny skyld-taksation blev vurderingen derimod foretaget af udelukkende jordernes værdi, og

udtrykt i mark sølv. Selve den praktiske opmåling til opgørelsen af markernes værdi under skyld-taksationen tænktes at havde været baseret på udsæden, og dermed på en afvejning af hvor meget såsæd bonden lagde i marken. Som det vil fremgå af det følgende, så er der dog et par enkelte indvendinger at komme med her, særligt i forhold til Erslevs definition af en ejendom.

Hvad kilderne har forstået som *ejendom* angives i eksempelvis Jyske Lov, bog 3, kapitel 57 og 58, hvor det ses at en mand skal sætte gærde i forhold til hvor meget denne ejede i byen. Hertil skulle bonden endvidere sætte vanggærde om dennes agermarker, og dermed de tilliggende jorder. Dette skulle ske efter hvor meget ejendommen i byen var vurderet efter guldværdi. Af samme lov, bog 2, kapitel 24 forstås det, at en ejendom indbefattede såvel hus som jord, og at det var fra disse to at leding og landeværn skulle udredes. Der vendes tilbage til dette sidste senere i artiklen. Det forstås for det første af ovenstående lovstykker at toften, og dermed bondens grund i byen, og agermarkerne ikke måtte adskilles i guldvurderingen, og for det andet dertil at heller ikke bygninger og tofter måtte vurderes hver for sig. En ejendom har ifølge Jyske Lov således været opfattet som en tofte med tilhørende bygninger samt tilliggende agermarker, og ved den såkaldte guldvurdering har en vurdering af toften i byen været styrende for værdisættelsen af de tilliggende jorder.

At man i tiden har anset toft og markjorder som èn samlet enhed kan man dertil også se flere steder i Valdemars Jordebog fra ikke blot det jyske lovområde, men også det sjællandske, hvor *ejendomme med tilliggender* ses omtalt, eksempelvis i Arfs Herred på Sjælland, og hertil af Valdemars Sjællandske Lov, kap. 203, hvor der lovgives mod at skyld tages fra blot hustoften alene uden markjorderne. At samme regler gjaldt i også det skånske lovområde, ses af Skånske Lov kapitel 75, hvor det udtrykkes at toften samt de tilliggende markjorder uden for byen, ikke måtte skilles ad i forbindelse med værdisættelsen, men skulle vurderes som et samlet hele. Opdelingen mellem ejendom og tilliggende jorder som Erslev lagde til grund for skyld-taksationen, idet blot de tilliggende jorder blev værdisat hos Erslev, synes således ikke at kunne være forekommet.

Jyske Guldkorn

Der er ingen tvivl om at der i det jyske område forefandtes en guldvurdering til brug for de fiskale ydelser. Dels ses størsteparten af ejendomme og jorder i Valdemars Jordebog at være opgivet i mark guld, og selv om denne kilde anses for at strække sig over en længere periode dateringsmæssigt, da er netop hovedstykket omhandlende Jylland tænkt at være ældst og fra år 1231, som kilden selv angiver som ophavstidspunkt, og dermed jævngammel med Landsskabslovene, der som nævnt er dateret til cirka slutningen af 1100 tallet og midten af 1200 tallet. Dertil angiver Jyske Lov flere steder at værdisættelser er sket efter en guldvurdering, eksempelvis i bog 3, kapitel 55.

At en guldvurdering hertil har været rådende i også det daværende sønderjyske område, fremgår af blandt andet et dokument fra et rigsmøde mellem Kong Erik Glipping og hertug Valdemar 28 maj 1285, hvor det fremgår af pengene fra mønten og ledingsløsen i Sønderjylland tilfaldt kongen til evig eje, og hertil af en aftale mellem igen hertug Valdemar og kong Erik fra foråret 1286. Af dette dokument fremgår det at *"Naar ocsaa Kongen oc hans Raad siunus at udbiude leding udi Sønder Judland, eller siunus at løse den for Penninge, "* og at hertugdømmet er forpligtet til med sine undersåtter at komme til hjælp når *"nogen almindelig krig skal foretagis aff Riget."* Af det første dokument fra Rigsmødet i 1285 kan det endvidere ses at jordbesiddelser i Sønderjylland også angives i mark guld.

Landbrugshistorisk er vi i en periode, fra det sene 1100 tal og ind i 1300 tallet, hvor bønderne var stærkt tynget af skatterne, samtidig med at perioden generelt var præget af et ikke rentabelt landbrug baseret på forældede dyrkningsmetoder. Selvom man i den tidlige del af 1300 tallet begyndte at reformere landbruget, så var det stadig en for bønderne svær periode med faldende kornudbytte. Det er også fra 1300 tallet af antallet af selvejerbønder og bryder begyndte at gå ned, mens omvendt antallet af fæstebønder under herremænd begyndte at stige. Alt sammen en indikation for at det har været svært at klare kongens skatter for bonden, for selvom fæsterne også skulle betale skat, herunder ledingsskat, som det ses i Jyske Lov, bog 3, kapitel 13, så var ydelsen dog lavere end for selvejerbonden. Velkendt er det hertil at de hårde ledingsafgifter i forbindelse med kong Erik Menveds krigs-togter i begyndelsen af 1300 tallet førte til oprør, først et bondeoprør på Sjælland, og dernæst oprør fra herremænd og bønder i

Jylland. Sidstnævnte begivenhed førte til at kongen efterfølgende indførte den såkaldte guldkorn-skat på bønderne i Nørrejylland. Dette ses af såvel Ribe Årbog som Sjællandske Årbog. I den første kilde fortælles det at kongen fik en skæppe rug af hver mark guldjord, og under år 1313 i Sjællandske Årbog angives det at kongen pålagde bønderne den omtalte guldkorn-skat i Nørrejylland som en fast ydelse. Af kilderne ses det generelt at guldvurderingen i mark guld stadig fandtes også så sent.

Skat og leding

Guldvurderingen dannede ligeledes grundlaget for Jyske Lovs bestemmelser for opgørelsen over hvordan leding og ledingsafgiften skulle erlægges, mens den mulige skyld-taksation tænkes at være takseringsgrundlaget for ledingsydelserne i det sjællandske område. Ifølge Erslev så tænkes denne sidste udvikling dog ikke at være forekommet øst for Øresund, men kun i Sjælland med *smålandene*, hvormed Erslev her overraskende mente Møn, Falster og Lolland, og skyldtaksationen indbefattede således ikke det skånske lovområde. Hvad angik sidstnævnte, da mente svenskeren Sture Bolin at den oprindelige jordvurdering til opgørelse af fiskale ydelser i hele kongeriget fra Jylland til Skåne oprindeligt havde været opgjort i bol, men at Jylland og Sjælland siden var gået over til henholdsvis guldvurdering udtrykt i mark guld og skyld-taksation udtrykt i mark sølv, mens Skåne alene bibeholdt den gamle vurdering forbundet med bolet. Denne hypotese, kan dog ikke understøttes til fulde af kilderne.

Ifølge historikeren Erik Arup kunne man opdele Jyske Lovs kapitler om leding i to dele, nemlig en første halvdel der angav regler for ledingsudbud, når et krigstogt skulle indledes, og dertil en sidste halvdel hvor i stedet en fast skat til kongens leding generelt var beskrevet, altså en form for skatteleding. Med tiden var dog de samlede ledingsydelser gået hen og blevet rene beskatninger, ifølge Arup. Denne sidste ide blev fulgt i mange år, men er modsagt og skrinlagt i den nyere forskning. I stedet menes det nu at ledingen var delt i to former, nemlig en skatteleding, *ret leding*, som ses omtalt i Skånske Lov, hvor ret leding siges at være maksimalt 3 mark penge af hver *havn*, og dertil den såkaldte udgærdsleding, som var et reelt ledingsudbud, idet det tænkes at ledingen i Danmark i 1200 tallet i lighed med tilfældet i Norge og Sverige i fredstider

også fungerede som et vagtværn. Ifølge bestemmelserne i Skånske Lov tænkes udgærdsledingen at være udbudt her hvert fjerde år, mens Jyske Lov synes at vise at jyderne stillede hvert tredje år. Dette sidste fremgår af bog 3, kapitel 12, hvor det angives at en bonde der havde 1 mark guld i jord eller mere, skulle udrede *tredingshavne*, mens der skulle ydes *sjettingshavne* af 4 mark sølv og *tolvtingshavne* af 2 Mark sølv. Af mindre end 2 mark sølv blev der ikke ydet til leding. Vi har her at gøre med administrative enheder forbundet med ledingsydelserne, idet hvert herred var opdelt i først en række større enheder, *skipæn*, og disse igen i mindre enheder, *havne*. I praksis blev selvejerbondens ledingsydelse således beregnet af jorder, der var beliggende i bestemte havne. Hvis bonden havde flere ejendomme, da blev ydelsen ifølge Jyske Lov, bog 3, kapitel 16, ydet fra den havn, hvor bondens lade var beliggende. Havde bonden flere lader, måtte der erlægges flere ledingsafgifter fra samme bonde. Hvad angik det at *udrede tredingshavne*, da blev dette i den ældre forskning udlagt som at en selvejerbonde underlagt Jyske Lov, der havde en ejendom til en værdi af 1 mark guld, ydede 1/3 havn, hvilket i praksis ville sige at 3 bønder på skift stillede op til leding, hvormed de samlet ydede en fuld havn. Fra de sjællandske landskabslove vides ikke hvor ofte en bonde skulle stille til udgærdsledingen, og hvor meget en sjællandsk bonde skulle yde i ledingsafgift. Til gengæld fremgår det af Sjællandske Forordning af 1284, § 11, at de som havde 1 mark i skyld, *censu*, skulle udrede en fuld havn. Denne kilde såvel som Valdemars Jordebogs fortegnelser under det sjællandske lovområde af *terra unius marcæ in censu*, dannede grundlaget for Erslevs ide om en skyld-taksation i mark sølv, idet denne antog at den omtalte mark måtte være mark metal, og ikke mark penge, og da kilderne fra Sjælland refererede til sølv, således mark sølv.

Hvad angik beregningsgrundlaget for ledingsafgifterne, da forsøgte man i den ældre forskning at finde et system, som kunne skabe en logisk sammenhæng mellem kildernes optegnelser over ydelserne i henholdsvis mark sølv, mark guld og hertil mark penge. Man mente her at det var muligt at finde en *konstant*, og at der således kunne udredes et fast forhold mellem mark sølv og mark guld, og dette igen til mark penge. Vi skal dog her forstå at det også er en fortolkningsopgave for historikeren at udlede hvor mange ører, ørtug og penninge der gik på en mark metal, og hvor mange der udgjorde en mark penge på Landskabslovenes tid. Kilderne er nemlig særdeles inkonsekvente, og just som

man kan se et system i en kilde, så modsiges det prompte af den næste kilde. Formålet med denne søgen efter et mønster eller system i kildernes forskellige talangivelser var at få klarlagt hvorledes datiden helt grundlæggende havde beregnet hver enkel bondens ydelse til ledingen. Kildestudierne tog her blandt andet sit udgangspunkt i Jyske Lov og Skånske Lovs føromtalte ledingsbestemmelser, Valdemars Jordebog tillige med opgørelser over jordpriser fra Sjælland i mark penge fra en række af periodens øvrige kilder, eksempelvis Sorøbogen. Disse forsøg på at få ligningen til at stemme kom dog til kort, og Kristian Erslev, som er den der formåede allermest at have skabt et sådant system, fik da heller aldrig facit til at gå op. Hvis datidens samfund har været præget af manglen på faste forhold mellem mark penge og mark metal, og disse indbyrdes, såvel som i forhold til andre mål, eksempelvis kornmålet *skæppen*, hvorledes har det da været muligt at kunne fastsætte eksempelvis Jyske Lovs ledingsbestemmelser i praksis, hvis ledingen blev målt på høstudbyttet, som samme lov også ville det? Helt lavpraktisk kan man forestille sig at hver bonde har skullet levere et vist antal skæpper af de forskellige kornsorter, således som kilderne flere steder lader os ane skete i praksis, eksempelvis igen Erik Menveds guldkorn-skat, hvor afgiften blev beregnet i skæpper rug. Problemet kommer når samme kilde dernæst fastsætter at hver skæppe rug står i forhold til et fast antal mark metal, nemlig en skæppe rug for hver en mark guld. Hos Anders Sunesen, kapitel 132, beskrives en skæppe som en seks tommer høj og tolv tommer lang cylinderformet genstand. I samme kapitel ses at der fra alle i herredet skulle ydes enten 1 skæppe byg, 2 skæpper havre eller 1 penning, til den som havde lidt skade ved brand. Dette er i forskningen blevet anset som en værdisættelse, idet de nævnte antal skæpper og penninge er set som sidestillet i værdi. Men kan dette have sin rigtighed?

Spørgsmålet er hertil hvorvidt angivelserne i mark metal såvel som i mark penge kan bruges til noget i en tid med også ganske store udsving i både mønten og metallets værdi? Problemet med pengenes skiftende værdi optog Anders Sunesen, kapitel 65, og denne fandt at løsningen i det skånske lovområde måtte være at fastsætte at 3 mark penge var lig 1 mark sølv, hvilket også fik betydning for ledingsydelsen idet jo som nævnt *ret leding* var lig 3 mark penge, hvormed således denne ydelse efter Anders Sunesens indslag var lig 1 mark sølv. Men dersom virkeligheden har været præget af føromtalte variabler og kaos, da må der i både kilden fra Erik Menveds tid såvel som ved Anders Sunesens brand-hjælp blot havde været tale om en kunstig konstant fastsat

på kildernes ophavstidspunkt, hvor et vist antal mark penge er blevet sat til at være lig et vist antal mark metal.

Værdisættelsen i praksis

Som anført i det indledende afsnit så forestillede Erslev sig at den praktiske værdisættelse af jorderne til brug for betaling af kongens skatter var baseret på en opgørelse af jordens udsæd, eller såsæden om man vil. Dette gjaldt for såvel guldvurderingen som for skyld-taksationen, idet det her var tænkt at grundlaget for værdisættelsen i mark guld og mark sølv begge byggede på en opgørelse af jordernes udsæd. Ved guldvurderingen lagde denne værdisættelse af hele ejendommen via udsæden grundlaget for fastsættelsen af en ejendoms salgspris, og denne igen udgjorde grundlaget for en matrikulering af ejendommen i mark guld. Ved skyld-taksationen derimod blev blot jorderne takseret, og i praksis skete dette igen via en opgørelse af udsæden. Med matrikulering menes her at ejendommen dermed fik en fast værdi for en længere årrække.

Men hvad angår den praktiske værdisættelse til taksering af ejendom og jorder, da modsiges ovenstående tese dog af kilderne, idet det af Jyske Lov, bog 3, kapitel 16, udtrykkeligt fremgår at leding udredes af afgrøder der er høstet, og ikke af den afgrøde som står på marken eller den som skal sås. Hvis således værdisættelsen ikke skete via udsæden, men derimod af det høstede kornudbytte, da fører dette også hen til en indvending mod en anden ældre antagelse i forskningen om at værdisættelserne ikke var forbundet med en opgørelse af jordens bonitet. Dette synes at modstilles af eksempelvis Skånske Lov, kapitel 56, hvori det fortælles at hustofter og markjorder ved arveskifte fordeles mellem arvinger således at en arving der fik jord af dårlig kvalitet kunne få kompensation i form af mere jord, men dersom sidstnævnte arving senere formåede at forbedre jorden, så kunne omvendt de øvrige arvinger da sagsøge denne med krav om at få den ekstra givne jord tilbage. Der synes altså her at være tale om en værdisættelse efter bonitet. Dette bestyrkes yderligere af Eriks Sjællandske Lov, bog 2, kapitel 54 hvoraf det fremgår at eksempelvis en toft kan gøres bredere dersom jorden er dårligere, fugtig eller har brink. Omfordelingen af jord mellem bønderne skete ikke blot ved

arveskifte, men som det ses af Anders Sunesen kapitel 34, da kunne der også skiftes dersom der blev rejst klage om at bolene var af forskellig *størrelse*, og det må tænkes at størrelse her refererer til bonitet. Det her omtalte bol defineres hos Anders Sunesen kapitel 26 som *lige store* opdelte jordlodder, og igen må det tænkes at ligheden her har at gøre med jordens kvalitet. Inden for hvert bol synes samme lighedsprincip også at havde styret, idet hver bondes ejendom med tilliggender skulle være af lige størrelse, ifølge samme kilde. Det må da tænkes at bolets opdeling mellem bønderne i fjerdinge, ottinge og halvdele, som det eksempelvis ses hos Anders Sunesen kapitel 73 og 74, har været efter areal bestemt ud fra den oprindelige bonitet, således at en bonde med dårligere jorder, har haft et større areal i bolet. Hvorledes dette fandt sted i praksis, kan ses af Anders Sunesen, kapitel 26, hvor det fremgår at ethvert brud på lighedsprincippet i forhold til bolets størrelse medførte skifte med *rebning* med det formål at genskabe ligheden. Det såkaldte rebning blev ifølge landskabslovene ofte anvendt ved tvister om jord, hvor nyopmåling med reb af bøndernes jorder i bolet fandt sted. Et andet tema i forbindelse med Landskabslovenes bestemmelser om bolet har dertil også været fremtrædende i debatten, nemlig den tilsyneladende store forskel mellem det jyske og østdanske område i forhold til bol-tallet, hvilket ses i Valdemars Jordebogs fortegnelser over ydelser fra disse områder. Det var historikeren Johannes Steenstrup, der ganske tidligt bemærkede at Jylland i Valdemars Jordebog adskilte sig fra Sjælland i forhold til *bolet,* idet denne mente at der var faste bol-tal på Sjælland, mens Jylland havde variable bol-tal. Hvad der her hentydes til er at vi i Valdemars Jordebog kan se 1 bol værdisat til forskellige mark guld i Jylland. Eksempelvis Gislum herred, hvor kongen har 6 bol til en værdi af 60 mark guld, og Mæthælsholm herred, hvor der i Wæling er 6 bol til 48 mark guld. Værdien af et bol er således her henholdsvis 10 og 8 mark guld. Dersom at guldvurderingen i det jyske lovområde har været forbundet med høstudbyttet, der må det tænkes at havde medført store udsving år for år i forhold til bonitet og med oftere rebning til følge, hvormed dette kan havde været forklaringen på de svingende bol-tal i det jyske område. Omvendt vil en taksering baseret på udsæden havde medført mere stabile bol-tal, i lighed med hvad de sjællandske og skånske kilder kan vise.

Afrunding

Flere problematikker har været inddraget i ovenstående gennemgang af værdisættelsen af kongeriget Danmarks jorder og ejendomme for at bestemme den enkelte selvejerbondes ydelse til skatteledingen, og da dette ydermere er sat i forhold til bestemte satser for også udgærdsledingen, da indirekte også denne. Den første problematik vedrører definitionen af ordet *ejendom*. Blot i Jyske Lov fremkommer en beskrivelse af en ejendom, og her ses det at der er tale om en bebygget hustofte med tilliggender jorder. I alle tre landsdeles love forstås det at ledingsydelsen beregnes ud fra hustoften, og at det beløb der her fremkommer, skal fastsættes for også ydelsen fra hustoftens tilliggender. I de skånske og sjællandske landskabslove ses, at der i tiden var en stigende tendens til at selvejerbønder solgte deres tilliggender fra, og at dette vakte kritik, idet ledingsydelsen da kun skulle ydes af blot hustoften. Disse indvendinger førte til en lovændring der sikrede at hustofte og tilliggender stadig forblev forbundne. Kristian Erslev forstod guldvurderingen som en beregning af ejendommens værdi baseret på en opgørelse af jordernes udsæd opgjort i mark guld. Som allerede nævnt blev dog ledingsskatten for selvejerbonden i det jyske lovområde erlagt via en skat på det høstede udbytte. Derimod synes det meget muligt, at Erslev har ret i at de jyske fæstebønders, de såkaldte landboere, ydelse har været forbundet med landgilden, og at disse betalte til ledingen via opgørelse af udsæden, således som man også ser det være tilfældet for danske fæstebønder senere i landbrugshistorien. Hvis blikket vendes mod Erslevs ide om en skyld-taksation på Sjælland, så er der også her et par indvendinger at gøre. For i modsætning til guldvurderingen så tænkte Erslev som nævnt at skyldtaksationen på Sjælland var en opgørelse af ikke ejendommen, men blot af jorderne, og at igen udsæden var grundlaget for den ny vurdering. Det må tænkes at ejendom her har været forstået som lig den i Jyske Lov definerede, og at når Erslev sætter en taksation af ejendommen i modsætning til en taksering af blot jorderne, da må sidstnævnte vel forstås som de tilliggender jorder. Men som nævnt da var det overalt i Danmark på Landskabslovenes tid umuligt således at skille tofte og tilliggender, og der må altså på også Sjælland havde været tale om en taksering af hele ejendommen. Da vi ingen steder i de sjællandske landsskabslove finder bestemmelser om at ledingsskatten skal vurderes ud fra høstudbyttet, kan det derimod meget vel havde været rigtigt at den sjællandske selvejerbondes ledingsydelse har været fastsat ud fra udsæden. Igen, som

med det jyske lovområde, er fæstebøndernes ydelse dertil angiveligt også sket via udsæden. At dette sidste muligvis ikke blot har været tilfældet på Sjælland, men også i Skåne, kan endvidere udledes af Anders Sunesens lejebestemmelser for landboerne, fæsterne, hvoraf det fremgår, at der i de skånske herreder var fastsat en ens mængde af udsæd til brug for fæsterne. Dette har sikret en ganske fast ledingsydelse fra de skånske fæstebønder, og måske også fra de skånske selvejerbønder. For selv om bestemmelsen optræder under anvisningerne for fæstebønder, så taler intet imod at denne skik skulle havde været begrænset til blot denne gruppe af bønder. Måske kan dette endog havde været praksis på også Sjælland. Der gives således her støtte til Erslevs ide om en skyld-taksation for selvejerbønderne baseret på udsæden i det sjællandske lovområde, og som, selvom Erslev ikke selv ville dette, muligvis også kan havde været udbredt i Skåne, og hertil i Halland, hvor Hallandslisten i Valdemars Jordebog viser at der blev givet 1 mark sølv per havn. Dette kan tillige forklare de lave ydelser i ledingsskat fra de sjællandske og skånske lovområder. Derimod synes de jyske selvejerbønder at havde været beskattet af høstudbyttet, hvilket igen skaber mening i forhold til de højere ledingsydelser i dette område. Omtalen af "gammel vurdering" i Valdemars Jordebog kan således tænkes at havde refereret til gamle bol-tal baseret på en opgørelse af bonitet ud fra jordernes ydeevne målt på høstudbyttet, mens modsat en ny vurdering angiveligt har henvist til bol-tal baseret på udsæd-mængden per jordlod.

LITTERATURLISTE

Kataloger

Ker, Neil (1957) *Catalogue of manuscripts containing Anglo-Saxon.* Oxford at the Clarendon Press.

Primære kilder

Annales Bertiniani. Rau, Reinhold (1972) *Quellen zur karolingischen Reichgeschichte.* Del 1. Bind VI. Tyskland.

Annales Regni Francorum. Rau, Reinhold (1974) *Quellen zur karolingischen Reichgeschichte.* Del 1. Bind V. Tyskland.

Arnold, T. (1882-1885) *Symeonis Monachi opera Omnia.* England.

Birch, Walter de Gray (1964) *Cartularium Saxonicum.* London.

Brooks, N. & Kelly. S.E. (2013) *Charters of Christ Church Canterbury.* Oxford University Press. Vol. I-II.

Colgrave, Bertram (1969) *Bedes ecclesiastical history of the English people.* Oxford at the Clarendon Press.

Diplomatarium Danicum. Det danske sprog- og litteraturselskab. 1938.

Danmarks Riges Breve. Rk. 1. Bind 1-7.

Haddan, Arthur & Stubbs, William (1964) *Councils and ecclesiastical documents relating to Great Britain and ireland.* Oxford at the Clarendon Press. Bind I-III.

Hart, Cyril (1975) *The early charters of Northern England and the North Midlands*. Leicester University Press.

Kemble, Johannes M. (1964) *Codex Diplomaticus Aevi Saxonici.* London. Bind I-6.

Kroman, Erik & Iuul, Stig (1945-48) *Danmarks gamle landskabslove på nutidsdansk.* København.

Liebermann, Felix (1903) *Gesetze der Angelsachsen.* Halle.

Plummer, Charles (1889) *Two of the Saxon Chronicles Parallel.* Oxford University Press. Oxford.

Robertson, A.J. (1939) *Anglo-Saxon charters.* Cambridge at the University Press.

Robertson, A.J. (1925) *The laws of the kings of England. From Edmund to Henry I.* Cambridge at the University Press.

Sawyer, Peter (1979) *Charters of Burton abbey.* Oxford University Press.

Sawyer, Peter (1962) *Textus Roffensis.* Rosenkilde og Bagger. København.

Scragg, D.G. (1981) *The Battle of Maldon.* Manchester University Press.

Swanton, Michael (1996) *The Anglo-Saxon Chronicle.* London.

Thorpe, Benjamin (1964) *The Anglo-Saxon Chronicle according to the several original authorities.* Vol. I. Kraus Reprint.

Whitelock, Dorothy (1955) *English historical documents.* London.

Whitelock, Dorothy (1939) *Anglo-Saxon wills.* Cambridge at the University Press.

Sekundær litteratur

Abels, Richard (1988) *Lordship and military obligations in Anglo-Saxon England.* University of California Press.

Barrow, Julia: "Survival and mutation: Ecclesiastical institutions in the Danelaw in the ninth and tenth centuries." I: Hadley, D.M. & Richard, Julian D. (2000) *Cultures in contact: Scandinavian settlement in England in the ninth and tenth centuries.* Belgien.

Bately, Janet (1991) *The Anglo-Saxon chronicle: Texts and textual relationships.* Reading.

Brunner, Heinrich (1981) *Deutsche Rechtsgeschichte.* Verlag von Duncker & Humboldt. Berlin. Bind 1-2.

Brunner, Heinrich (1961) *Zur Rechtsgeschichte der Römischen und Germanischen urkunde.* Vol. I. Scientia Aalen. Berlin.

Chaplais, Pierre: "The Anglo-Saxon chancery: From the diploma to the writ" I: *Prisca Munimenta*. University of London Press. 1973.

Chaplais, Pierre: "The origin and authenticity of the royal Anglo-Saxon diploma." I: *Prisca Munimenta*. University of London Press. 1973.

Clemoes, Peter & Hughes, Kathleen (1971) *England before the conquest. Studies in primary sources presented to Dorothy Whitelock.* Cambridge at the University Press.

Drögereit, Richard: "Gab es eine angelsächische Königskanzlei" I: *Archiv für Urkundenforschung*. Nr. 13. 1935.

Esmark, Kim (2002) *De hellige døde og den sociale orden. Relikviekult, ritualisering og symbolsk magt.* Roskilde Universitet.

Harmer, Florence E. (1952) *Anglo-Saxon writs.* Manchester University Press.

Hart, Cyril: "Aethelstan "half-king" and his family." I: *Anglo-Saxon England*. Nr. 2. 1973. Cambridge University Press.

Hart, Cyril (1966) *The early charters of Eastern England.* Leicester University Press.

Hart, Cyril (1975) *The early charters of Northern England and the North Midlands.* Leicester University Press.

Hart, Cyril (1992) *The Danelaw.* The Hambledon Press.

Hart, Cyril (1970) *The hidation of Northamtonshire.* Leicester University Press.

Hollister, Warren C. (1962) *Anglo-Saxon military institutions on the eve of the Norman conquest*. Oxford at the Clarendon Press.

Iuul, Stig (1940) *Fællig og Hovedlod. Studier over formueforholdet mellem ægtefæller i tiden før Christian V`s Danske lov.* Danmark.

John, Eric (1964) *Landtenure*. Leicester University Press.

John, Eric (1966) *Orbis Britanniae.* Leicester University Press.

Joliffe, J.E.A. (1962) *Pre-feudal England: Jutes.* Frank Cass Publishers. England.

Ker, Neil (1957) *Catalogue of manuscripts containing Anglo-Saxon.* Oxford at the Clarendon Press.

Ker, Neil: "The handwriting of Archbishop Wulfstan." I: Clemoes, Peter & Hughes, Kathleen (1971) *England before the conquest. Studies in primary sources presented to Dorothy Whitelock.* Cambridge at the University Press.

Keynes, Simon & Lapidge, Michael (1984) *Alfred the Great. Assers Life of King Alfred and other contemporary sources.* England.

Keynes, Simon: "King Aethelstans books." I: Gneuss, Helmut & Lapidge, Michael (1985) *Learning and literature in Anglo-Saxon England.* Cambridge University Press.

Keynes, Simon (1980) *The diplomas of king Æthelred "The Unready," 978-1016*. Cambridge University Press. Cambridge.

Lerdam, Henrik (2001) *Kongen og tinget. Det senmiddelalderlige retsvæsen 1340-1448.* Museum Tusculanums Forlag. Københavns Universitet.

Loyn, Henry (1984) *The governance of Anglo-Saxon England.* Edward Arnold.

Lund, Niels: "King Edgar and the Danelaw." I: Medieval Scandinavia. Nr. 9. 1976.

Lund, Niels (1996) *Lið, leding og landeværn. Hær og samfund i Danmark i ældre middelalder*. Vikingeskibshallen. Roskilde.

Maitland, F. W. (1960) *Domesday Book and beyond. Three essays in the early history of England.* England.

Round, J.H. (1964) *Feudal England. Historical studies on the eleventh and twelfth centuries.* London.

Schmidt, Heidi (2016) *Kirkejord i det angelsaksiske England.* Forlaget MIDDELALDEREN.

Schmidt, Heidi (2017) *Offas charters. Scriptoria i 8. århundredes Mercia.* Forlaget MIDDELALDEREN.

Seebohm, Frederic (1905) *The English village community.* London.

Snook, Ben (2015) *The Anglo-Saxon chancery. The history, language and production of Anglo-Saxon charters from Alfred to Edgar.* The Boydell Press.

Stafford, Pauline: "The reign of Æthelred II. A study in the limitations on royal policy and action." I: Hill, David (1978) *Ethelred the Unready: Papers from the Millenary Conference.* BAR British Series. Nr. 59. England.

Stenton, Frank (1971) *Anglo-Saxon England.* Oxford University Press.

Stenton, Frank (1910) *Types of manorial structures.* Oxford.

Swanton, Michael (1996) *The Anglo-Saxon chronicles.* London.

Vinogradoff, Paul: "Folkright." *English Historical Review.* Nr. VIII. 1898.

Vinogradoff, Paul (1951) *The growth of the Manor*. London.

Vinogradoff, Paul (1892) *Villainage in England.* England.

Vollrath-Reichelt, Hanna (1971) *Königsgedanke und königtum bei den Angelsachsen.* Böhlau Verlag. Köln.

Whitelock, Dorothy: "Charters in the name of king Alfred." I: King, M.H. & Stevens, W.M. (1979) *Saints, scholars and heroes: Studies in honour of Charles W. Jones.* Minnesota.

Whitelock, Dorothy: "The dealings of the kings of England with Northumbria in the tenth and eleventh centuries." I: Clemoes, Peter (1959) *The Anglo-Saxons. Studies in some aspects of their history and culture presented to Bruce Dickins.* London.

Wormald, Patrick (1999) *The making of English law: King Alfred to the twelfth century.* Blackwell.

Yorke, Barbara (1995) *Wessex in the early middle ages.* Leicester University Press.